

Trwałość operacji finansowanych w ramach PROW 2014-2020

Grudzień 2022 r.

Wykonano w ramach I Obszaru badawczego: „Wsparcie prac związanych z przygotowaniem Planu strategicznego dla WPR na lata 2023-2027” realizowanego w ramach dotacji celowej na 2022 rok.

Autorzy:

dr Cezary Klimkowski,	IERiGŻ-PIB
prof. dr hab. Jacek Kulawik,	IERiGŻ-PIB
dr inż. Michał Soliwoda,	IERiGŻ-PIB

Spis treści:

Wstęp	3
2. Charakterystyka omawianych działań	5
3. Podstawy teoretyczne, metodologiczne i metodyczne badania trwałości operacji finansowanych w ramach WPR	15
4. Wyniki badań ankietowych dla poddziałania Modernizacja gospodarstw rolnych	28
5. Wyniki badań ankietowych dla poddziałania Rozwój Usług Rolniczych	65
6. Podsumowanie	94
Literatura	97
Załącznik 1. Kwestionariusze ankietowe	100

1. Wstęp

Niniejsze opracowanie powstało w wyniku prac badawczych realizowanych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w roku 2022 na rzecz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ramach tzw. umowy rocznej. Przeprowadzone w ramach tych prac badania są elementem oceny bieżącej PROW 2014-2020, którą Instytucja Zarządzająca ma obowiązek przeprowadzać w trakcie trwania programu. Jednocześnie wnioski i rekomendacje z przeprowadzonego badania stanowić będą cenne źródło informacji podczas programowania szczegółowych przepisów dla Planu Strategicznego WPR na lata 2023-2027.

Głównym celem prowadzonych badań jest ocena trwałość operacji: 4.1.3 - Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych) oraz 6.4 - Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej (Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług związanych z rolnictwem i leśnictwem), przy czym jest ona rozumiana jako ocena, na ile zmiany wywołane realizacją inwestycji są trwałe i długookresowe, oraz czy beneficjenci będą funkcjonować po zakończeniu wsparcia.

- Do podstawowych zadań stawianych przed wykonawcami prac badawczych należy odpowiedź na następujące pytania:
- Czy i w jakim stopniu na trwałość wpływa typ produkcyjny gospodarstwa/rodzaj świadczonych usług?
- Czy i w jakim stopniu na trwałość wpływa rodzaj zrealizowanych inwestycji?
- Jakie inne czynniki mają wpływ na trwałość realizowanych operacji?
- Czy wsparcie trafiło do właściwej grupy docelowej?
- Jakie czynniki zewnętrzne wpływają na trwałość operacji? Jak ograniczać ryzyka?
- Na jakie główne utrudnienia w prowadzeniu gospodarstwa rolnego i rozwijaniu usług napotykają beneficjenci?
- Jakiego rodzaju usługi na rzecz rolników powinny być wspierane?
- Jak wygląda regionalizacja usług rolniczych – mapy?
- Czy na trwałość usług ma wpływ wielkość gospodarstw?
- Jaka jest struktura podmiotów świadczących usługi – np. podmioty posiadające grunty własne, podmioty bez ziemi.

Tak sformułowane pytania są jednocześnie tytułami podrozdziałów opracowania w części poświęconej wynikom badań ankietowych. Badania te, przeprowadzone dzięki wykorzystaniu danych udostępnionych przez Agencję

Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, stanowią podstawę do formułowania szeregu wniosków i odpowiedzi na wyżej wymienione pytania. W trakcie prac posłużono się również przeglądem literatury fachowej na temat zachowania trwałości inwestycji.

2. Charakterystyka omawianych działań

W niniejszym opracowaniu skoncentrowano się wyłącznie na trwałości operacji realizowanych w ramach dwóch działań: 4.1.3 - Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych); 6.4 - Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej (Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług związanych z rolnictwem i leśnictwem). Na wstępie warto więc przybliżyć główne charakterystyki obu tych instrumentów polityki rolnej.

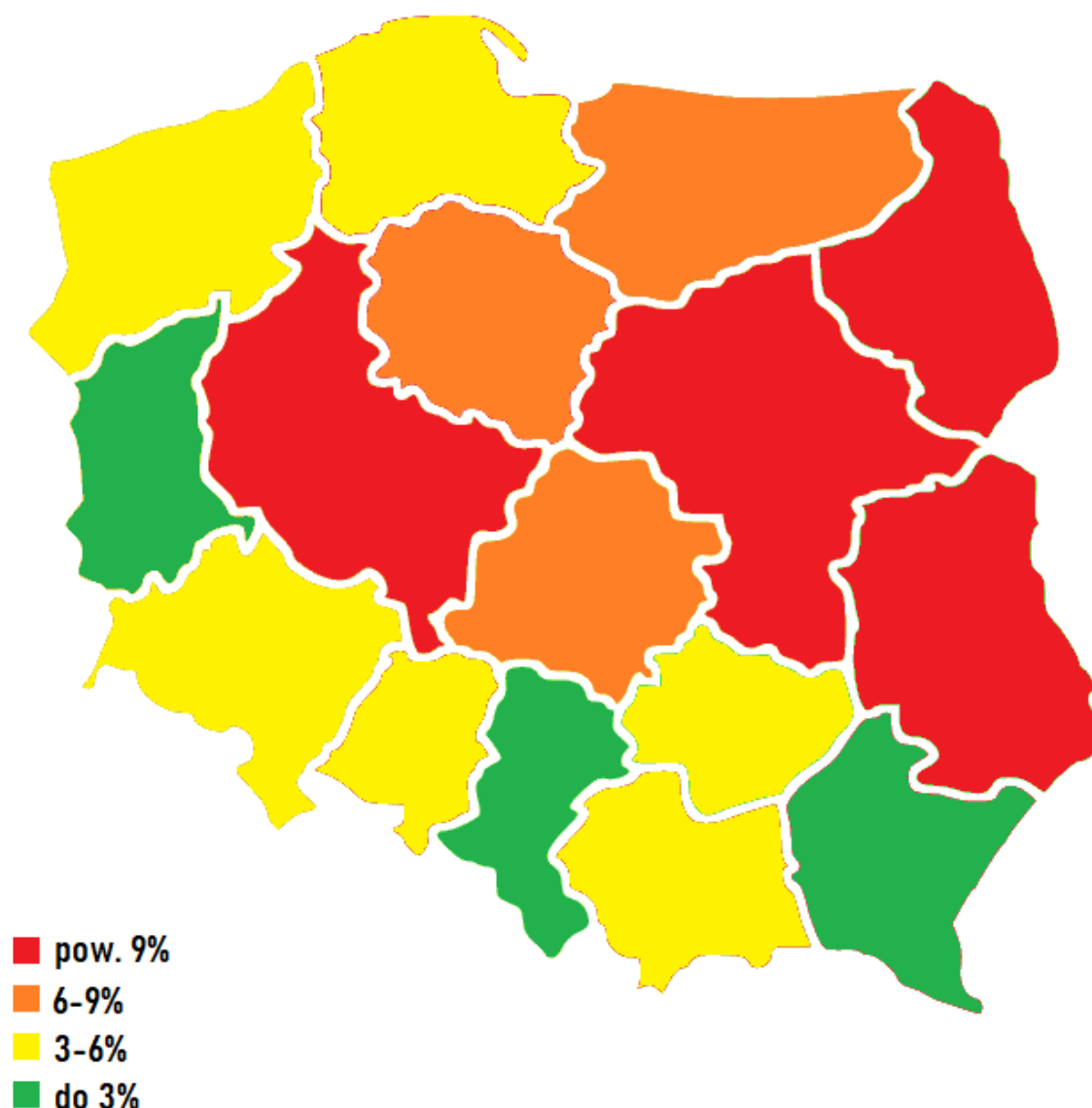
Głównym celem wsparcia w ramach MGR jest podniesienie rentowności i konkurencyjności wybranych gospodarstw rolnych. Cel ten ma być osiągnięty dzięki wsparciu finansowemu umożliwiającemu przeprowadzenie ekonomicznie uzasadnionych inwestycji, które związane będą bezpośrednio z działalnością rolniczą, w tym z przygotowaniem produktów rolnych produkowanych w gospodarstwie do sprzedaży. Dodatkowo inwestycje te nie mogą powodować wzrostu produkcji, dla której nie ma rynku zbytu a ich realizacja nie byłaby możliwa bez udziału środków publicznych. Ponadto inwestycje te muszą przyczynić się do poprawy ogólnych wyników gospodarstwa, przy czym warunek ten uznaje się spełniony jeżeli dzięki inwestycji gospodarstwo rolne zwiększy swą wartość dodaną brutto (GVA) o co najmniej o 10%.

W ramach omawianego wsparcia przewidziano pomoc w czterech obszarach tematycznych: rozwój produkcji psiaąt, zwany również „obszarem a”; rozwój produkcji mleka krowiego, zwany również „obszarem b”; rozwój produkcji bydła mięsnego, zwany również „obszarem c”; związanym z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu, zwany również „obszarem d”. Dodatkowo, w późniejszym okresie umożliwiono uzyskanie wsparcia na inwestycje, których celem jest poprawa gospodarki wodnej i zwiększenie zasobów wody dla potrzeb uprawianych roślin. Wyodrębniono nowy, odrębny obszar wsparcia (nawadniania w gospodarstwie), dla którego określony został oddzielny limit pomocy. W tym obszarze przyznanie pomocy nie jest uzależnione od wielkości ekonomicznej gospodarstwa a także nie ma konieczności wykazania wzrostu wartości dodanej brutto.

Na koniec września 2022 roku wg danych otrzymanych z ARiMR spośród wszystkich 30.512 beneficjentów aż 28248 z nich (92,6% całości) otrzymało wsparcie w ramach obszaru d. Liczba beneficjentów w obszarze d (rozwój

produkcji mleka krowiego) wyniosła 1593 (5,2% całości). W pozostałych obszarach Na trzy pozostałe obszary przypada jedynie 670 beneficjentów czyli zaledwie 2,2% ogółu. Spośród nich 378 producentów rolnych otrzymało wsparcie w ramach obszaru „rozwój produkcji bydła mięsnego” (1,2% ogółu), 188 w ramach obszaru „rozwój produkcji prosiąt” (0,6% ogółu), a zaledwie 104 w ramach obszaru „nawadnianie w gospodarstwie” (0,3% ogółu).

Mapa 1. Udział beneficjentów MGR w poszczególnych województwach do ogólnej ich sumy na koniec września 2022 r.

Źródło: Obliczenia własne.

Rozkład przestrzenny położenia gospodarstw beneficjentów przedstawiono w formie graficznej na mapie 1. oraz w formie tabelarycznej w tabeli 1. W tabeli tej oprócz udziału gospodarstw beneficjentów położonych w każdym województwie w ogóle beneficjentów dla całego działania przedstawiono

również rozkłady przestrzenne dla każdego z wyodrębnionych obszarów. Jeżeli chodzi o rozkład wszystkich beneficjentów w podziale na województwa to największy jest udział producentów rolnych z województw: mazowieckiego (12,7% ogółu), lubelskiego (11%), podlaskiego (10,7%) oraz wielkopolskiego (10,2%). Z kolei najmniej beneficjentów MGR odnotowano w województwach: lubuskim (2% ogółu), śląskim (2,4%) oraz podkarpackim (2,8%).

Tabela 1. Udział beneficjentów z poszczególnych województw na poszczególnych etapach formowania próbki badanej

	Ogółem MGR	Obszar D (racjonalizacja technologii produkcji)	Obszar B (produkcja mleka krowiego)	Obszar C (produkcja bydła mięsnego)	Obszar A (produkcja psiaq)	Nawadnianie w gospodarstwie	Liczba gospodarstw ogółem	Gospodarstwa o wiel. ekon. (15.000-100.000 euro)
dolnośląskie	4,7%	5,0%	0,2%	0,3%	0,5%	1,0%	4,0%	3,6%
kujawsko-pomorskie	8,3%	8,4%	4,6%	5,8%	10,6%	21,2%	4,5%	8,1%
lubelskie	11,0%	11,7%	2,4%	4,8%	3,7%	7,7%	12,3%	10,9%
lubuskie	2,0%	2,0%	0,4%	3,7%	1,6%	0,0%	1,5%	1,5%
łódzkie	8,8%	9,0%	4,9%	2,4%	6,9%	34,6%	8,9%	8,9%
małopolskie	4,1%	4,3%	0,9%	2,1%	3,2%	1,0%	9,6%	4,0%
mazowieckie	12,7%	12,4%	20,2%	10,6%	8,5%	2,9%	15,8%	18,2%
opolskie	3,2%	3,4%	0,6%	0,3%	2,1%	0,0%	1,9%	2,4%
podkarpackie	2,8%	3,0%	0,7%	2,1%	1,6%	1,0%	8,6%	2,5%
podlaskie	10,7%	9,1%	39,9%	15,6%	7,4%	0,0%	5,8%	8,2%
pomorskie	4,0%	4,0%	3,3%	6,3%	4,3%	4,8%	3,0%	4,0%
śląskie	2,4%	2,4%	2,1%	1,9%	2,7%	1,0%	3,8%	2,2%
świętokrzyskie	4,9%	5,1%	1,2%	1,9%	1,1%	1,0%	6,1%	4,7%
warmińsko-mazurskie	6,2%	6,1%	6,8%	13,2%	9,6%	0,0%	3,2%	5,0%
wielkopolskie	10,2%	9,7%	11,5%	27,0%	36,2%	21,2%	8,8%	13,2%
zachodniopomorskie	4,1%	4,4%	0,3%	2,1%	0,0%	2,9%	2,2%	2,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2020.

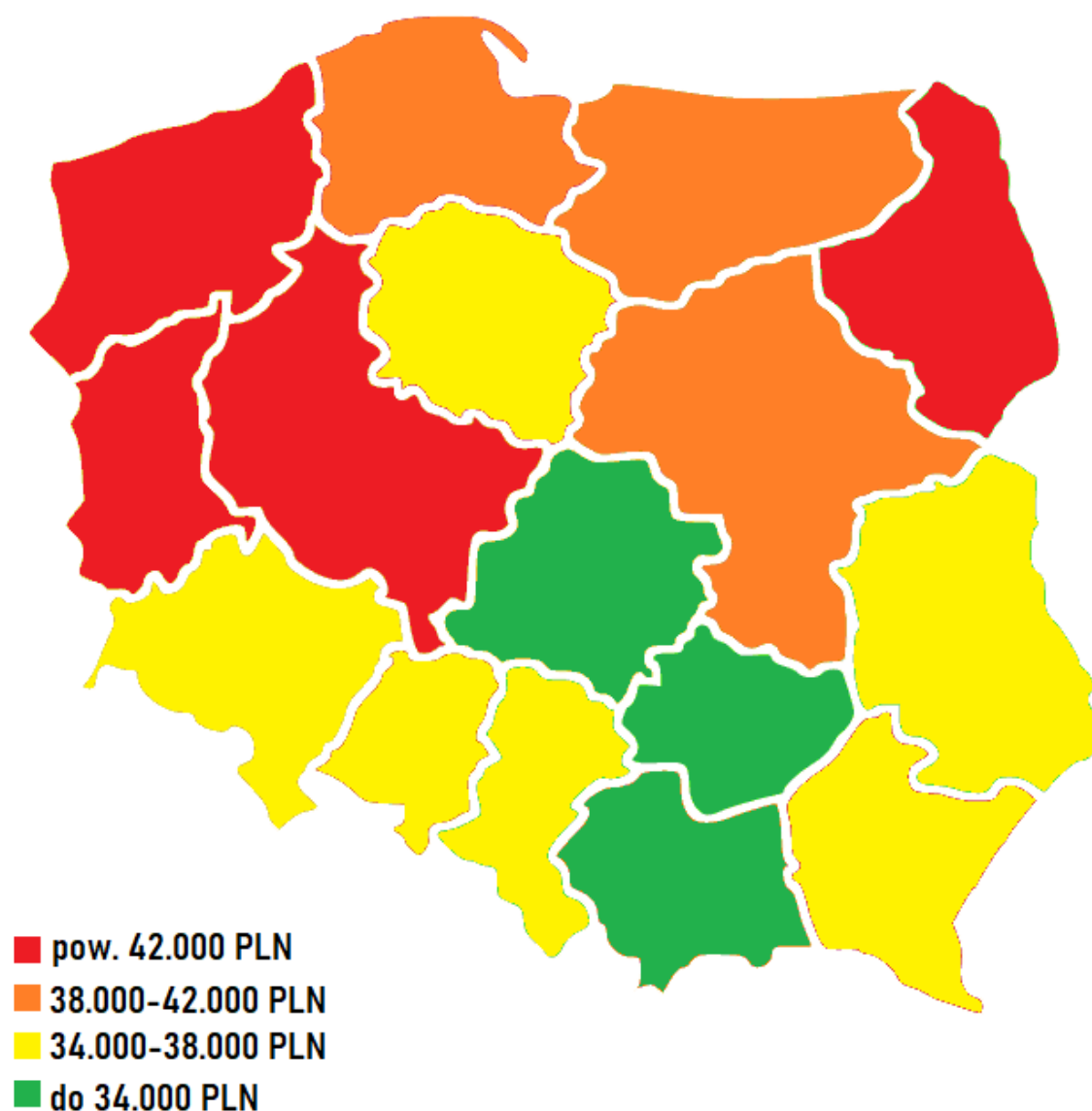
Udział beneficjentów z poszczególnych województw jest wypadkową rozkładu przestrzennego gospodarstw rolnych w Polsce. Przy czym należy tu uściślić, że nie chodzi o ogólną liczbę gospodarstw rolnych, bo w tym przypadku mowa byłaby o znacznej nadreprezentatywności gospodarstw z województw: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego czy podlaskiego. Z drugiej strony zbyt mało w ogólnej puli beneficjentów znajdowałoby się tych, którzy posiadają swe gospodarstwa w województwach: podkarpackim, małopolskim,

czy śląskim. Udział beneficjentów z podziałem na województwa jest bowiem wypadkową rozkładu przestrzennego gospodarstw o wielkości ekonomicznej pomiędzy 15.000 a 100.000 euro. Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej definiowanej przez ten przedział stanowią bowiem o 77,6% ogółu gospodarstw beneficjentów MGR. Różnice pomiędzy udziałem beneficjentów z poszczególnych województw a ogólną liczbą gospodarstw rolnych czy tych z omawianego przedziału wielkości ekonomicznej można prześledzić w tabeli 1.

Tym, co szczególnie interesujące z punktu widzenia rozkładu przestrzennego beneficjentów, to znaczne różnice regionalne dotyczące obszarów innych niż obszar D. W przypadku inwestycji mających na celu rozwój produkcji mleka krowiego zauważyć można, że blisko 40% wszystkich beneficjentów pochodzi z województwa podlaskiego. Ponad 70% z nich odnosi się zaś do trzech województw: podlaskiego, mazowieckiego i wielkopolskiego. Wynika to najpewniej z faktu, że w tych trzech województwach skoncentrowana jest produkcja mleka. Wedle danych Powszechnego Spisu Rolnego 2020 (stat.gov.pl) ponad 50% pogłowia krów znajduje się w gospodarstwach rolnych położonych w tych województwach. Podobnie rzecz się ma w przypadku rozkładu przestrzennego beneficjentów z obszaru C (rozwój produkcji bydła mięsnego), przy czym w tym wypadku na pierwszym miejscu mamy beneficjentów z wielkopolskiego (27% ogółu). Województwo wielkopolskie jest również największym odbiorcą wsparcia w ramach obszaru A (rozwój produkcji prosiąt). Ponad 1/3 wszystkich beneficjentów pochodzi z tego właśnie województwa. Fakt ten również znajduje odzwierciedlenie w regionalizacji produkcji trzody chlewnej w Polsce. Aż 27,9% pogłowia świń w Polsce znajduje się w tym województwie. Natomiast największa liczba beneficjentów korzystająca ze wsparcia w ramach obszaru „nawadnianie w gospodarstwie” znajduje się w trzech następujących województwach: łódzkim (34,6% ogółu) oraz kujawsko-pomorskim i wielkopolskim (po 21,2%). Są to województwa polski centralnej, która w ostatnich latach najczęściej doświadczana jest suszami zagrażającymi produkcji rolniczej (Józwiak i inni, 2016, ss. 42-45).

Warto również przyjrzeć się skali przeprowadzanych przez beneficjentów omawianego działania inwestycji. Na podstawie danych uzyskanych z ARiMR można stwierdzić, że średnia kwota kosztów kwalifikowalnych wynosi 377.863 złotych. Jest ona najwyższa dla wsparcia w ramach obszaru A, gdzie wynosi 1.513.920 złotych. Duża wyższa od średniej jest również średnia kwota tych kosztów dla obszarów B i C – odpowiednio 661.644 oraz 639.212 złotych. Najniższy średni poziom kosztów kwalifikowalnych odnosi się do obszaru „nawodnienia w gospodarstwie” i wynosi zaledwie 112.430 złotych.

Mapa 2. Średnia kwota kosztów kwalifikowalnych w podziale wojewódzkim

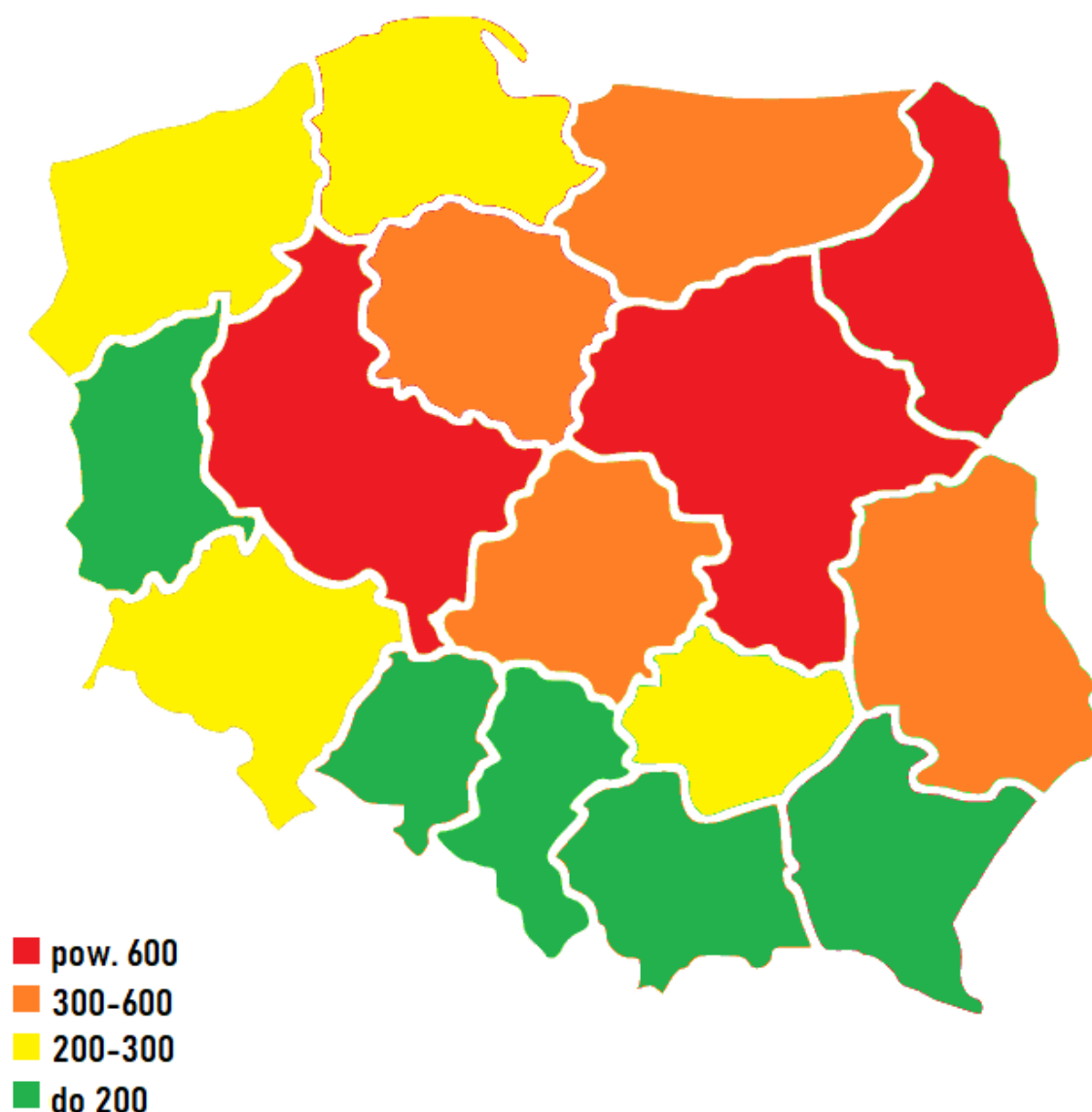
Źródło: Obliczenia własne.

Zauważa się również różnice regionalne w średniej kwocie kosztów kwalifikowalnych. Najniższy poziom tych kosztów dotyczy województw: świętokrzyskiego (306986 złotych), małopolskiego (319608 złotych) i łódzkiego (322930 złotych). Z kolei najwyższe poziomy średnich kosztów odnoszą się do województw: zachodniopomorskiego (427718 złotych), wielkopolskiego (429604 złotych), podlaskiego (434098 złotych) i lubuskiego (442276 złotych).

W pewnym uproszczeniu można stwierdzić, że różnice te są pochodną różnicy w wielkości ekonomicznej gospodarstw beneficjentów z poszczególnych województw. Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa beneficjenta z województwa świętokrzyskiego wynosi 35.580 euro, a z województwa

małopolskiego 39.386 euro, podczas, gdy wielkość ekonomiczna gospodarstwo beneficjenta z województwa wielkopolskiego wynosi 70.272 euro. W przypadku województwa łódzkiego dochodzi dodatkowy czynnik związany z dużą ilością inwestycji w obszarze „nawadnianie w gospodarstwie”, które cechuje niższą wartość, a w przypadku województwa podlaskiego duży udział wsparcia w ramach obszaru B oraz C. Uwaga ta dotyczy również województwa lubuskiego i stosunkowo dużego udziału wsparcia w ramach obszaru C.

Mapa 3. Kwota udzielonego wsparcia w podziale wojewódzkim [w mln PLN]

Źródło: Obliczenia własne.

Wedle danych udostępnionych przez ARiMR sumaryczna wielkość wsparcia wyniosła ponad 5.637 milionów złotych. Z tej puli najmniejszy udział przypadł następującym województwom: śląskiemu (127 mln zł. – 2,3% całości), lubuskiemu (128 mln zł. – 2,3%) oraz podkarpackiemu (145 mln zł. – 2,6%). Z

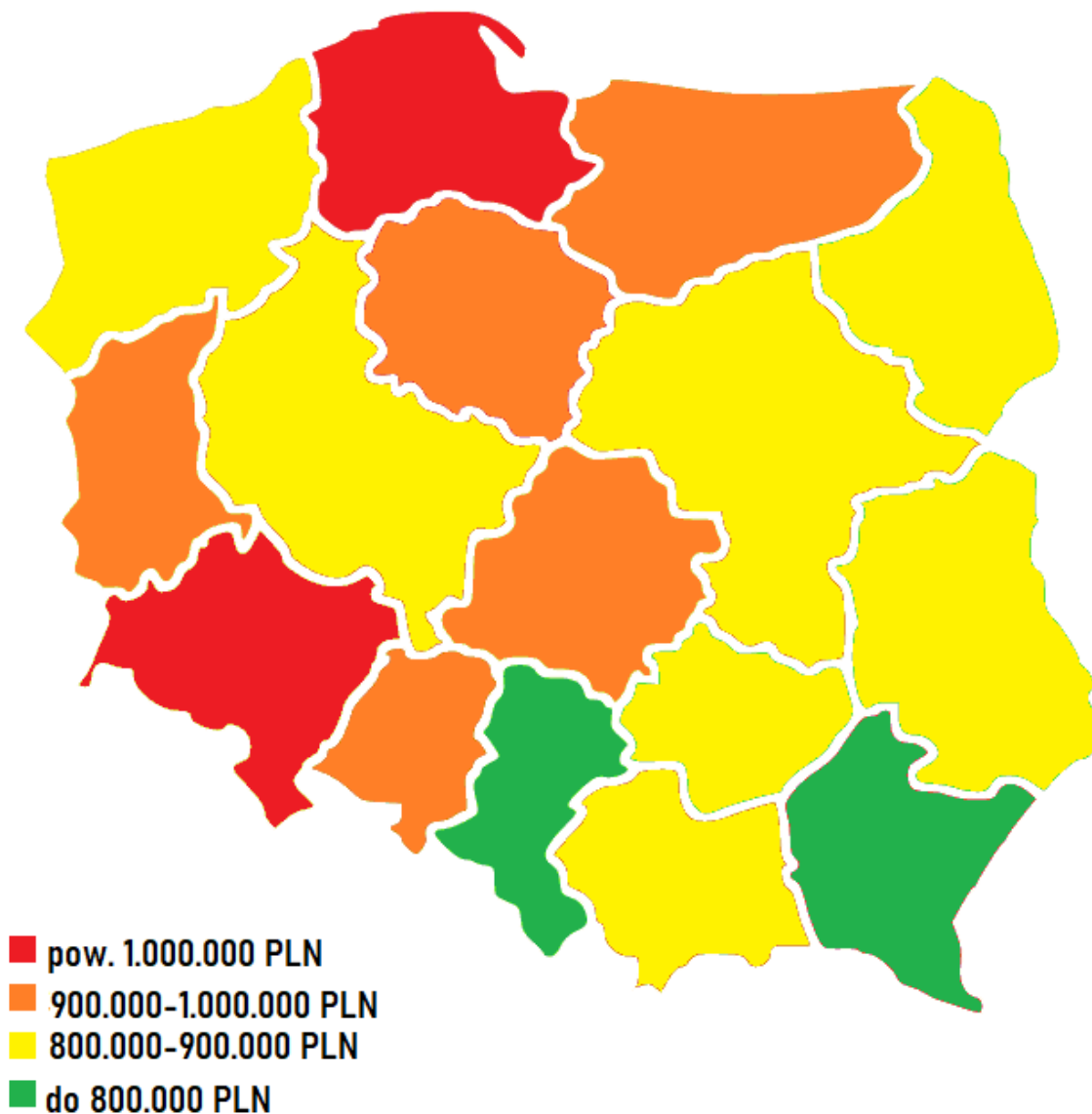
kolei najwięcej w udziale przypadło województwom: wielkopolskie mu (651 mln zł. – 11,5% całości), podlaskiemu (687 mln zł. – 12,2%) oraz mazowieckiemu (726 mln zł. – 12,9%). Podział regionalny zaprezentowano na mapie 3. Ogólna kwota wsparcia jest w głównej mierze pochodną liczby beneficjentów z poszczególnych województw.

Średnia kwota wsparcia była najwyższa w województwie lubuskim i wyniosła 213.473 złotych, zaś przekroczyła 200 tysięcy złotych jeszcze w województwach: zachodniopomorskim, wielkopolskim oraz podlaskim. Z kolei najniższy średni poziom wsparcia dotyczył beneficjentów z województw: świętokrzyskiego (152.180 złotych), małopolskiego (157.044 złotych) oraz łódzkiego (161.774 złotych).

Drugim działaniem omawianym w niniejszym opracowaniu jest Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej. Nadrzędnym celem przyświecającym wsparciu w ramach tego poddziałania była poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwianie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, w szczególności poprzez zwiększenie uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz zróżnicowanie produkcji rolnej. Beneficjentem tego poddziałania mógł zostać podmiot, który wykonuje działalność gospodarczą w zakresie co najmniej jednego z rodzajów przewidzianej do wspierania działalności, czyli działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną, działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz działalność usługową następującą po zbiorach przez co najmniej 2 lata przed złożeniem wniosku. Musiał on również udokumentować odpowiednimi dokumentami wykonanie wymienionych usług rolniczych na kwotę nie mniej niż po 10 tys. złotych brutto w każdym z dwunastomiesięcznych okresów poprzedzających złożenie wniosku. Poszerzenie listy wspieranych działalności nastąpiło w późniejszym okresie i nie obejmuje beneficjentów, o których informacje przekazała ARiMR.

Wsparcie udzielane w formie refundacji części poniesionych i udokumentowanych kosztów operacji nie mogło przekraczać połowy kosztów kwalifikowalnych. Jednym z podstawowych obowiązków beneficjenta obok zachowania trwałości inwestycji było osiągnięcie, w wyniku realizacji operacji, co najmniej 30% przychodów ze sprzedaży usług w trzecim roku obrotowym od przyznania pomocy lub złożenia wniosku o płatność końcową.

Mapa 4. Średnia kwota kosztów kwalifikowalnych w podziale wojewódzkim

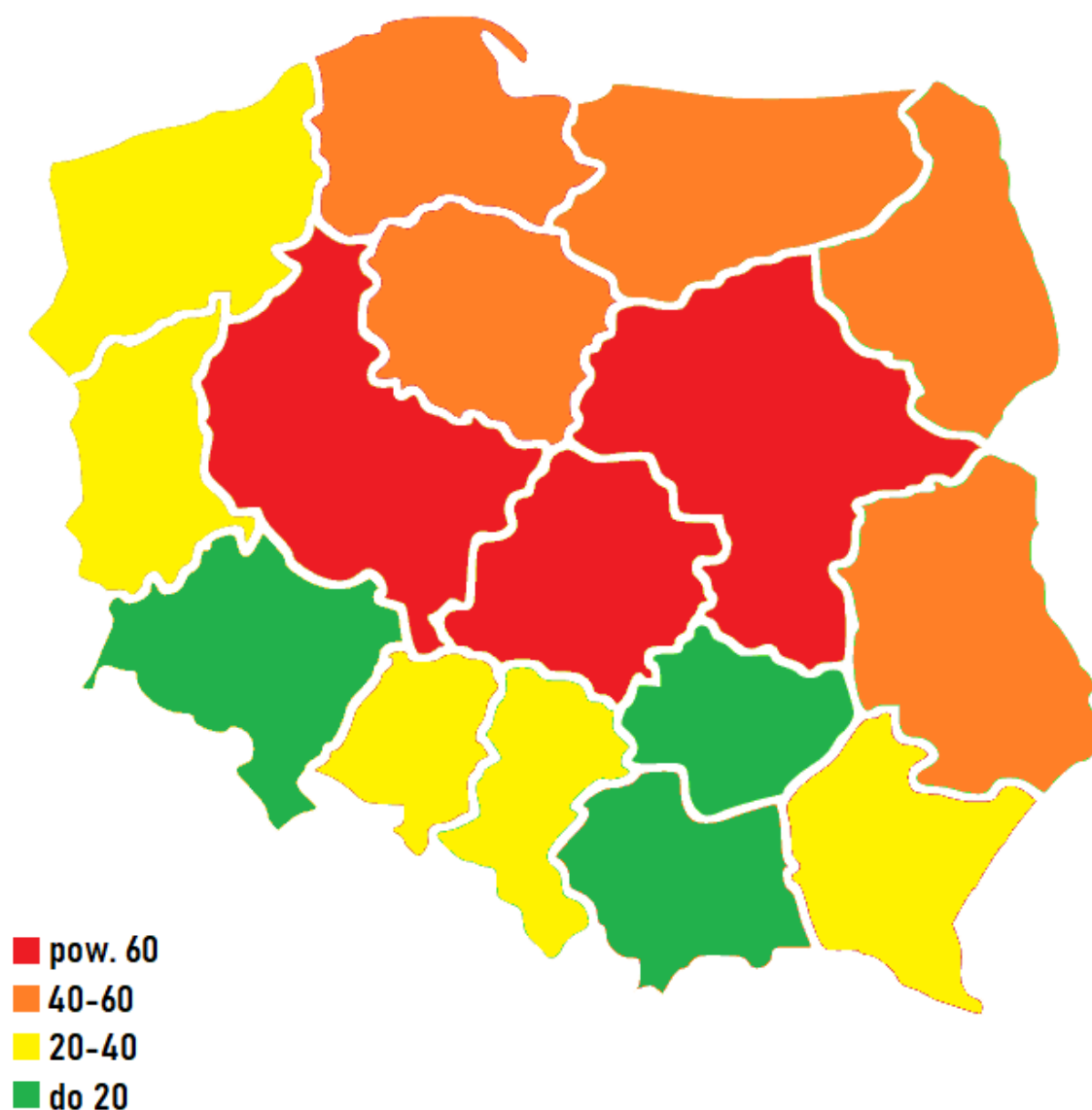

Źródło: Obliczenia własne.

Zgodnie z danymi udostępnionymi przez ARiMR na koniec września 2022 roku odnotowano 1740 beneficjentów. Spośród nich wyłącznie działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną prowadziło 1445 (83% ogółu). Znacznie mniej było podmiotów prowadzących wyłącznie działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz działalność usługową następującą po zbiorach. Ich liczba wyniosła odpowiednio 4 (0,2% ogółu) oraz 7 (0,4%). Kolejnych 207 beneficjentów (11,9% ogółu) prowadziło łącznie dwie działalności adresowane do rolników prowadzących produkcję roślinną. Natomiast 54 beneficjentów prowadziło łącznie działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną oraz chów i hodowlę zwierząt gospodarskich. Zaledwie 22 beneficjentów (1,3%) prowadziło jednocześnie wszystkie trzy wymienione działalności.

Największa liczba beneficjentów pochodziła z województw: wielkopolskiego (331 – 19% ogółu), mazowieckiego (218 – 12,5% ogółu) oraz łódzkiego (154 – 8,9% ogółu). Z kolei najmniej beneficjentów odnotowano w województwach: świętokrzyskim (34 – 2% ogółu), dolnośląskim (43 – 2,5% ogółu) oraz małopolskim (48 – 2,8% ogółu).

Mapa 5. Kwota udzielonego wsparcia w podziale wojewódzkim [w mln PLN]

Źródło: Obliczenia własne.

Średnia kwota kosztów kwalifikowalnych wyniosła 894.734 złotych. W przypadku beneficjentów, którzy zgłaszali wykonywanie działalności usługowej wspomagającej chów i hodowlę zwierząt gospodarskich kwota ta średnio była najwyższa i wyniosła 900.170 złotych. Niższy poziom dotyczył tych podmiotów, którzy wykonywali działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną –

897.554 złotych, zaś najniższy beneficjentów świadczących usługi następujące po zbiorach – 890.430 złotych. Niemniej różnice te trudno uznać za znaczące.

Większą różnorodność zauważa się w przypadku podziału wojewódzkiego. W formie graficznej zaprezentowano to na mapie 4. Najniższy średni poziom kosztów kwalifikowalnych odnosi się do województw: śląskiego (777.471 złotych), podkarpackiego (790.116 złotych) i małopolskiego (831.363 złotych). Najwyższy zaś dotyczy następujących województw: opolskiego (962.410 złotych), dolnośląskiego (1.004.463 złotych) i pomorskiego (1.033.319). Wydaje się, że jedną ze zmiennych wpływających na średni poziom kosztów jest stosunkowo duża liczba gospodarstw rolnych z najwyższych klas wielkości ekonomicznych w tych województwach.

Jeżeli chodzi o rozłożenie sumarycznej kwoty wsparcia w ujęciu wojewódzkim, to cechuje się ono znacznym zróżnicowaniem. Jest to przede wszystkim wynikiem różnic w liczbie beneficjentów pochodzących z poszczególnych województw. Rozkład przestrzenny udzielonego wsparcia przedstawiono na mapie 5. Jak można zauważyć, najmniejszy poziom całkowitego wsparcia w ramach omawianego działania dotyczy trzech województw: świętokrzyskiego (13,8 mln złotych – 1,9% ogółu), małopolskiego (18,3 mln złotych – 2,6% ogółu) oraz dolnośląskiego (19,4 mln złotych – 2,7% ogółu). Z kolei najwyższy poziom wsparcia odnosi się do województw: łódzkiego (68,1 mln złotych – 9,5% ogółu), mazowieckiego (90,3 mln złotych – 12,6% ogółu) oraz wielkopolskiego (130,6 mln złotych – 18,2% ogółu).

3. Podstawy teoretyczne, metodologiczne i metodyczne badania trwałości operacji finansowanych w ramach WPR

Wprowadzenie

Trwałość operacji (*durability of operations*) finansowanych ze środków unijnych, w tym ze wspólnej polityki rolnej (WPR), nie została precyzyjnie zdefiniowana. Z reguły stosowane są terminy pokrewne, odnoszące się w sposób pośredni do oceny trwałości, polegającej na odpowiedzi na pytania: (1) Jak zmiany wywołane realizacją inwestycji są trwałe i długookresowe? (2) Czy beneficjenci będą funkcjonować po zakończeniu wsparcia? Pomiar i ocena trwałości jest szczególnie istotna z punktu widzenia działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), prowadzących w istocie do zwiększenie aktywności inwestycyjnej gospodarstw rolnych. Chodzi tu o następujące działania: 4.1 - *Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)*; 6.4 - *Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej (Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług związanych z rolnictwem i leśnictwem)*.

Brak konsensusu w zakresie zdefiniowania kategorii trwałości (*durability*), jej pomiaru i oceny jest wyraźną przesłanką do przemyślanej i rozważnej adaptacji niektórych podejść metodologicznych i narzędzi metodycznych z pokrewnych finansom rolnictwa subdyscyplin, a więc m.in.: finanse MŚP, finanse korporacji, finanse behawioralne. Na uwagę zasługuje szczególnie dobrze rozwinięta analiza procesów inwestycyjnych/dezinvestycyjnych gospodarstw rolnych w Polsce czy w UE.

Celem opracowania będzie zidentyfikowanie i uporządkowanie podstaw metodologicznych i metodycznych, niezbędnych do pomiaru i oceny trwałości wybranych operacji PROW (tj. 4.1 i 6.4). Najpierw dokonamy strukturyzacji podstaw teoretycznych i metodologiczno-metodycznych dotyczących inwestycji, a w szczególności odnoszących się do sektora rolnego, a następnie przedstawimy dylematy definicyjne dotyczące kategorii trwałości i jej operacjonalizacji w politykach publicznych UE, odnosząc się również do WPR. Całość opracowania kończą wnioski i rekomendacje.

Inwestycje w sektorze rolnym – wybrane problemy teoretyczne i metodologiczne-metodyczne

Analiza trwałości operacji przedsięwzięć subsydiowanych wymaga odwołania się do podstaw teoretycznych inwestycji *in genere*. Ogólnie rzecz biorąc, inwestowanie wiąże się z ponoszeniem nakładów na utrzymanie, generowanie lub powiększenie kapitału (w różnej formie). Inaczej ujmując, inwestycja to zaangażowanie zasobów w celu uzyskania korzyści ekonomicznych i finansowych. Uniwersalne jest ujęcie inwestycji (zarówno rzeczowych, związanych z powiększaniem się wartości środków trwałych, jak i finansowych, które wiążą się ze wzrostem wartości aktywów finansowych) jako rezygnacji z obecnych, pewnych korzyści (np. wynikających z bieżącej konsumpcji) na rzecz niepewnych korzyści w przyszłości (por. Jajuga, 2009, s. 4). Do tego rodzaju definicji odwołują się „podręcznikowe” pozycje z zakresu mikroekonomii czy rynków finansowych. Nie ma jednak jednoznacznie zaakceptowanej przez teoretyków ekonomii i finansów definicji inwestycji rzeczowych (por. tabela 2).

Tabela 2. Ujęcia definicyjne inwestycji rzeczowych - przegląd

Autor/ka/autorzy	Definicja
Michalak (2007, s. 21)	„angażowanie środków finansowych w powiększaniu zasobów rzeczowych składników majątku trwałego jednostki”
Ziarkowski (2004, s. 15)	„lokowanie kapitału w niefinansowe składniki majątku jednostki”
Rogowski (2009, s. 15)	„długookresowe obciążone ryzykiem alokowanie kapitału w celu osiągnięcia korzyści w przyszłości”

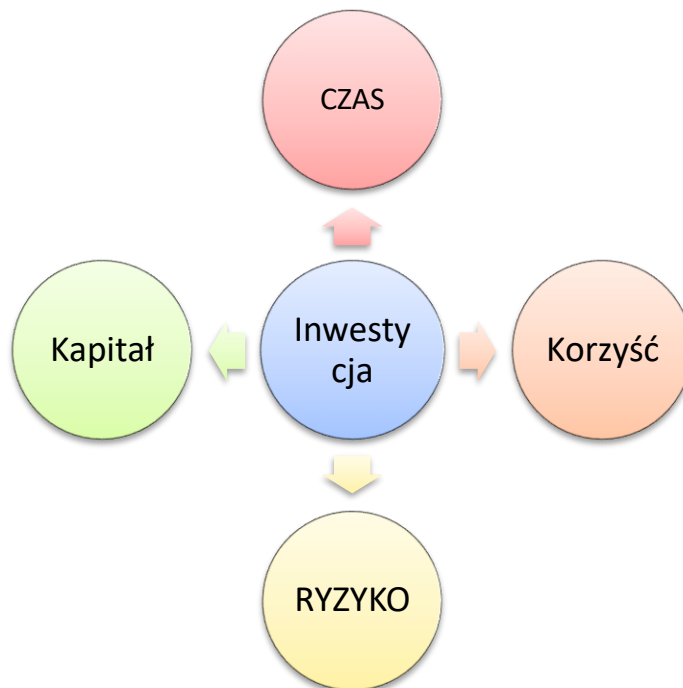
Źródło: opracowanie własne na podstawie przywołanej w zestawieniu literatury.

Bardzo często inwestycje są definiowane pośrednio jako zbiór powiązanych ze sobą ściśle kategorii (por. schemat 1), tj. kapitał jako źródło finansowania inwestycji, korzyść jako efekt jego zaangażowania oraz czas związany z realizacją, funkcjonowaniem i likwidacją inwestycji. Pojawia się immanentnie ryzyko, związane z możliwością wystąpienia odchyleń od wartości oczekiwanych, które wiążą się z nakładami na inwestycje, korzyściami czy czasem (por. Rogowski, 2009). Inwestycje realizowane są w warunkach niepewności, co jest odczuwalne szczególnie w gospodarce XXI w.

Procesy inwestycyjne, czyli prowadzące do realizacji inwestycji, są analizowane zarówno na płaszczyźnie ekonomicznej (perspektywa mikro- i makroekonomii), a także finansowej (perspektywa finansów przedsiębiorstw, korporacji, gospodarstw domowych, finansów publicznych, bankowości czy rynków finansowych, w szczególności w odniesieniu do inwestycji finansowych). Należy podkreślić, że występuje równolegle do siebie dwa nurty,

tj. (1) nurt monetarny (finansowy) – traktujący inwestycje jako strumienie pieniężne (niekoniecznie dają efekt w postaci materialnej/rzeczowej); (2) nurt rzeczowy – utożsamiający je do ruchu dóbr (konieczność uzyskania materialnego/rzeczowego efektu). Z punktu widzenia naszych analiz ważniejszą rolę odgrywać będzie drugie ujęcie.

Schemat 1. Schemat ideowy inwestycji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rogowski (2009).

Wyodrębnić możemy wiele kryteriów klasyfikacji inwestycji, a jako najbardziej przydatne z punktu widzenia sektora rolnego uznać należy następujące (por. Rogowski, 2009, s. 15-18):

- cel inwestycji (w tym inwestycje modernizacyjne i odtworzeniowe, będące głównym efektem działania 4.1 i 6.4 PROW 2014-2020, innowacyjne, rozwojowe, strategiczne itd.),
- rozkład korzyści w czasie (w szczególności korzyści netto, czyli różnica między korzyścią uzyskiwaną w danym okresie a kosztem bądź nakładem, jaki ponosi się w tym samym okresie),
- relacje (substytucja/komplementarność/neutralność) między korzyściami inwestycji,
- źródła finansowania (w tym ze środków publicznych, prywatnych i na zasadzie partnerstwa publiczno-prywatnego),
- typ korzyści (tj. ekonomiczne/społeczne/finansowe),

- poziom elastyczności,
- rodzaj aktywów, w które się inwestuje.

Należy podkreślić, że zakres prowadzonych rozważań nie obejmuje analiz makroekonomicznych procesów inwestycyjnych. Są one w ujęciu formalnym przedstawiane za pomocą różnych modeli, m.in. neoklasycznego modelu inwestycji, modelu Keynesa z mnożnikiem inwestycyjnym czy modelu akceleratora. Dla specyfiki inwestycji na rynkach kapitałowych użyteczny jest model q Tobina. Z punktu widzenia finansów przedsiębiorstw największe znaczenie mają metody oceny efektywności inwestycji, w tym uwzględniające zmianę wartości pieniądza w czasie. W praktyce, inkorporują one dyskontowanie przepływów pieniężnych (np. metoda *NPV*, *IRR* i ich pochodne/modyfikacje).

Wyróżnia się w literaturze z zakresu agroekonomii i finansów rolnictwa następujące determinanty zachowań inwestycyjnych rolników:

- faza cyklu koniunkturalnego, czyli *boom/bust* w rolnictwie (por. Czubak, 2012; Kusz, Gędek i Kata, 2015);
- czynniki związane z otoczeniem makroekonomicznym, politycznym, w tym opcje polityki rolnej (por. Hay i Morris, 1991; Gomez y Paloma i in., 2007);
- cechy związane z projektami inwestycyjnymi, m.in. czas rozpoczęcia, okres trwania, źródło finansowania (por. LaDue, Miller, Kwiatkowski, 1988);
- charakterystyki dotyczące rynków towarowych, a także rynków czynników produkcji, np. rynek kredytowy – problem ograniczeń kredytowych, rynek pracy na obszarach wiejskich, rynek ziemi (por. Fertő i in., 2017);
- cechy rodzinnego gospodarstwa rolniczego, głównie płeć, wiek, wykształcenie kierującego, obecność następcy (LaDue i in., 1988, Olsen i Lund, 2011);
- postawy producenta rolnego (w tym jego skłonność do ryzyka);
- subsydia: ich wartość, rodzaj, a także mechanizm (w tym *decoupling*)¹.

Teoria inwestycji realnych odwołuje się do kwestii tzw. spowolnienia (*slugginess*) w procesach transformacji gospodarstwa. Sektor rolny charakteryzuje się niemobilnością większości aktywów. Oznacza to, że niezbędne jest dłuższe oczekiwanie na odroczone w czasie efekty ekonomiczne i finansowe inwestycji. Kwestia niepewności (*uncertainty*), pośrednio związana z

¹ Kulawik (2016), na podstawie kompleksowego przeglądu literatury, głównie niemieckojęzycznej, sformułował tezę, że subsydia wysyłają zniekształcone sygnały o rzeczywistej rzadkości dóbr w gospodarce, *ergo*: przez mechanizm cen relatywnych zmieniają opłacalność produktów i całych gałęzi, sprzyjają jednak chaotycznemu inwestowaniu. W konsekwencji, mamy do czynienia z suboptymalną alokacją zasobów, a także z pojawianiem się zachęt dla rolników do pogoni za rentą oraz jazdy na gapę.

nieodwracalności (*irreversability*) inwestycji, wyjaśnia relatywnie niską aktywność inwestycyjną gospodarstwa rolniczego (Gallerani i in., 2008; Dixit i Pindyck, 1994).

W tabeli 3 zestawiono w ujęciu meta-analitycznym kluczowe determinanty zachowań inwestycyjnych, a także zmienne, które były stymulowane lub destymulowane przez procesy inwestycyjne w gospodarstwach rolnych. Ogólnie rzecz biorąc, aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych, kierowanych przez rolników z wyższym wykształceniem, dłuższym doświadczeniem, korzystających z kredytów i pożyczek, była wyższa niż w przypadku pozostałych podmiotów. Do oceny efektów inwestycji wykorzystuje się obecnie kilka metod badawczych, w tym dosyć często metodę regresji panelowej z estymatorem Difference-in-Difference (DiD).

Tabela 3. Determinanty zachowań inwestycyjnych rolników i zmienne stymulowane/destymulowane przez inwestycje – przegląd badań

Autorzy badań	Zmienne objaśniające zachowania inwestycyjne rolników*	Zastosowana metoda badawcza
La Due i in. (1988)	Cechy społeczno-demograficzne: wiek (+), doświadczenie kierownika (+), poziom wykształcenia (+) Cechy gospodarstwa (+): wielkość, typ produkcyjny, jakość gleby, położenie (region).	Regresja logistyczna
Benjamin i Phimister, (2002)	Struktura rynku kapitałowego -> wrażliwość inwestycji na przepływy pieniężne	Trzy podejścia modelowe, oparte na analizie regresji (w tym podstawowy model q)
Olsen i Lund (2009)	Standardowa nadwyżka bezpośrednia (+) Wielkość ekonomiczna (jako potęga) (-) Zadłużenie (+) Okres zasiedlenia gospodarstwa przez rolnika (+)	Regresja logistyczna
Autorzy badań	Zmienne ekonomiczno-finansowe/stymulowane/destymulowane przez inwestycje*	Zastosowana metoda badawcza
Józwiak i Kagan, (2008)	Produkcyjność gospodarstwa rolniczego (+)	Opis statystyczny
Sandibichler i in., (2011)	Wielkość ekonomiczna, dochód pozarolniczy, zadłużenie aktywów, dochód z gospodarstwa rolniczego, efektywność ekonomiczna, lata od osiedlenia	Analiza statystyczna danych uzyskanych w sondażu diagnostycznym
Kirchweger i Kantelhard (2015)	Liczba sztuk przeliczeniowych (+) Areał gospodarstwa (+/-)	Metoda regresji z estymatorem DiD

Kusz i Sobolewski, (2016)	Produktywność gospodarstw rolniczych (+), przy czym wzrost ten był głównie zdeterminowany zmianami w efektywności technicznej	Jw., dodatkowo: ocena efektywności ekonomicznej (indeksy Malmquista), analiza korelacji
Špička, Naglova i Gurtler (2017)**	Rentowność (+/-) Produktywność pracy (+/istotnie) Zadłużenie aktywów (+/-)	Regresja panelowa

*Objaśnienie: * podano z reguły kierunek i istotność zależności; (+/-) brak istotnej statystycznie zależności; **praca Špíckí, Naglova i Gurtler dotyczyła sektora przetwórstwa spożywczego, jednak zastosowane przez nich podejście badawcze może być wykorzystane również do gospodarstw rolniczych.*

Źródło: opracowanie własne.

Nowatorskim podejściem wykorzystywanym do badań nad agroinwestycjami jest podejście eksperymentu ekonomicznego, stosowanego m.in. w ewaluacji narzędzi polityki publicznej (por. Colen i in., 2016). Dobrą egzemplifikacją tu są badania Vollmera i in. (2017), których celem było zidentyfikowanie siły i kierunku oddziaływania determinant pozamonetarnych na decyzje niemieckich rolników o podjęciu inwestycji w budowę chlewni (produkcja ekologiczna).

Zachowania inwestycyjne niemieckich producentów w trzody chlewnej badano za pomocą eksperymentu ekonomicznego. Podstawowe założenie eksperymentu ekonomicznego zostały przedstawione w pracy Maart-Noelck i Musshoff z 2013. Eksperyment składał się z czterech części. W pierwszej części zebrano informacje o gospodarstwach uczestników. Następnie przeprowadzono eksperyment z dwoma „turami”, a mianowicie podjęcie inwestycję w chlewnię ekologiczną i konwencjonalną. Każdy uczestnik eksperymentu musiał zdecydować, w którą z metod produkcji warto byłoby zainwestować. Kolejność była losowa. W trzeciej części mierzono postawę uczestników wobec ryzyka za pomocą procedury Holta i Laury'ego (HL). Następnie w części czwartej zebrano podstawowe charakterystyki socjoekonomiczne rolników.

Eksperyment ekonomiczny polegał na tym, że jego uczestnicy musieli zdecydować o podjęciu hipotetycznej inwestycji w chlewnię. Inwestycja ta charakteryzowała się niepewnymi zwrotami i kosztami utopionymi. Każdy uczestnik mógł dokonać 10 powtórzeń, łącznie w eksperymencie przypadało zatem 20 powtórzeń na jednego uczestnika. Celem uczestników eksperymentów było pomnażanie kapitału. W ramach każdego powtórzenia uczestnik musiał zdecydować, czy zainwestować w chlewnię. Mógł zainwestować w chlewnię raz na pięć lat w jednym powtórzeniu, co odpowiada pięcioletniemu pozwoleniu na

budowę. Koszty inwestycji w chlewnię wyniosły 300 000 euro. Koszty inwestycji pozostały stałe przez pięć możliwych lat inwestycji i były takie same za każdym razem. Okres użytkowania chlewni wynosił 20 lat. Na początku powtórzenia każdy uczestnik miał do dyspozycji aktywa pieniężne o wartości 300 000 euro, natomiast stopa wolna od ryzyka ustalano została na poziomie 10% rocznie. W przeciwieństwie do kosztów inwestycji, zwrot z inwestycji był ustalony. Wartość bieżąca (PV) z inwestycji korespondowała z marżami brutto dla inwestycji o 20-letnim cyklu, przy stopie procentowej wynoszącej 10%.

Najprościej ujmując: za rok decyzyjny przyjęto rok 0, w którym każdy uczestnik eksperymentu musi podjąć decyzję, czy inwestować. Uczestnik wie, że jeśli zainwestuje, w roku 1. otrzyma 360 000 euro z prawdopodobieństwem 50% lub 240 000 euro z prawdopodobieństwem 50%. W tym scenariuszu uczestnik nie uzyskuje żadnych odsetek. Jeśli uczestnik dokona inwestycji, rozpoczyna się kolejne powtórzenie. Jeśli jednak uczestnik zdecydowałby się nie inwestować w chlewnię w roku zerowym, otrzymałby odsetki w wysokości 30 000 euro ($300\,000 \text{ euro} \times 10\%$) za aktywa płynne. W ten sposób uczestnik dysponowałby w następnym roku kwotą 330 000 euro. W roku 1. uczestnicy musieliby ponownie zdecydować, czy inwestować.

Zgodnie z podejściem opcji realnych (Real Option Approach, ROA) bardziej korzystne może być niewykonywanie natychmiast inwestycji o niepewnym zwrocie i wysokich kosztach utopionych, nawet jeśli zostanie osiągnięta dodatnia wartość bieżąca netto (NPV). Wynika to z faktu, iż mogą pojawić się nowe informacje wskazujące na niepewność zakładanego zwrotu z inwestycji. Zgodnie z podejściem ROA, rekomendowane byłoby podjęcie inwestycji później niż według kryterium NPV, ponieważ zwrot z inwestycji musi pokrywać zarówno koszty alternatywne, jak i koszty inwestycji.

Wyniki i wnioski z badań Vollmer i in. (2017) można zsyntezować w następujący sposób:

- rolnicy inwestowali wcześniej niż wynikałoby z podejścia ROA;
- zaobserwowano dwa wzorce zachowań, gdy rolnicy inwestowali w obecnie niestosowaną metodę produkcji: z jednej strony, rolnicy inwestowali później, co prowadziło do wzrostu prawdopodobieństwa inwestowania zgodnie z podejściem ROA; z drugiej strony rolnicy podejmowali decyzję później niż wynikałoby z podejścia ROA, tzn. albo inwestowali później, albo nie inwestowali wcale;

- producenci trzody niechętnie inwestowali w niestosowaną dotąd metodę produkcji (tzn. rolnicy „konwencjonalni” mieli znaczne opory związane z ekologizacją produkcji);
- wpływ polityki dotacyjnej na promocję rolnictwa ekologicznego może być przeceniany, natomiast potrzebne są rzetelne informacje dotyczące tej metody produkcji.
- rolnicy z wyższym wykształceniem dokonywali inwestycji zgodnie z podejściem ROA, implikuje to wniosek, że poprawa kapitału ludzkiego (kursy, szkolenia, studia podyplomowe itp.) w rolnictwie przyczynia się do zwiększenia liczby inwestycji optymalnych z ekonomicznego punktu widzenia, ergo: działania intensyfikujące poprawę wykształcenia rolników, a pośrednio usprawnienie doradztwa rolnego, mają pozytywny wpływ na sytuację dochodową rolników i konkurencyjność sektora rolnego.

Dezinwestycje *in genere* należy potraktować w uproszczeniu jako odwrotność inwestycji; zredukowanie, wygaszenie części działalności przedsiębiorstwa w następstwie rezygnacji z części prowadzonej działalności lub też całkowite pozbycie się jej. Przykładami dezinwestycji (deinwestycji lub rzadziej dywestycji) w rolnictwie są m.in.: zawieszenie lub wyjście z działalności rolniczej (*farm exit*), radykalna zmiana kierunku działalności, wyczerpanie się aktywów specyficznych. Podejście opcji realnych (na wzór opcji realnych, real options, RO - jako produktu inżynierii finansowej), przedstawione już przy opisie wyników badań zespołu Vollmer i in. (2017), może okazać się też przydatne do analizy decyzji dezinwestycyjnych gospodarstw rolnych. Wyniki Maart i in. (2011) można zsyntezować w następujący sposób:

- Uczestnicy eksperymentu ekonomicznego (rolnicy) odraczali podjęcie nieodwracalnej decyzji, tj. zakończenia projektu inwestycyjnego, nawet jeśli skorygowana o ryzyko NPV przepływów pieniężnych projektu była poniżej wartości likwidacyjnej, co kłóciło się z tradycyjną neoklasyczną teorią inwestowania. Ma to duże znaczenie z punktu widzenia wyjaśnienia zachowań pojedynczych producentów rolnych, którzy zaniechali realizacji projektu inwestycyjnego, chociaż kalkulacje finansowe (np. z wykorzystaniem wskaźników NPV/IRR) były korzystne.
- Podejście RO było znacznie bardziej przydatne do objaśnienia decyzji dezinwestycyjnych niż podejście NPV i jego pochodne (np. IRR).

- Występowały istotne trudności w zastosowaniu RO: nieobserwowalne zmienne objaśniające, nieobserwowalne zróżnicowanie (heterogeniczność) wartości zmiennych.

Należy zaznaczyć, że pogłębiona analiza motywów decyzji dezinvestycyjnych powinna być rozwijana jako ważny, jednak niedoceniany obszar ekonomiki i finansów gospodarstw rolniczych.

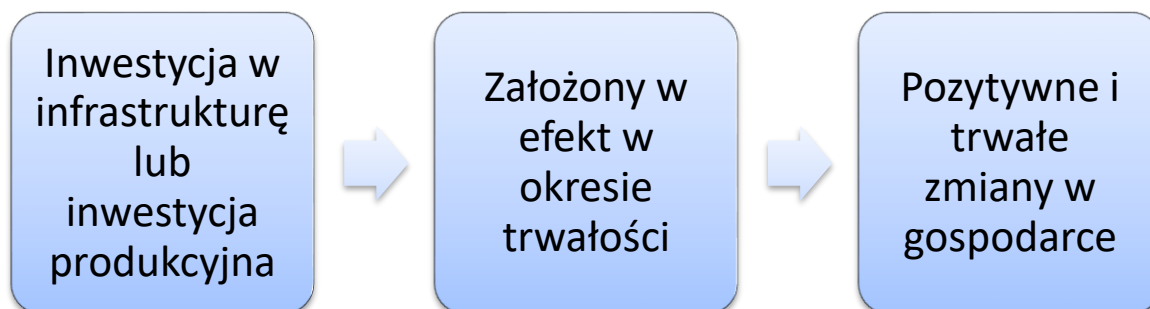
Trwałość operacji – dylematy dotyczące definiowania

Według Wielkiego Słownika Języka Polskiego (WSJP) Instytutu Języka Polskiego PAN „trwałość” stanowi „cechę czegoś, co jest przeznaczone do użytku przez dłuższy czas ze względu na swą wytrzymałość”. Z kolei Słownik języka polskiego PWN (SJP) czy Słownik Witolda Doroszewskiego nie prezentują bezpośredniej definicji trwałości. Przykładowo, SJP przedstawia dwa ujęcia definicyjne trwałości, po pierwsze, jako cechy, tj. „istniejący przez dłuższy czas lub nieulegający szybkim zmianom”, po drugie, „zdatny do użytku przez dłuższy czas”. Angielskim odpowiednikiem słowa „trwałość” jest „durability”, które odnosi się też do osób². Wyżej przedstawione dylematy na płaszczyźnie semantycznej sygnalizują trudności w precyzyjnym określeniu kategorii trwałości.

W odniesieniu do projektów finansowanych bądź współfinansowanych ze środków publicznych (w tym z budżetu UE) kategoria trwałości związana jest z ich oceną. Dotyczy jednak takich projektów, w których występowała inwestycja w infrastrukturę lub o charakterze produkcyjnym (por. schemat 2). Tego rodzaju inwestycje powinny uzyskiwać założony efekt w okresie trwałości, *ergo*: ma to implikować pozytywne zmiany w gospodarce, ale także, pośrednio, w otoczeniu społecznym (por. Krawczuk, 2022).

² Por. “1) *The quality of being able to last a long time without becoming damaged*; 2) *The fact of being able to continue to exist*; 3) *the ability of a person to do something for a long time without getting tired or being injured*”; Cambridge Dictionary, *Durability*.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/durability>

Schemat 2. Trwałość w zarządzaniu projektami współfinansowanymi ze środków UE

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 4 przybliżono kluczowe pojęcia związane z zachowaniem trwałości projektów współfinansowanych w UE. Są one zasadniczo uniwersalne dla wielu unijnych programów operacyjnych, choć w przypadku kilka z nich występuje pewna specyfika sektorowa.

Tabela 4. Podstawowe pojęcia związane z trwałością projektów współfinansowanych ze środków UE

Kategoria	Opis
Okres trwałości	„Czas, w którym projekt nie może być poddawany znaczącym modyfikacjom”.
Znaczące zmiany	<p><u>1. Czy nastąpiła zmiana charakteru własności elementu infrastruktury?</u> albo <u>Czy nastąpiło zaprzestanie działalności produkcyjnej?</u></p> <p>2. Czy ta zmieniona sytuacja wpływa na charakter operacji? lub <u>Czy ta zmieniona sytuacja wpływa na warunki do realizacji operacji?</u> lub <u>Czy ta zmieniona sytuacja powoduje uzyskanie nieuzasadnionej korzyści przez przedsiębiorstwo lub podmiot publiczny?</u></p> <p>Jeśli udzielono pozytywnej odpowiedzi na jedno z pytanie z części nr 1 i 2, oznacza to, że nastąpiła tzw. zasadnicza modyfikacja.</p>
Naruszenie trwałości projektu	<p>„Naruszenie zasady trwałości następuje w sytuacji, gdy w okresie jej obowiązywania wystąpi co najmniej jedna z przesłanek”:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaprzestanie działalności produkcyjnej lub przeniesienie jej poza obszar wsparcia programu, • „(...) zmiana własności elementu współfinansowanej infrastruktury, która daje przedsiębiorstwu lub podmiotowi publicznemu nienależne korzyści”, • „(...) istotna zmiana wpływająca na charakter projektu, jego cele lub warunki realizacji, która mogłaby doprowadzić do naruszenia jego pierwotnych założeń” <p>„Naruszeniem zasady trwałości jest również (w przypadku inwestycji w infrastrukturę lub inwestycji produkcyjnych) przeniesienie w okresie 10 lat od daty płatności końcowej działalności produkcyjnej poza obszar UE.</p>

Naruszenie zasady trwałości może oznaczać konieczność zwrotu środków otrzymanych na realizację projektu wraz z odsetkami liczonymi jak dla zaległości podatkowych, proporcjonalnie do okresu niezachowania obowiązku trwałości”.
--

Źródło: adaptacja Krawczuk (2022).

Podręcznik Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej pt. „Trwałość w projektach współfinansowanych z funduszy UE” (Warszawa, 2020), będący w istocie opracowaniem informacyjnym dla beneficjentów, wskazuje, że „(...) prawo polskie nie reguluje zagadnienia trwałości projektu” (s. 3), zatem podstawową wykładnią są przepisy unijne, a przede wszystkim rozporządzenia unijne.

„Jądem” legislacyjnym jest Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające ogólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006. Zgodnie z art. 71 ust. 1 tego rozporządzenia trwałość dotyczy projektów w inwestycje trwałe lub inwestycje produkcyjne, czyli rozumiane jako inwestycje w środki trwałe lub wartości niematerialne i prawne, niezbędne do prowadzenia działalności produkcyjnej lub usługowej (por. Ministerstwo Funduszy i Pomocy Regionalnej..., 2020, s. 5).

Warto zwrócić uwagę, że przepisy wykonawcze dotyczące trwałości odnoszą się też do projektów inwestycyjnych realizowanych w ramach PROW. Do zagadnień problemowych, związanych bezpośrednio z kategorią trwałości, zaliczyć należy m.in. następujące kwestie (Ibidem, s. 1):

- zatrzymanie kwoty spornej przez instytucję zarządzającą (IZ) przy końcowym rozliczeniu projektu;
- dzielenie projektu na etapy,
- przyjęcie okresu amortyzacji sprzętu krótszego niż okres trwałości,
- zmianę własności w trakcie realizacji projektu,
- oddziaływanie siły wyższej na trwałość projektu.

Z punktu widzenia praktyki projektów współfinansowanych ze środków UE ocena trwałości wiąże się ze spełnieniem szeregu kryteriów jakościowych i ilościowych, będących w istocie wymaganiami sprawdzanymi przez instytucję

pośredniczącą (IP) lub zarządzającą (IZ). Do kryteriów o charakterze jakościowym zaliczyć należy:

- brak znaczących modyfikacji zmieniających radykalnie istotę projektu lub prowadzących do generowania „nieuzasadnionych korzyści” (Kister, Skrzypek-Ahmed i Tarkowski 2014, s. 391);
- rzetelną archiwizację dokumentacji projektowej (por. Grzymkowska, 2022);
- podjęte działania o charakterze promocyjnym (Ibidem).

Kryteria ilościowe odnoszą się do utrzymania powyżej wartości progowych/pożądanych wskaźników produktu i rezultatu, eksponowanych dość istotnie w ramach podejścia *Project Cycle Management* (por. Kot, Weremiuk, 2012, s. 16).

Z punktu widzenia praktyki zarządzania projektami dość istotnym utrudnieniem wynikającym z zastosowania zasady trwałości jest ograniczenie elastyczności projektu. Prowadzi to do zmniejszenia możliwości przeprowadzenia zmian w procesie inwestycyjnym, a także, w razie konieczności, do podjęcia działań o charakterze restrukturyzacyjnym (por. Kot, Weremiuk, 2012, s. 16).

Dobłą egzemplifikacją pomiaru i oceny trwałości projektów współfinansowanych ze środków UE była podjęta przez Europejski Trybunał Obrachunkowy (ETO) kontrola, której wyniki zostały przedstawione na łamach sprawozdania specjalnego pt.: *Trwałość projektów rozwoju obszarów wiejskich...* (ETO, 2022). Można je zsyntezować w następujący sposób:

- ETO wyraźnie podkreślił znaczenie oceny trwałości projektów aktywizujących gospodarkę wiejską, biorąc pod uwagę m.in. problemy związane ze spełnieniem tego kryterium w przeszłości.
- Ocena trwałości przez ETO polegała na zweryfikowaniu, „czy inwestycje w różnicowanie gospodarki wiejskiej i poprawę infrastruktury obszarów wiejskich doprowadziły do osiągnięcia trwałych korzyści” (ETO, 2022, s. 4); wiązało się to z dokładną analizą trzech obszarów, tj.:
- określenia, czy zostały spełnione „wymogi prawne co do minimalnego okresu trwałości realizowanych projektów;
- zidentyfikowania czynników oddziałujących na trwałość projektu;
- ustalenia, „w jakim stopniu finansowanie unijne przyczyniło się do stworzenia możliwości długoterminowej dywersyfikacji na obszarach wiejskich” (Ibidem, s. 4).
- W Polsce projekty dotyczące usług dla rolnictwa czy leśnictwa wykazały się mniejszą trwałością niż inne ich typy.

- Usługi dla rolnictwa w nieznacznym sposób prowadziły do różnicowania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.
- Zalecono bardziej precyzyjne orientowanie środków na najbardziej opłacalne projekty, a także „uszczelnienie przepisów”, tak aby zapobiegać wykorzystaniu przez beneficjentów wsparcia do celów prywatnych.

4. Wyniki badań ankietowych dla poddziałania Modernizacja gospodarstw rolnych

Badania ankietowe przeprowadzono przy wykorzystaniu kwestionariusza internetowego wśród beneficjentów poddziałań 4.1 – Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych) oraz 6.4 – Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej (Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług związanych z rolnictwem i leśnictwem).

Dodatkowo przeprowadzono badania ankietowe wśród doradców Ośrodków Doradztwa Rolniczego z całego kraju specjalizujących się we wspieraniu producentów rolnych i podmiotów świadczących usługi na rzecz rolnictwa przy przygotowaniu wniosków o wsparcie w ramach wspomnianych poddziałań.

Jeżeli chodzi o beneficjentów poddziałania Modernizacja Gospodarstw Rolnych (MGR), to liczba podmiotów, które do końca września 2022 r. otrzymały płatność wyniosła 30.513. Do końca października ankieta została wypełniona 458 razy. Od pierwszego dnia od przesłania beneficjentom wiadomości o ankiecie otrzymywaliśmy szereg zapytań drogą mailową oraz telefonicznie. Głównym powodem była tu obawa o wiarygodność ankiety oraz szczerłość intencji IERiGŻ-PIB. Zapytania odnośnie ankiety otrzymywaliśmy również ze strony pracowników terenowych oddziałów ARiMR, ODR oraz FADN. Ostateczna liczba wypełnionych ankiet na dzień 21 listopada 2022 r. wyniosła 493. W przypadku beneficjentów poddziałania Rozwój Usług Rolniczych (RUR), to do końca września 2022 roku płatność otrzymało 1740 podmiotów. ostateczna liczba wypełnionych ankiet na dzień 21 listopada 2022 r. wyniosła 125 (7,2% ogółu beneficjentów).

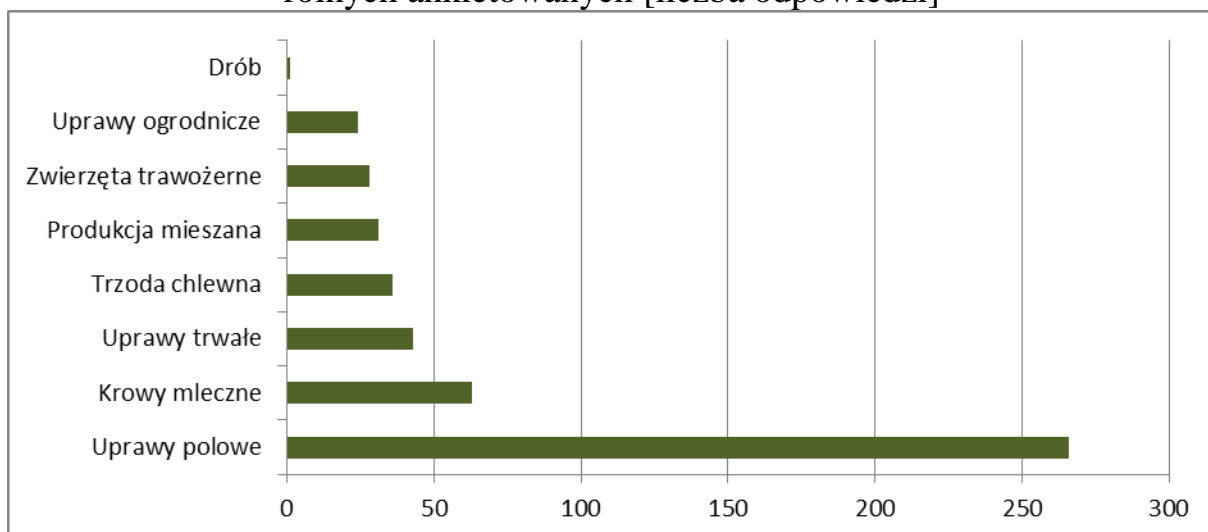
O wypełnienie ankiet poproszono również, wykorzystując list rozesłany przez pracowników MRiRW, doradców z Ośrodków Doradztwa Rolniczego (ODR) na terenie całego kraju. Liczba odpowiedzi na zaproszenie do wypełnienia ankiety była bardzo wysoka. W przypadku doradców specjalizujących się we wspieraniu przyszłych beneficjentów MGR liczba wypełnionych ankiet wyniosła 167, przy czym 80,8% ankiet wypełnili doradcy z ponad trzyletnim doświadczeniem z pomocą przy przygotowywaniu wniosków dotyczących tego poddziałania. W przypadku doradców zajmujących się raczej RUR, liczba wypełnionych ankiet wyniosła 131, przy ponad 62% udziale doradców z ponad trzyletnim doświadczeniem we wspieraniu pomocą podmioty zainteresowane datacjami w ramach tego poddziałania.

Czy i w jakim stopniu na trwałość wpływa typ produkcyjny gospodarstwa?

Ankietowni odpowiadali na pytanie o szanse zachowania trwałości, przy czym trwałość rozumiana tu była przede wszystkim jako zachowanie pierwotnych celów inwestycji. Odpowiedź na pytanie o szanse zachowania trwałości było obligatoryjne. Zanim jednak zostaną przedstawione odpowiedzi odnoszące się do tego zagadnienia, warto zaprezentować strukturę gospodarstw beneficjentów, którzy przystąpili do ankiety, w podziale na typ produkcyjny. Informacji o nim ankietowani udzielali przy okazji pytania o dominującą w ostatnich trzech latach gałąź produkcji rolniczej w sprzedaży gospodarstwa (czyli odpowiadającą za ponad 66% całej sprzedaży).

Na tak zadane pytanie odpowiedzi udzieliło 492 ankietowanych. Najczęściej wybieraną odpowiedzią (ponad 54% wskazań) była ta, mówiąca o dominującej pozycji upraw polowych. Spośród pozostałych kierunków produkcji, najczęściej deklarowano specjalizację w kierunku produkcji mleka (12,8% wskazań), owoców (8,7%) oraz żywca wieprzowego (7,3%). Tylko jeden beneficjent zadeklarował dominującą rolę w sprzedaży żywca drobiowego. W formie graficznej dane te przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Udział różnych typów produkcji rolniczej w gospodarstwach rolnych ankietowanych [liczba odpowiedzi]

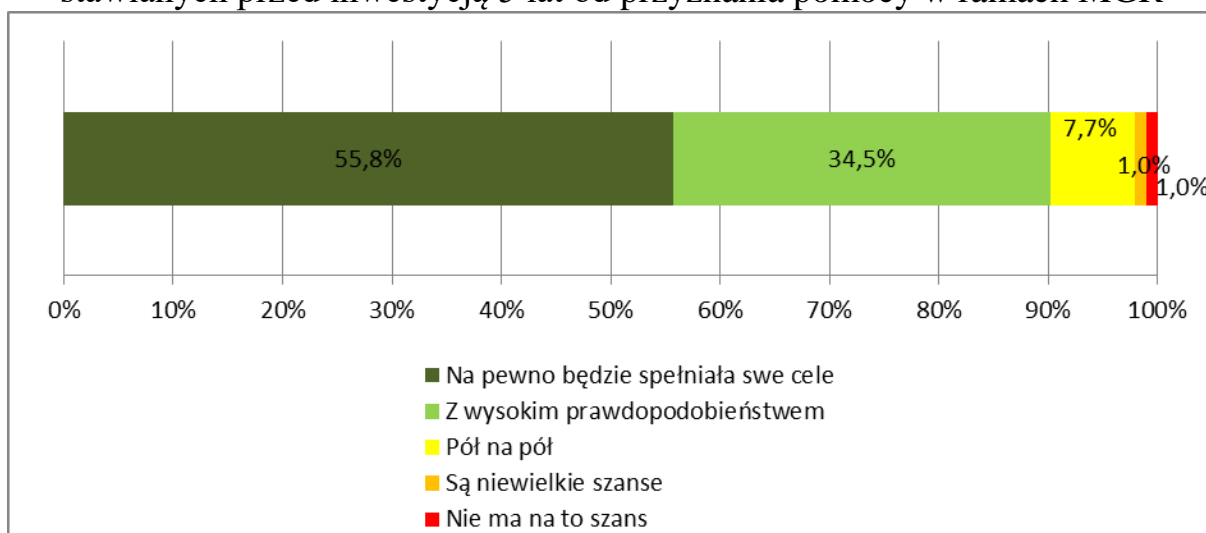

Źródło: Obliczenia własne.

Jak wspomniano w uwagach wstępnych, w ankiecie znalazło się jedno pytanie odnoszące się bezpośrednio do pojęcia trwałości. Mowa tu o pytaniu dotyczącym spełniania pierwotnych celów przez inwestycję przeprowadzoną

dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych po 5 latach od przyznania pomocy. Na tak zadane pytanie 55,8% (275 z 493) ankietowanych odpowiedziało, że na pewno inwestycja będzie spełniała te cele. Kolejnych 170 beneficjentów (34,5%) zadeklarowało, że dojdzie do tego z wysokim poziomem prawdopodobieństwa. Jedynie 48 odpowiadających, czyli niecałe 10% beneficjentów, udzieliło jednej z pozostałych trzech odpowiedzi. Przy czym spośród tych pozostałych 3 odpowiedzi, z których każda podaje w wątpliwość zachowanie trwałości inwestycji, najczęściej (7,7% odpowiedzi) beneficjenci szacowali, że istnieje jedynie 50 procentowa szansa na zachowanie trwałości inwestycji. Po 5 ankietowanych odpowiedziało, że istnieją niewielkie szanse na zachowanie trwałości, bądź nie ma na to w ogóle szans. Udział poszczególnych odpowiedzi na pytanie dotyczące trwałości przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Analiza zależności odpowiedzi na pytanie o spełnianie pierwotnych celów inwestycji po 5 latach od jej przeprowadzenia od dominującego kierunku produkcji w gospodarstwie beneficjenta wskazuje na istnienie znaczących różnic pomiędzy analizowanymi grupami. Przede wszystkim zauważyć można, że najbardziej optymistyczne podejście do zachowania trwałości przedstawiają rolnicy, którzy specjalizują się w uprawach ogrodniczych oraz polowych. W tych grupach udział odpowiedzi „na pewno będzie spełniała swe cele” był najwyższy i wyniósł odpowiednio 67% oraz 59%. Beneficjenci specjalizujący się w uprawach polowych wykazują również najwyższy sumaryczny udział odpowiedzi „na pewno będzie spełniała swe cele” oraz „z wysokim prawdopodobieństwem”,

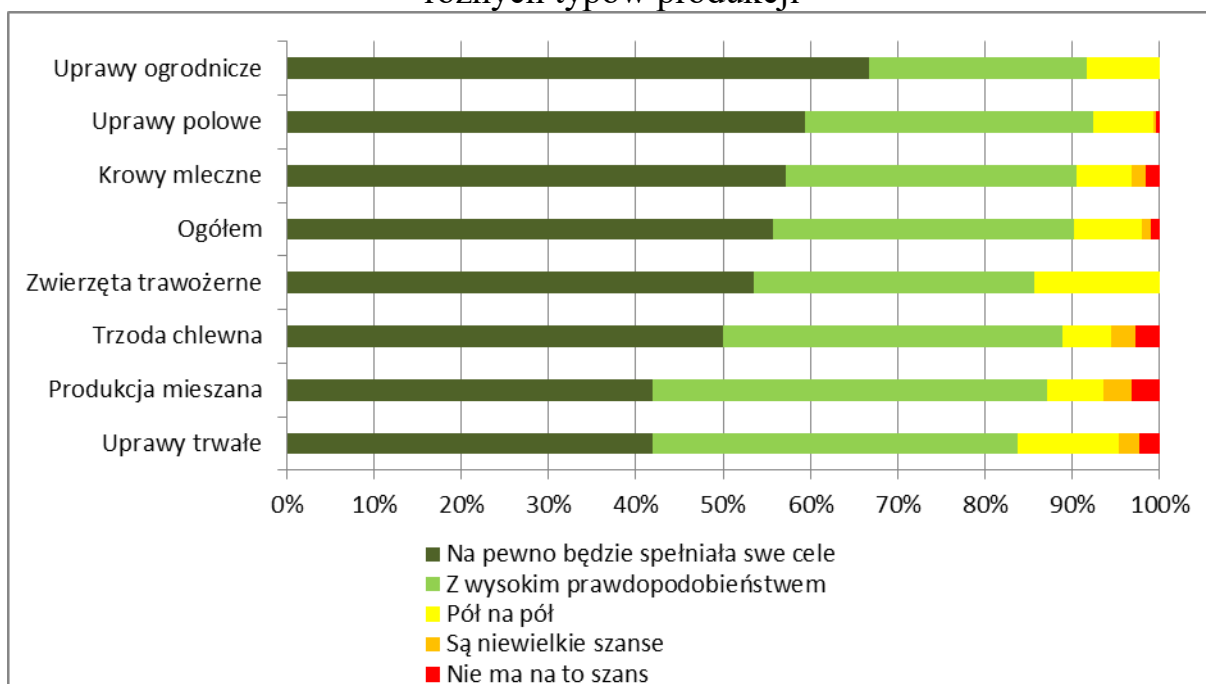
który wyniósł 92,5%. W przypadku gospodarstw z grupy uprawy ogrodnicze zanotowano poziom 91,7%.

Z kolei najbardziej pesymistyczne oceny do zachowania trwałości wykazali beneficjenci, którzy specjalizowali się w uprawach trwałych (drzewa i krzewy owocowe). W tym przypadku pełne przekonanie do spełniania pierwotnych celów inwestycji po 5 latach od otrzymania wsparcia zadeklarowało jedynie 41,8% ankietowanych. Podobnie w przypadku rolników specjalizujących się w produkcji mieszanej udział takich odpowiedzi był stosunkowo niewielki (41,9%). Podobnie, jeżeli zsumowane zostaną udziały trzech odpowiedzi, z których każda podaje w wątpliwość zachowanie trwałości, czyli „pół na pół”, „są niewielkie szanse” oraz „nie ma na to szans”, to za największych pesymistów uznać należy producentów, w sprzedaży których dominują owoce. W tej grupie jest to ponad 16% wszystkich odpowiedzi. Podobny poziom pesymizmu wykazują producenci specjalizujący się w chowie bydła rzeźnego, owiec i kóz, gdzie zsumowany udział tych odpowiedzi wynosi 14,3%.

Należy w tym miejscu dodać, że analiza zsumowanego udziału trzech odpowiedzi wskazujących na negatywne prognozy wynika z faktu, że skupianie się wyłącznie na odpowiedziach „są niewielkie szanse” lub „nie ma na to szans” nie miałyby statystycznego uzasadnienia. Różnice pomiędzy grupami w udziale tych odpowiedzi wynikają najczęściej z jednostkowych odpowiedzi. Należy bowiem pamiętać, że liczebność czterech spośród siedmiu analizowanych grup nie przekracza 40 beneficjentów.

Porównując do średniego poziomu ocen ankietowanych do szans na spełnianie pierwotnych celów przez inwestycje przeprowadzone dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych po 5 latach od przyznania pomocy, to producenci specjalizujący się w uprawach ogrodniczych, uprawach polowych oraz w krowach mlecznych uznać należy za nastawionych pozytywnie. Z kolei beneficjenci prowadzący produkcję żywca wołowego oraz wieprzowego a także specjalizujący się w uprawie drzew i krzewów owocowych oraz prowadzący produkcję mieszaną w dużo większym stopniu obawiają się o możliwości zachowania trwałości analizowanych inwestycji. W formie graficznej przedstawiono to na rysunku 3.

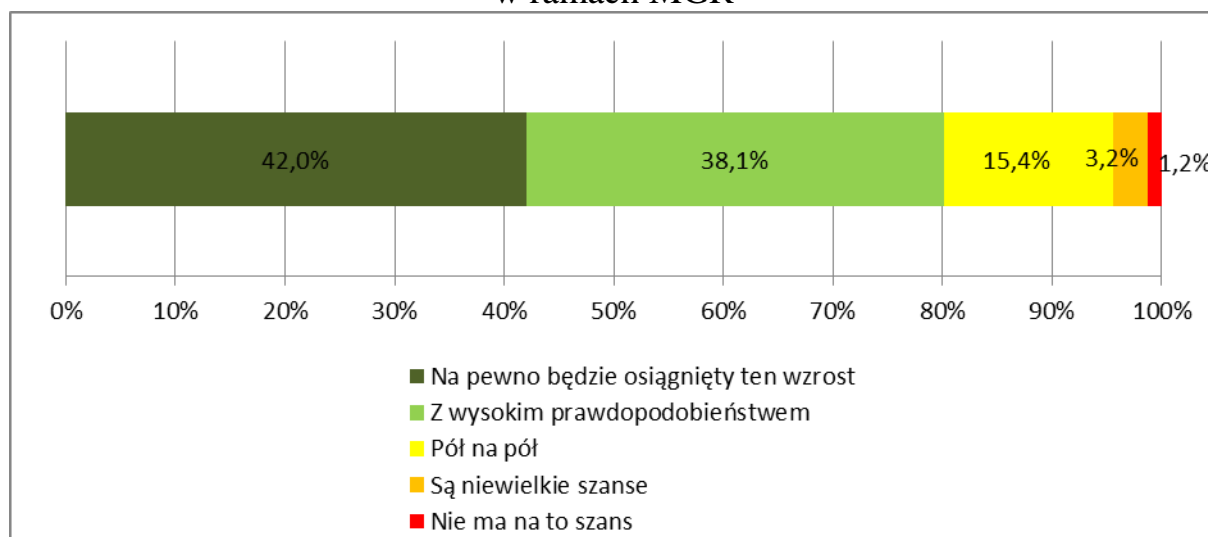
Rysunek 3. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach MGR dla różnych typów produkcji

Źródło: Obliczenia własne.

Drugim pytaniem, które może być przydatne w analizie ocen na temat trwałości, było dotyczące szans uzyskania i utrzymania 10% wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwie pięć lat po otrzymaniu wsparcia w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych. Przy podobnym zestawie możliwych odpowiedzi ankietowani wykazali jednak dużo niższy poziom optymizmu niż przy pytaniu o zachowanie pierwotnych celów. Jedynie 42% respondentów zadeklarowało pewność wzrostu wartości dodanej, a kolejne 38,1% wskazało na wysokie prawdopodobieństwo dochowania tego warunku udzielenia wsparcia w ramach MGR. Blisko co piąty ankietowany wybrał odpowiedź, która wskazuje na znaczne wątpliwości do uzyskania wzrostu wartości dodanej, a 4,4% odpowiedzi wskazuje na skrajny pesymizm. W formie graficznej rozkład odpowiedzi na analizowane pytanie przedstawiono na rysunku 4.

Rysunek 4. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans uzyskania i utrzymania 10% wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwie pięć lat po otrzymaniu wsparcia w ramach MGR

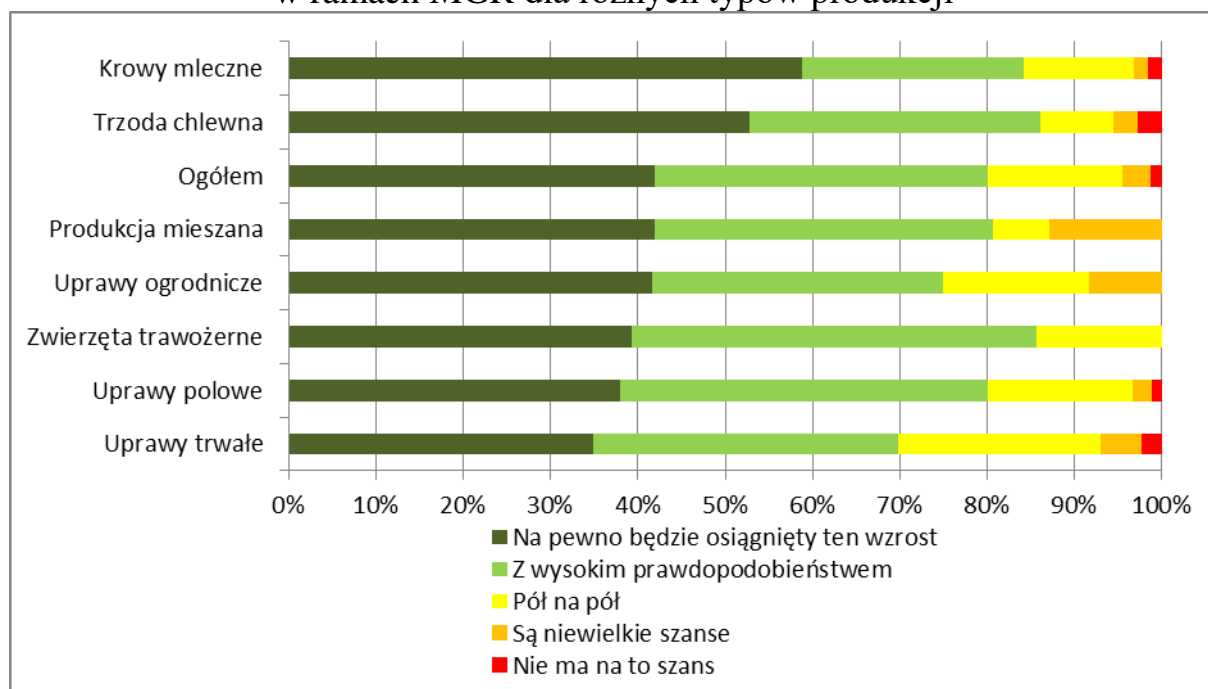
Źródło: Obliczenia własne.

Analiza odpowiedzi na pytanie o wzrost wartości dodanej w podziale na typy produkcyjne wskazuje na istotne różnice pomiędzy badanymi grupami gospodarstw. Co więcej, brak jest prostego przełożenia optymistycznych ocen odnośnie zachowania pierwotnych celów inwestycji na prognozy odnośnie wzrostu wartości dodanej. Najwyższy udział odpowiedzi „na pewno będzie osiągnięty ten wzrost” odnotowano wśród producentów mleka (58,7% ankietowanych z tej grupy) oraz specjalizujących się w chowie trzody (52,8%). W pozostałych grupach udział tych odpowiedzi był niższy od średniej dla całej badanej populacji, zaś najrzadziej pewni wzrostu wartości dodanej byli rolnicy z dominującym udziałem upraw trwałych w produkcji. Wśród rolników prowadzących ten kierunek produkcji także najrzadziej odnotowano zsumowany udział odpowiedzi „na pewno będzie osiągnięty ten wzrost” oraz „z wysokim prawdopodobieństwem”. Wyniósł on zaledwie 69,8%, przy średniej dla wszystkich grup wynoszącej o 10 pp. więcej.

Zagregowany udział trzech odpowiedzi wskazujących na wyraźne wątpliwości co do uzyskania wzrostu wartości dodanej, czyli „pół na pół”, „są niewielkie szanse” oraz „nie ma na to szans”, odnosił się oprócz specjalizujących się w uprawach trwałych (30,2%) także do prowadzących głównie uprawy ogrodnicze (25%). Jest to o tyle zaskakujące, że to wśród tej grupy padało najwięcej odpowiedzi pozytywnie oceniających szanse na zachowanie trwałości inwestycji. Można więc to rozumieć jako przejaw generalnie negatywnych prognoz odnośnie dochodowości produkcji ogrodniczej przy jednoczesnym przekonaniu, że inwestycje poczynione przez beneficjentów są na tyle

specjalistyczne, iż nie będą mogły być wykorzystane w inny sposób niż pierwotnie przewidziany. W formie graficznej wyniki badań ankietowych w omawianym zakresie przedstawiono na rysunku 5.

Rysunek 5. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans uzyskania i utrzymania 10% wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwie pięć lat po otrzymaniu wsparcia w ramach MGR dla różnych typów produkcji

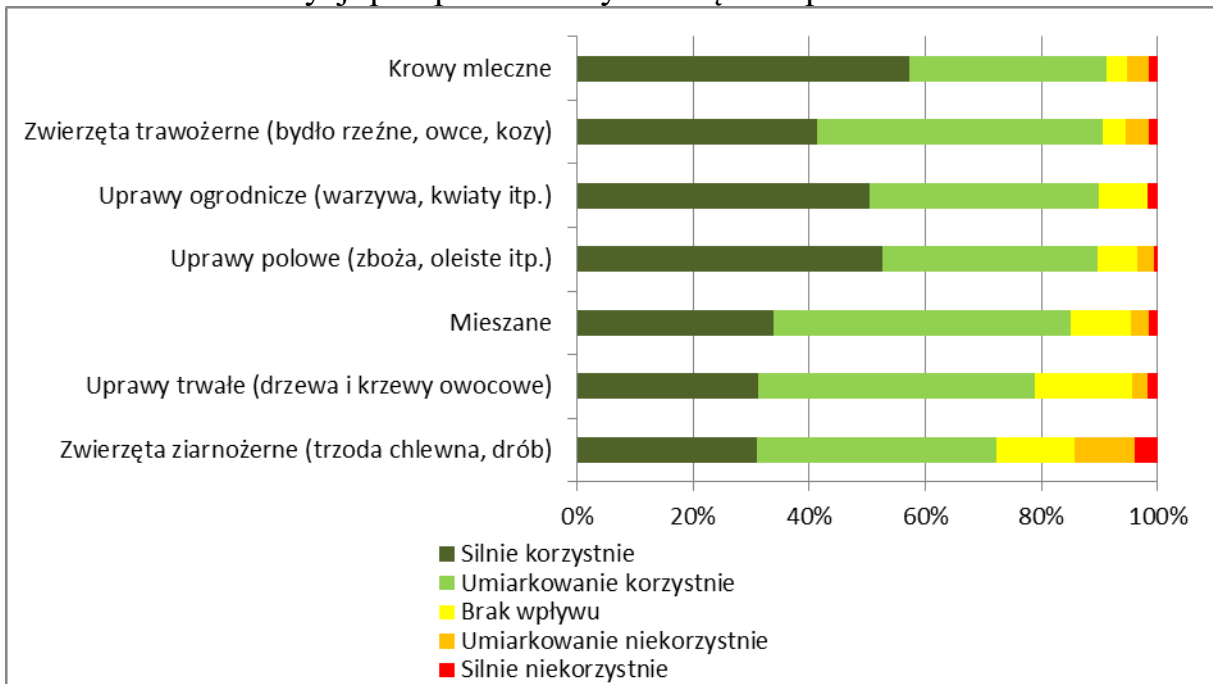

Źródło: Obliczenia własne.

Powyżej zebrane informacje warto skonfrontować z opiniami ekspertów z Ośrodków Doradztwa Rolniczego (ODR), którzy wskazywali, w jaki sposób poszczególne typy produkcyjne gospodarstwa wpływają na trwałość inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych. Jak przedstawiono to na rysunku 6., zdecydowana większość odpowiedzi wskazuje na korzystny wpływ każdego z wymienionych w pytaniu typów produkcyjnych. Różnice dotyczą jednak skali udziału tych wskazań w ogóle wszystkich odpowiedzi. Różne są również relacje pomiędzy odpowiedziami „silnie korzystnie” a „umiarkowanie korzystnie”.

Największy udział odpowiedzi wskazujących na silne pozytywne oddziaływanie na trwałość uzyskał typ „krowy mleczne” (91,2% wskazań). Podobnie wysoki udział takich odpowiedzi dotyczy typów „zwierzęta trawożerne”, „uprawy ogrodnicze” oraz „uprawy polowe” (odpowiednio – 90,6%, 90% i 89,7%). Przy czym należy zwrócić uwagę, że typ „zwierzęta trawożerne” uzyskał zdecydowanie mniej odpowiedzi „silnie korzystnie” od pozostałych wymienionych.

Rysunek 6. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o wpływ typu produkcyjnego na trwałość inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Na drugim krańcu wskazań ekspertów znajduje się typ „zwierzęta ziarnożerne”. Jedynie 31% respondentów uznało, że jest to typ, którego wpływ na trwałość jest silnie korzystny, a tylko 72,2% oceniło go za korzystny w w ogóle. Zwierzęta ziarnożerne miały również największy udział odpowiedzi oceniających ich wpływ na trwałość jako niekorzystny (14,3%). Również typ mieszany oraz uprawy trwałe uznane zostały przez ekspertów za stosunkowo mniej korzystne z punktu widzenia zachowania trwałości inwestycji. Warto również dodać, że w przypadku typów „uprawy ogrodnicze” oraz „uprawy trwałe” duża liczba odpowiedzi (w obu przypadkach po 21%) brzmiała „nie mam zdania”.

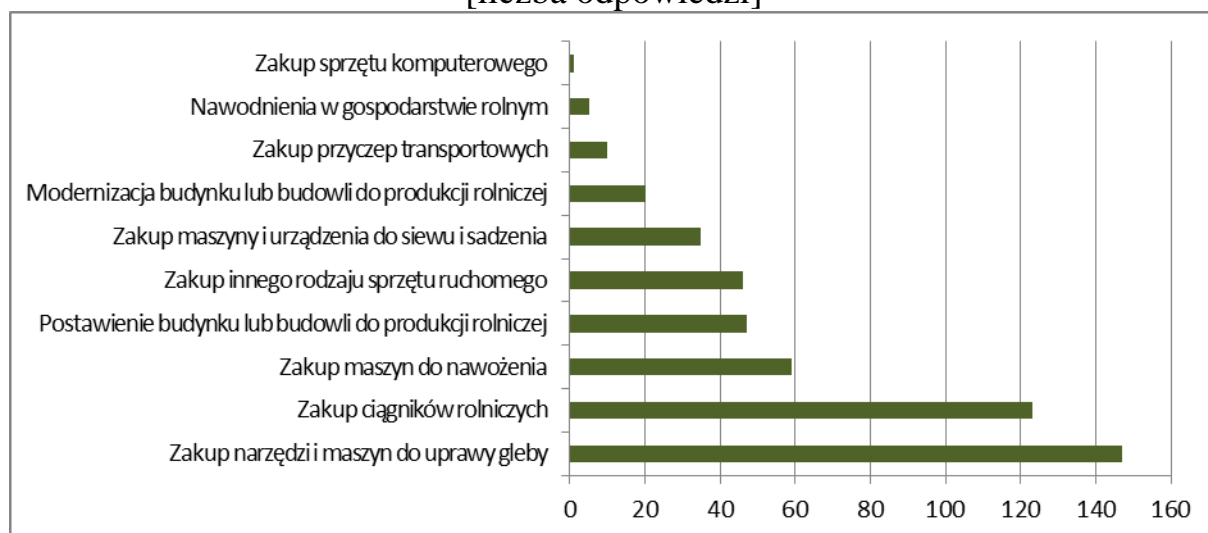
Podsumowując, można stwierdzić, że typ produkcyjny gospodarstwa wpływa na prognozowaną trwałość. Biorąc pod uwagę tylko i wyłącznie odpowiedzi na pytanie odnośnie zachowania celów inwestycji, pozytywne oddziaływanie na to ma prowadzenie produkcji o specjalizacji uprawy ogrodnicze, polowe oraz krowy mleczne. Natomiast negatywny wpływ dotyczy gospodarstw o profilu uprawy trwałe oraz produkcja mieszana. Jeżeli dodatkowo weźmiemy pod uwagę wskazania respondentów odnoszące się do pytania o wzrost wartości dodanej, to typem produkcyjnym, który jednoznacznie pozytywnie wpływa na trwałość jest produkcja mleka, natomiast negatywny wpływ odnosi się do upraw trwałych. Podobne oceny zaprezentowali eksperci, których zdaniem to mleczny kierunek produkcji najsilniej korzystnie wpływa na

zachowanie trwałości. Uprawy polowe oraz ogrodnicze również uzyskały duży udział wskazań o silnie korzystnym wpływie. Najmocniej negatywnie ocenili oni wpływ produkcji żywca wieprzowego a także – choć w mniejszym stopniu – typ mieszany oraz uprawy trwałe.

Czy i w jakim stopniu na trwałość wpływa rodzaj zrealizowanych inwestycji?

Kolejną kwestią wymagającą wyjaśnienia są zależności pomiędzy rodzajem inwestycji a oceną szans na zachowanie trwałości. Każdy z ankietowanych wskazał rodzaj głównej inwestycji zrealizowanej dzięki wsparciu w ramach MGR. Spośród 10 wyszczególnionych rodzajów najczęściej bo blisko 150 beneficjentów, wskazało na pozycję „zakup narzędzi i maszyn do uprawy gleby”, a 123 respondentów zaznaczyło opcję „zakup ciągników rolniczych”. Stosunkowo często wskazywano również na „zakup maszyn do nawożenia”, „postawienie budynku lub budowli do produkcji rolniczej”, „zakup innego rodzaju sprzętu ruchomego” i „zakup maszyny i urządzenia do siewu i sadzenia”. Pozostałe cztery opcje wskazywane były znacznie rzadziej, stąd też nie będą one analizowane w dalszej części pod kątem wpływu na zachowanie trwałości. W formie graficznej rozkład rodzajów inwestycji przedstawiono na rysunku 7.

Rysunek 7. Wskazane przez ankietowanych rodzaje zrealizowanych inwestycji [liczba odpowiedzi]

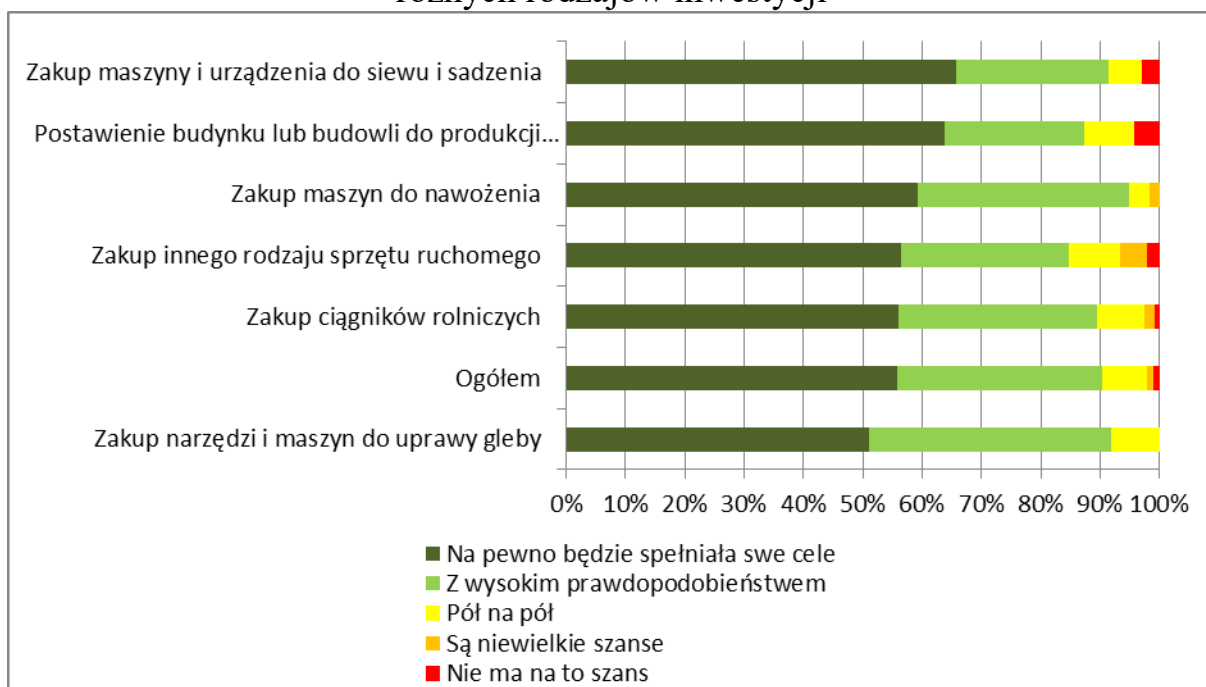

Źródło: Obliczenia własne.

Na rysunku 8. przedstawiono rozkład odpowiedzi odnośnie zachowania trwałości w podziale na sześć najczęściej deklarowanych rodzajów inwestycji. Posortowano analizowane grupy od tej, w której najczęściej odpowiadano, że inwestycje zachowują swe pierwotne cele, do tej, w której udział tych odpowiedzi był najmniejszy. Należy zauważyć, że wyłącznie w najliczniejszej grupie „zakup

narzędzi i maszyn do uprawy gleby” częstość wyboru tej odpowiedzi był rzadszy niż w całej próbie i wyniósł jedynie 51%. Z kolei najczęściej pewni zachowania trwałości byli respondenci, którzy w ramach MGR zakupili maszyny i urządzenia do siewu i sadzenia. Ma to zapewne związek z faktem, że ponad 85% tego typu inwestycji przeprowadzili rolnicy specjalizujący się w uprawach polowych, którzy optymistycznie wypowiadali się co do zachowania trwałości. Podobnie rzecz się ma z inwestycjami w zakup maszyn do nawożenia, których ok. 2/3 przeprowadzono w gospodarstwach o tym typie produkcyjnym. Wysoki udział pewności co do zachowania pierwotnych celów inwestycji wskazywali również ci, którzy postawili budynek (63,8% odpowiedzi). Tego typu inwestycje przeprowadzali w zdecydowanej większości rolnicy specjalizujący się w produkcji zwierzęcej.

Rysunek 8. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach MGR dla różnych rodzajów inwestycji

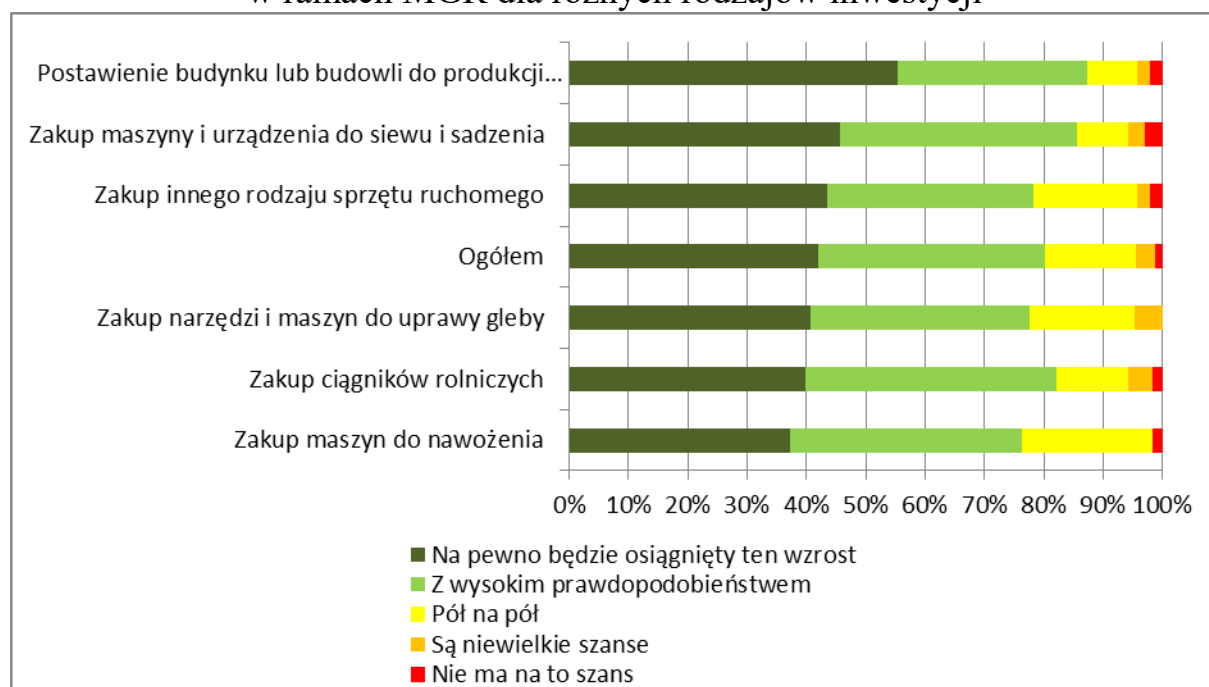

Źródło: Obliczenia własne.

Zsumowany udział odpowiedzi „na pewno będzie spełniała swe cele” oraz „z wysokim prawdopodobieństwem” jest najwyższy dla inwestycji w maszyny do nawożenia. Z kolei zsumowany udział trzech odpowiedzi wskazujących na znaczne wątpliwości co do zachowania trwałości jest najwyższy dla nabywających innego rodzaju sprzętu ruchomego i wynosi 15,2%. Ten rodzaj inwestycji był stosunkowo najczęściej wybierany przez producentów specjalizujących się w uprawach trwałych oraz produkcji mieszanej.

Jeżeli chodzi o odpowiedzi odnoszące się do szans uzyskania 10% wzrostu wartości dodanej, które przedstawiono na rysunku 9, to zauważyć można, że nie są one tożsame z tymi dotyczącymi zachowania pierwotnych celów. Najmniejsze obawy odnośnie uzyskania wzrostu wartości dodanej wykazują beneficjenci, którzy postawili budynek lub budowlę do produkcji rolniczej (na pewno – 55,3%; z wysokim prawdopodobieństwem – 31,9% odpowiedzi). Także ci respondenci, którzy zakupili maszyny i urządzenia do siewu i sadzenia, są bardzo często przekonani o uzyskaniu wzrostu. Na drugim krańcu skali znajdują się zaś rolnicy, którzy nabyli maszyny do nawożenia, gdzie zsumowany udział trzech odpowiedzi wskazujących na niewielkie deklarowane możliwości spełnienia wymogu uzyskania 10% wzrostu wartości dodanej wyniosły blisko 24%. Także w przypadku zakupu innego rodzaju sprzętu ruchomego jak i zakupu narzędzi i maszyn do uprawy gleby takie deklaracje odnoszą się do ponad 20% odpowiedzi.

Rysunek 9. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans uzyskania i utrzymania 10% wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwie pięć lat po otrzymaniu wsparcia w ramach MGR dla różnych rodzajów inwestycji

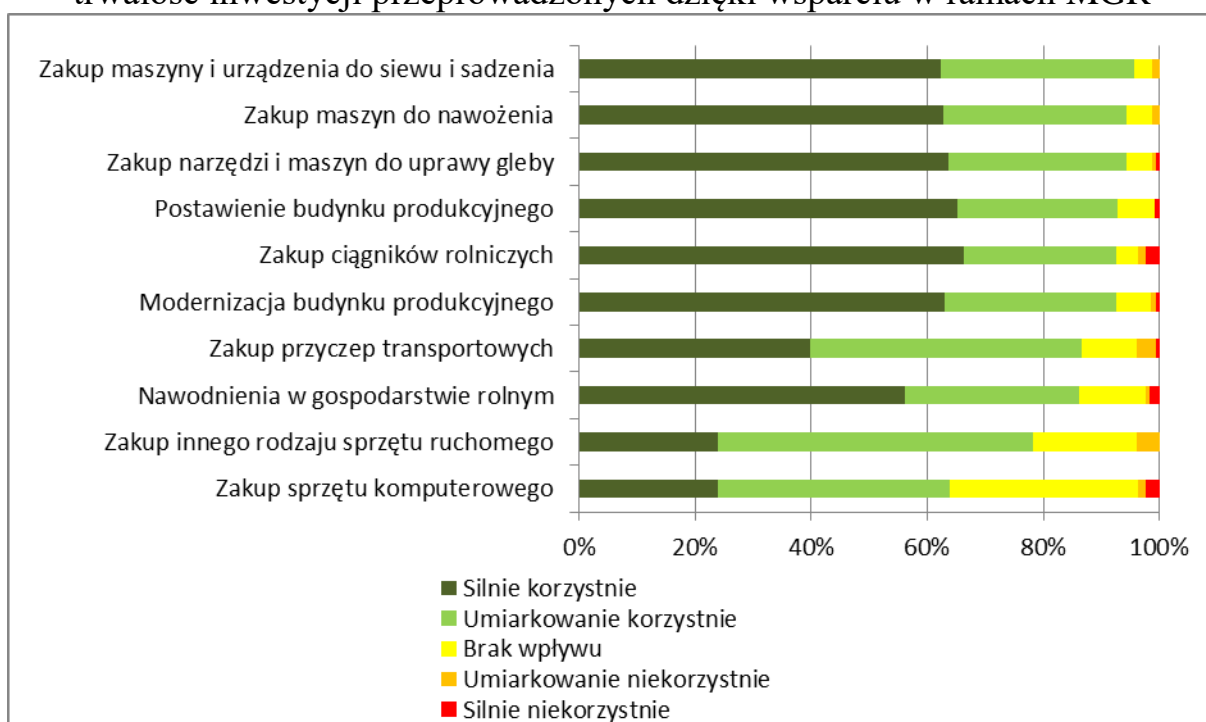

Źródło: Obliczenia własne.

Na podstawie powyższych odpowiedzi można stwierdzić, że rodzaj przeprowadzonej inwestycji wpływa na deklarowany poziom zachowania trwałości, jednak nie w przesadnie dużym stopniu. Wśród beneficjentów, których inwestycja polegała na zakupie maszyn i urządzeń do siewu i sadzenia, odsetek deklaracji odnośnie zachowania trwałości był najwyższy i wynosił 65,7%. Niewiele niższy był w przypadku rolników inwestujących w postawienie budynków i budowli. W przypadku obu tych rodzajów inwestycji odnotowano

również optymistyczne podejście co do szans uzyskania wzrostu wartości dodanej. Z kolei w przypadku zakupu narzędzi i maszyn do uprawy gleby odsetek odpowiedzi zapewniających o zachowaniu trwałości wynosił jedynie 51%. Ten rodzaj inwestycji razem z zakupem maszyn do nawożenia był również najczęściej powiązany z odpowiedziami wskazującymi na niewielkie szanse co do spełnienia wymogu wzrostu wartości dodanej. Należy jednak mieć na uwadze, że różnice w rozkładzie odpowiedzi są generalnie niewielkie i w przypadku każdego rodzaju inwestycji przeważają odpowiedzi mówiące o wysokich szansach na zachowanie trwałości jak i wzrost wartości dodanej.

Rysunek 10. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o wpływ rodzaju inwestycji na trwałość inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Wnioski wynikające z ankiety wśród beneficjentów potwierdzają odpowiedzi ekspertów na pytanie o sposób, w jaki na trwałość wpływają poszczególne rodzaje inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach MGR. Na rysunku 10. uszeregowano rodzaje inwestycji w zależności od udziału odpowiedzi wskazujących na korzystny ich wpływ na trwałość. Dla sześciu pierwszych wymienionych rodzajów inwestycji udział takich odpowiedzi przekracza 90%, a najwyższy jest dla „zakupu maszyn i urządzeń do siewu i sadzenia”. Jeżeli wziąć pod uwagę wyłącznie oceny silnie korzystnego wpływu, to wówczas najliczniej wskazywanym rodzajem inwestycji jest „zakup ciągników rolniczych” oraz „postawienie budynku produkcyjnego” (odpowiednio 66,2% oraz 65,2% wskazań).

Najmniej pozytywnych ocen, w szczególności jeżeli mowa o odpowiedziach „silnie korzystnie”, uzyskały dwa rodzaje inwestycji. Są to „zakup sprzętu komputerowego” oraz „zakup innego rodzaju sprzętu ruchomego” (w obu przypadkach po 24% odpowiedzi „silnie korzystnie”). Również „zakup przyczep transportowych” uzyskał stosunkowo niewielką liczbę odpowiedzi świadczących o silnym korzystnym wpływie na trwałość. Warto niemniej zauważyć, że tylko incydentalnie zdarzały się odpowiedzi wskazujące na negatywny wpływ danego rodzaju inwestycji na trwałość. Dla żadnego typu inwestycji odpowiedzi te nie przekroczyły 4%. Należy także dodać, że w przypadku rodzaju „nawodnienia w gospodarstwie rolnym” uzyskano wyjątkowo dużą liczbę odpowiedzi „brak zdania”, która odnosiła się do blisko 1/4 wszystkich wskazań.

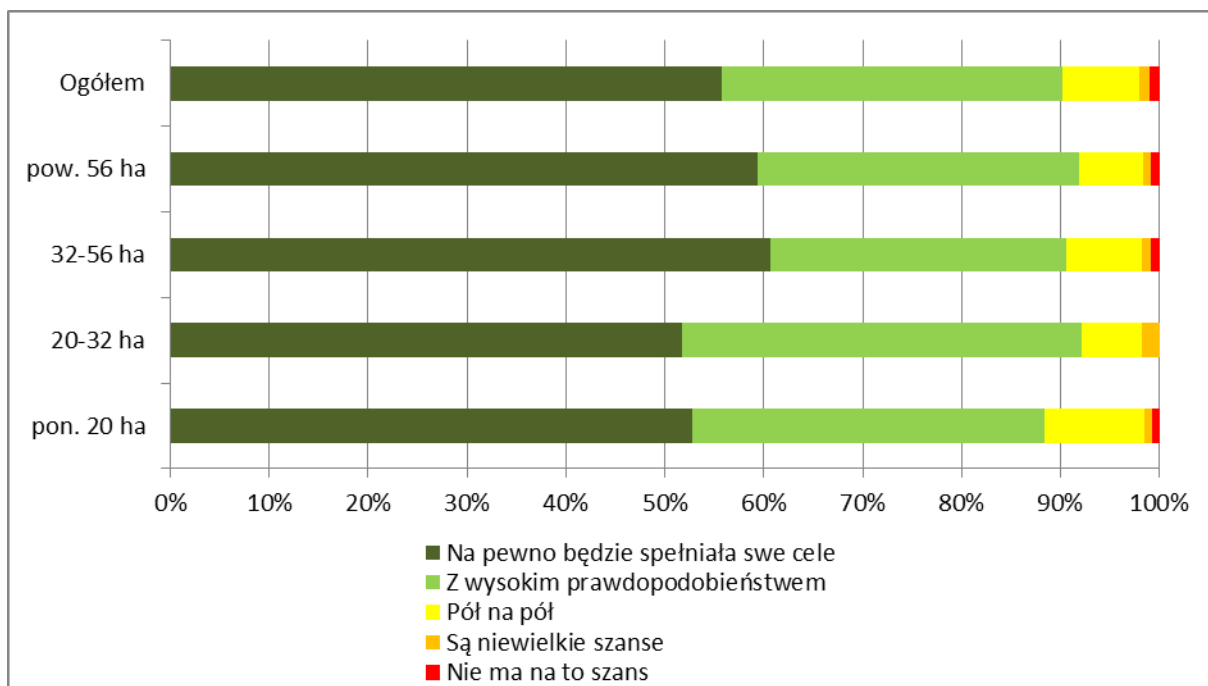
Podsumowując, należy jasno stwierdzić, że istnieją różnice w ocenie wpływu poszczególnych rodzajów inwestycji na zachowanie trwałości. Warto jednak dodać, że nie są one bardzo duże. Niemniej na podstawie głosów beneficjentów jak i ekspertów z ODR uznać należy, że inwestycje polegające na zakupie maszyn i urządzeń do siewu i sadzenia oraz na postawieniu budynku lub budowli do produkcji rolniczej najkorzystniej wpływają na zachowanie trwałości. Z drugiej strony najmniej korzystnie ocenione zostały – szczęśliwie stosunkowo rzadko wybierane przez producentów rolnych – inwestycje polegające na zakupie sprzętu komputerowego czy nabyciu przyczep transportowych.

Jakie inne czynniki mają wpływ na trwałość realizowanych operacji?

Spośród wielu możliwych czynników mogących oddziaływać na postrzeganie możliwości zachowania trwałości przeprowadzonych inwestycji, z pewnością warto dokonać analizy zależności od wielkości gospodarstwa oraz skali samej inwestycji.

Wielkość gospodarstwa wyrazić można przy użyciu tradycyjnej miary, jaką jest powierzchnia użytków rolnych, oraz wykorzystując wielkość ekonomiczną gospodarstwa wyrażaną w euro. W pierwszym kroku zaprezentujemy zależność pomiędzy deklarowaną trwałością inwestycji a powierzchnią użytków rolnych podanych przez beneficjentów we Wniosku o Przyznanie Pomocy.

Rysunek 11. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach MGR dla gospodarstw o różnej wielkości użytków rolnych

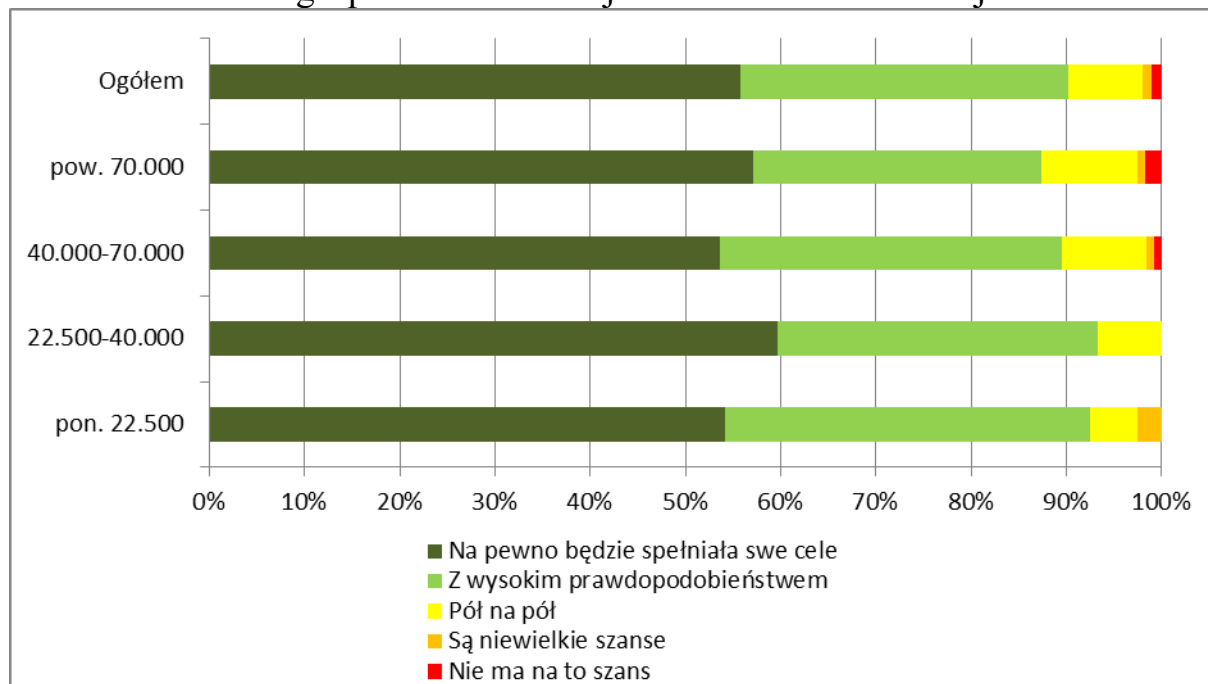
Źródło: Obliczenia własne.

Rozkład odpowiedzi na pytanie o szanse na zachowanie trwałości dla poszczególnych grup gospodarstw w zależności od posiadanych przez beneficjenta użytków rolnych w formie graficznej zaprezentowano na rysunku 11. Jak można zauważyć, różnice pomiędzy poszczególnymi grupami nie są znaczące. Niemniej odnotować należy, że w przypadku większych obszarowo gospodarstw rolnych odsetek odpowiedzi wskazujących na pewność zachowania trwałości jest większy niż w przypadku gospodarstw o powierzchni użytków rolnych mniejszych niż 32 ha. Progi wielkości gospodarstw wyznaczono w ten sposób, by każda z grup cechowała się podobną liczebnością, co w tym przypadku oznacza, że wynosi ona mniej więcej 120 beneficjentów.

Jeżeli zaś chodzi o łączny udział odpowiedzi wskazujących na pewność zachowania trwałości oraz wysokie prawdopodobieństwo tego stanu rzeczy, to różnice pomiędzy grupami są jeszcze mniejsze. Jedyne w przypadku gospodarstw najmniejszych odsetek tych odpowiedzi jest nieco mniejszy niż dla pozostałych wydzielonych grup.

Podział gospodarstw beneficjentów w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa przeprowadzono w podobny sposób, jak przy wielkości areалу użytków rolnych, czyli wyznaczając progi przy wartości kwartyli. Rozkład odpowiedzi w formie graficznej przedstawiono na rysunku 12. Niezwykle interesującą informacją pozyskaną z takiego podziału gospodarstw beneficjentów jest ta, że odpowiedzi o braku szans zachowania trwałości występują tylko wśród posiadaczy większych ekonomicznie gospodarstw.

Rysunek 12. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach MGR dla gospodarstw o różnej wielkości ekonomicznej

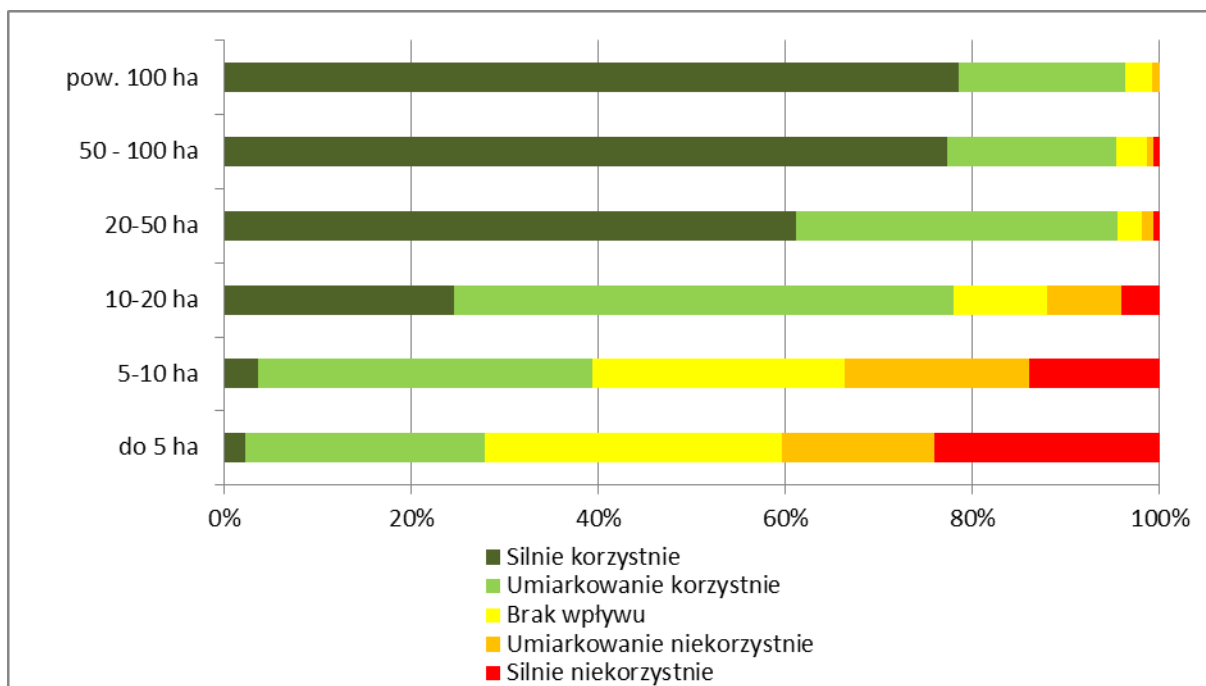

Źródło: Obliczenia własne.

Warto również zauważyć, że nie obserwuje się tutaj zależności pomiędzy udziałem odpowiedzi o pewności zachowania pierwotnych celów inwestycji zadeklarowali beneficjenci a wielkością ekonomiczną gospodarstw, tak jak miało to miejsce w przypadku podziału wedle posiadanego areалу. Wynika to m.in. z tego faktu, że w grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej pomiędzy 40.000 euro a 70.000 euro jest stosunkowo więcej gospodarstw o zwierzęcych kierunkach produkcji (krowy mleczne, trzoda chlewna), których właściciele rzadziej deklarowali pewność zachowania trwałości. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz uprawach ogrodnich są z kolei liczniej reprezentowane m.in. w grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej pomiędzy 22.500 euro a 40.000 euro, co z kolei odbija się na większym udziale odpowiedzi pewnych zachowania trwałości w tej grupie.

Odpowiedzi ekspertów z ODR odnoszące się do zagadnienia zależności pomiędzy wielkością gospodarstwa a trwałością przeprowadzanych tam inwestycji są dalece bardziej klarowne. Zsumowane wskazania ekspertów pytanym o sposób, w jaki wielkość gospodarstwa wpływa na trwałość przedstawiono na rysunku 13.

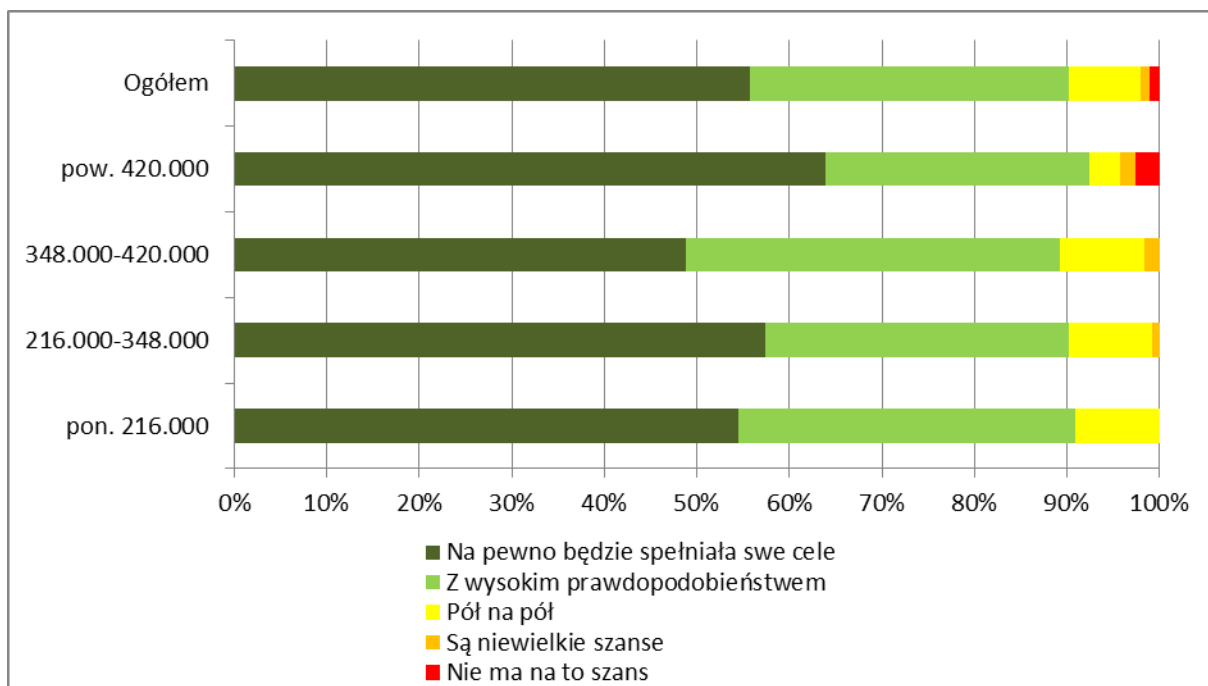
Rysunek 13. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o wpływ wielkości gospodarstwa na trwałość inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Ekspertów pytano wyłącznie o wielkość obszarową gospodarstw. Jak zaobserwować to można na rysunku 13., udział odpowiedzi wskazujących na korzystny wpływ wielkości na trwałość rośnie wraz ze wzrostem obszaru gospodarstw. W przypadku gospodarstw o powierzchni użytków rolnych powyżej 100 ha udział odpowiedzi o silnie korzystnym wpływie wyniósł 78,5%, a o korzystnym bez względu na siłę – 96,3%. Padła jedynie jedna odpowiedź o wpływie umiarkowanie niekorzystnym. Z kolei w przypadku gospodarstw o powierzchni do 5 ha zaledwie 27,9% odpowiedzi wskazuje na wpływ pozytywny (w tym 2,3% odpowiedzi „silnie korzystnie”). Ponadto, odnotowano 24% odpowiedzi „silnie niekorzystnie” a w sumie tych mówiących o niekorzystnym wpływie było ponad 40%. Mamy więc do czynienia z wyraźną relacją pomiędzy wielkością gospodarstwa a udziałem odpowiedzi o korzystnym wpływie na trwałość inwestycji.

Rysunek 14. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach MGR dla inwestycji o różnej kwocie kosztów kwalifikowalnych

Źródło: Obliczenia własne.

Na rysunku 14. przedstawiono rozkład odpowiedzi na pytanie o zachowanie trwałości w podziale na poziom kosztów kwalifikowalnych deklarowanych przez beneficjentów. Wartości progowe ustalono poprzez wyznaczenie kwartyli dla całej badanej populacji. Niezwykle interesującą informacją pozyskaną z takiego podziału beneficjentów jest, że odpowiedzi o braku szans zachowania trwałości występują tylko wśród tych producentów, którzy przeprowadzali największe inwestycje o kwocie kosztów kwalifikowalnych przekraczających 420.000 złotych. Wśród tej grupy beneficjentów jest też najmniej osób niezdecydowanych co do zachowania w przyszłości pierwotnych celów inwestycji. Jedynie z uwagi na rozkład odpowiedzi w grupie beneficjentów realizujących posiadających gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 348 tysięcy euro do 420 tysięcy euro nie można stwierdzić, że udział odpowiedzi pewnych zachowania trwałości rośnie wraz ze wzrostem wielkości przeprowadzonej dzięki wsparciu inwestycji. Zsumowany udział dwóch odpowiedzi wskazujących na pozytywne prognozy odnośnie zachowania trwałości nie różni się zaś znacząco pomiędzy analizowanymi grupami.

Analizowano również zależność pomiędzy deklaracjami odnośnie zachowania pierwotnych celów inwestycji a kwotą wypłaconej pomocy. W tym przypadku podział beneficjentów nie był ustalony poprzez wartości trzech kolejnych kwartyli. Wynikało to z faktu, że z uwagi na regulacje dotyczące MGR, ponad 30% beneficjentów otrzymało wsparcie w kwocie równej 200.000 złotych. Stąd wydzielono dwie grupy beneficjentów, którzy otrzymali wsparcie poniżej tej kwoty (po 135 beneficjentów każda), grupę, która uzyskała wsparcie w kwocie

200.000 złotych oraz najmniej liczną (67 beneficjentów), którym udzielono wsparcie w kwocie wyższej. Nie dostrzega się tu jednak żadnych znaczących korelacji, stąd zrezygnowano z umieszczania rysunku i omawiania wyników tej analizy.

Wiele istotnych informacji na temat wpływu innych czynników na trwałość realizowanych operacji uzyskano, dzięki odpowiedziom na pytanie, w którym respondenci ustosunkowywali się do wymienionych czynników mogących oddziaływać na trwałość. Były to następujące czynniki:

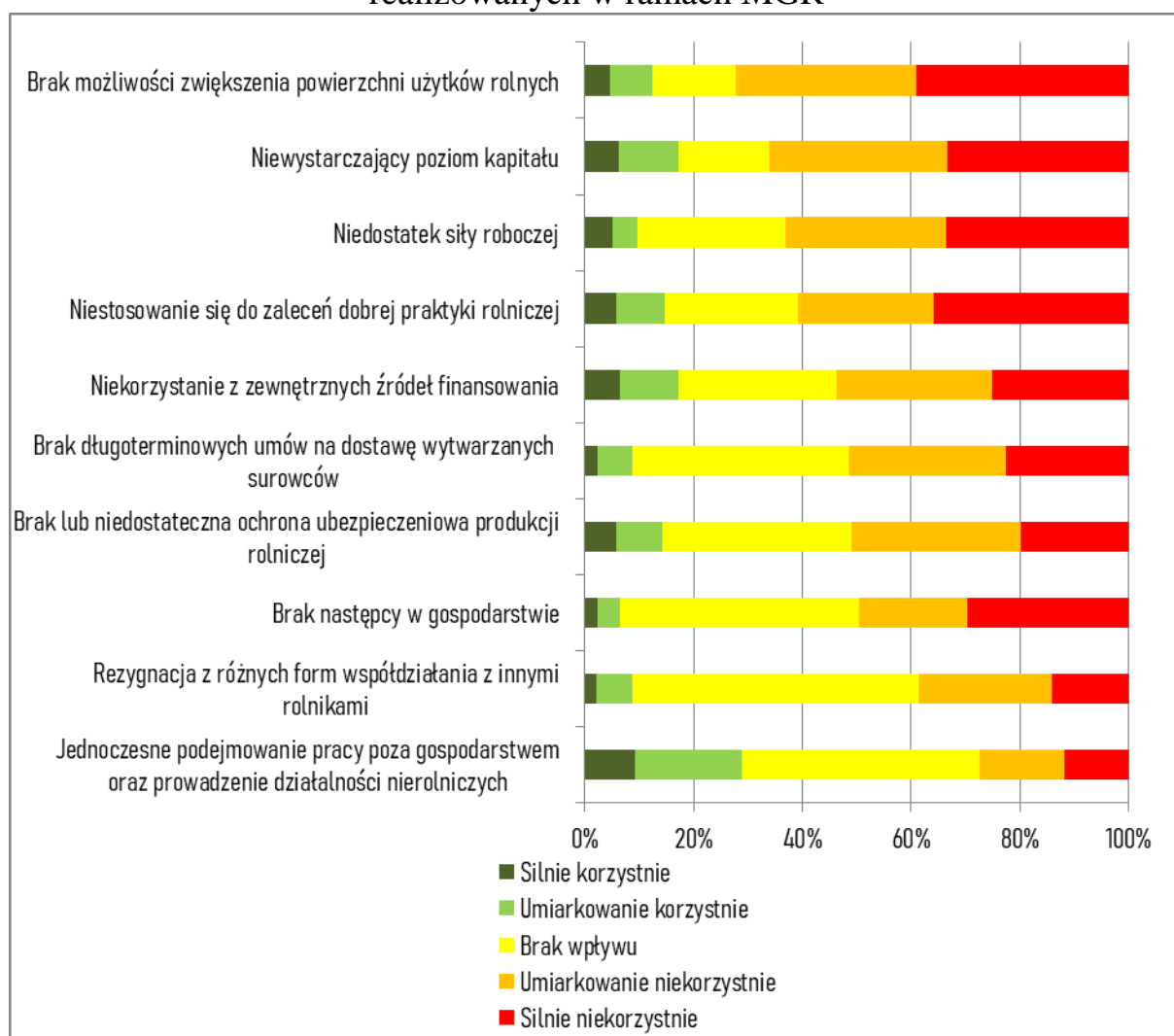
- Prowadzenie zróżnicowanej (mieszanej) produkcji rolniczej
- Niewystarczający poziom kapitału
- Brak możliwości zwiększenia powierzchni użytków rolnych
- Niedostatek siły roboczej w gospodarstwie
- Niestosowanie się do zaleceń dobrej praktyki rolniczej (np. opóźnienia zabiegów, złe dawki itp.)
- Brak następcy w gospodarstwie
- Rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami
- Brak długoterminowych umów na dostawę wytwarzanych surowców rolnych
- Jednoczesne podejmowanie pracy poza gospodarstwem oraz prowadzenie działalności nierolniczych
- Niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania
- Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej.

Rozkład udzielonych odpowiedzi na wymienione powyżej czynniki zaprezentowano na rysunku 15. Poszczególne czynniki uszeregowano w ten sposób, że im częściej dany czynnik kojarzył się ankietowanym z wpływem niekorzystnym (zsumowane udziały odpowiedzi „silnie niekorzystnie” i „umiarkowanie niekorzystnie”), tym znajduje się na rysunku wyżej. Nie powinna dziwić znaczna przewaga odpowiedzi wskazujących na negatywne oddziaływanie na trwałość, gdyż celowo zdecydowana większość czynników została sformułowana w sposób narzucający takie jego postrzeganie.

Jak można to zaobserwować na rysunku 15., czynnikiem, który zdaniem największej liczby beneficjentów ma wpływ na trwałość inwestycji – co przejawia się najmniejszym udziałem odpowiedzi „brak wpływu” (15,3% odpowiedzi) – jest niedobór ziemi rolnej. Aż 72,2% respondentów uznało brak możliwości zwiększania powierzchni użytków rolnych za czynnik negatywnie wpływający na trwałość przeprowadzonych inwestycji. Podejście to znajduje

uzasadnienie w ekonomii, gdyż co do zasady wydajność czynnika kapitału rośnie wraz z powiększaniem czynnika ziemi, który użytkuje producent rolny. Podobnie jest w przypadku relacji wydajności kapitału z czynnikiem pracy, którego to niedobór również został podkreślony przez ankietowanych. Aż 63,1% respondentów oceniło, że niedostatek siły roboczej ma negatywny wpływ na zachowanie trwałości.

Rysunek 15. Odpowiedzi na pytanie, które z wymienionych poniżej czynników wewnętrznych wpływają i w jaki sposób na zachowanie trwałość inwestycji realizowanych w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Zapewne nieco inaczej należy oceniać duży udział odpowiedzi deklarujących negatywny wpływ niewystarczającego poziomu kapitału na trwałość inwestycji (66,1% odpowiedzi). Teoretycznie sytuacja, w której producent rolny odczuwa deficyt kapitału, sprawiłaby raczej, że będzie on jeszcze mocniej doceniał inwestycję zrealizowaną dzięki wsparciu w ramach MGR, co może się wiązać z wyższym prawdopodobieństwem wykorzystywania jej także w

kolejnych latach zgodnie z pierwotnymi celami. Znajduje to potwierdzenie w odpowiedziach 17,2% respondentów, którzy odnotowali pozytywne oddziaływanie niewystarczającego poziomu kapitału na trwałość inwestycji. Tylko w przypadku czynnika mówiącego o dywersyfikacji źródeł dochodu udział odpowiedzi o pozytywnym wpływie był większy. W odpowiedziach większości rolników należy jednak najpewniej dostrzegać inny aspekt problemu. Chodzi tu o generalny problem niedostatku kapitału, który odbija się na zmniejszaniu opłacalności produkcji, co powodować może w przyszłości próby ograniczanie skali produkcji lub zmiany jej kierunku, co również przekładać się będzie na zwiększenie prawdopodobieństwa niezachowania trwałości.

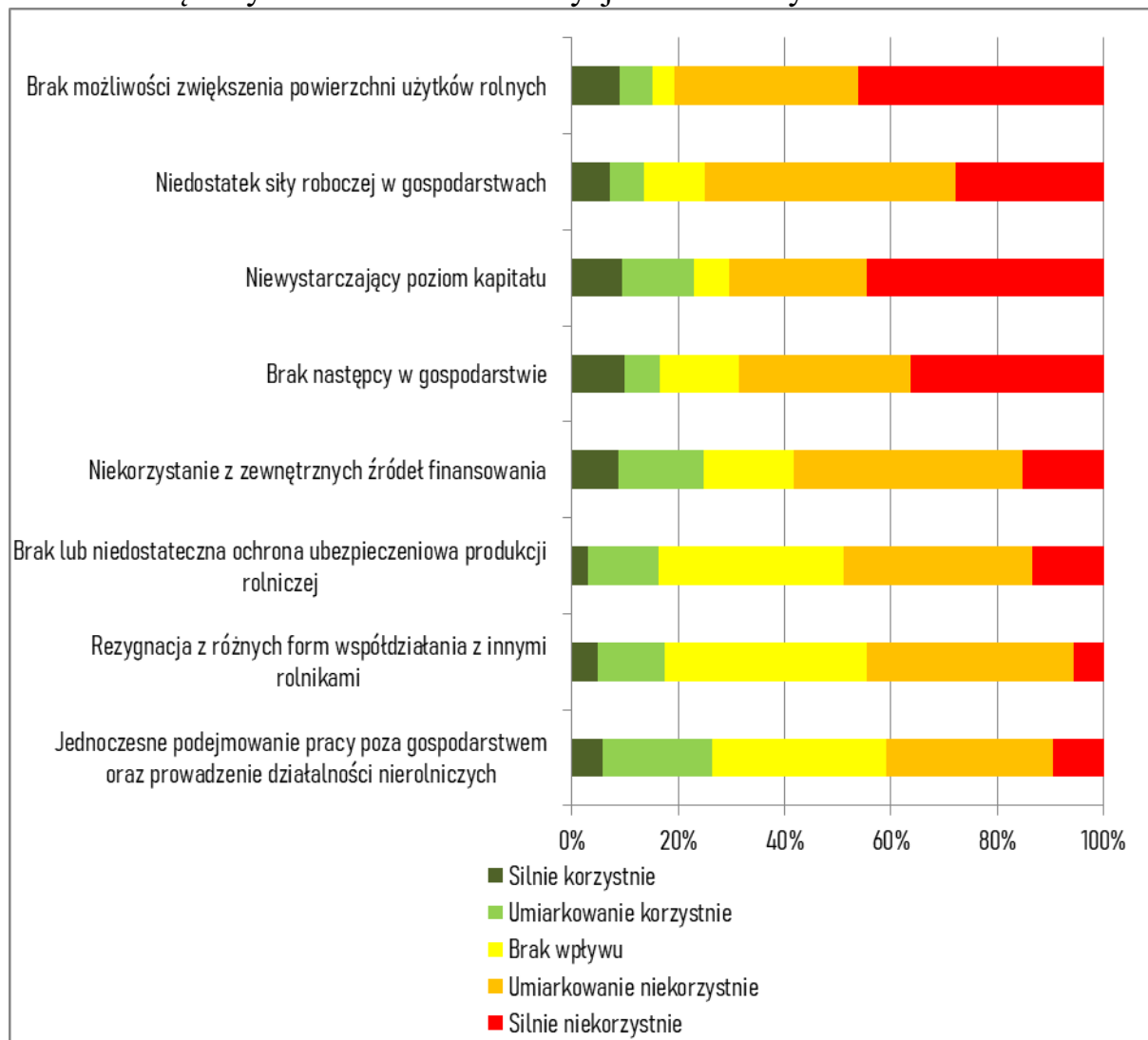
Również niestosowanie się do zaleceń dobrej praktyki rolniczej zostało ocenione przez duży odsetek respondentów (60,7% odpowiedzi) za czynnik negatywnie wpływający na zachowanie trwałości. Dobra organizacja pracy i właściwe wykorzystywanie zasobów gospodarstwa są więc uznawane za niezwykle istotny element pracy producenta rolnego.

Z kolei jedynym czynnikiem, którego wpływ częściej uznawany był za pozytywny (28,8% odpowiedzi) niż negatywny (27,4% odpowiedzi), jest jednoczesne podejmowanie pracy poza gospodarstwem oraz prowadzenie działalności nierolniczych. Dywersyfikacja źródeł dochodów istotnie może być oceniana dwojako. Z jednej strony jest to element zarządzania ryzykiem, który zwiększa szanse przetrwania sytuacji kryzysowych. Z drugiej odejście od specjalizacji w produkcji rolniczej wiąże się ze zmniejszeniem efektywności gospodarowania, co wpływa na opłacalność produkcji w długim okresie. Zapewne więc jedno z tych dwóch podejść stoi za taką oceną tego czynnika.

Czynnikami, których wpływ najczęściej był oceniany jako nieistotny, są natomiast: rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami (52,7% odpowiedzi) oraz brak następcy w gospodarstwie (43,9% odpowiedzi). Warto również przyrzeć się tym czynnikom, w przypadku których największy był udział odpowiedzi świadczących o pozytywnym wpływie na trwałość inwestycji. Poza wspomnianym już niewystarczającym poziomem kapitału oraz jednoczesnym podejmowaniu pracy poza gospodarstwem i prowadzeniem działalności nierolniczych są to również takie czynniki jak niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania (17,1% odpowiedzi) oraz brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej (14,2% odpowiedzi). Jednym z wytłumaczeń tak dużej liczby odpowiedzi, wskazujących na pozytywny wpływ tych czynników zdaniem beneficjentów są zapewne złe doświadczenia ze

współpracy z podmiotami rynku finansowego i ubezpieczeniowego oraz postrzeganie usług przez nie oferowanych za zbyt drogie.

Rysunek 16. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o wpływ wybranych czynników wewnętrznych na trwałość inwestycji realizowanych w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Warto skonfrontować oceny beneficjentów z opiniami ekspertów na temat wpływu czynników wewnętrznych na trwałość inwestycji. Na rysunku 16. zaprezentowano wybrane odpowiedzi ekspertów na temat wpływu czynników wewnętrznych. Ograniczono się tutaj do prezentacji wyłącznie czterech najczęściej wskazywanych czynników o wpływie negatywnym (zaprezentowane w górnej części rysunku 16.) i czterech o wpływie pozytywnym (dolna część rysunku 16.).

Należy odnotować, że również zdaniem ekspertów niedostatki w zakresie posiadanych czynników produkcji są najczęściej wskazywanymi ograniczeniami mogącymi niekorzystnie odbić się na poziomie trwałości przeprowadzanych

inwestycji. Jediną różnicą jest to, że niedobór czynnika pracy wskazywany był minimalnie częściej niż niewystarczający poziom kapitału. Podobnie jak w przypadku odpowiedzi beneficjentów zauważyć możemy stosunkowo częste odpowiedzi o pozytywnym wpływie niedoboru kapitału na trwałość. Najważniejszą różnicą w ocenach beneficjentów oraz ekspertów jest uznanie przez tych drugich braku następcy w gospodarstwie za jeden z podstawowych czynników negatywnych. Najwyraźniej eksperci dokonali tej oceny w dłuższej perspektywie czasowej, co wynikać może z faktu, że horyzont pięciu lat pojawił się w ankiecie do nich skierowanej wyłącznie w objaśnieniach odnoszących się do pojęcia trwałości, a nie w tym konkretnym pytaniu.

W przypadku odpowiedzi o najmniejszym udziale wskazań na negatywny wpływ zestaw ten jest podobny do deklarowanego przez beneficjentów. Mamy tu zarówno czynniki „jednoczesne podejmowanie pracy poza gospodarstwem oraz prowadzenie działalności nierolniczych”, „rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami” jak również „brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej”. Jedinie „niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania” zostało ocenione jako czynnik mający mniejszy negatywny wpływ na trwałość.

Tym, co również warto odnotowania, to to, że eksperci dużo częściej uznawali wymienione czynniki za mające potencjalnie pozytywny wpływ na zachowanie trwałości. Dotyczy to każdego z czynników, choć jest specjalnie wyraźne w przypadku oceny dywersyfikacji źródeł dochodu czy rezygnacji z wykorzystania finansowania zewnętrznego. Pozostaje faktem, że oba te czynniki znacznie zmniejszają poziom ryzyka prowadzenia działalności, a przez to mogą wpływać korzystnie na zachowanie trwałości.

Na koniec warto przyjrzeć się odpowiedziom, jakich udzielali respondenci na otwarte pytanie, jakiego rodzaju inne czynniki wewnętrzne wywierają znaczący wpływ, oraz jaki (korzystny/niekorzystny) mają one na utrzymanie trwałości inwestycji. Odpowiedzi udzieliło aż 42% respondentów. Większość odpowiedzi odnosiło się do czynników wpływających niekorzystnie, niemniej wielu beneficjentów wymieniało również pozytywne czynniki. Należy też odnotować, że zdecydowana większość wypowiedzi nie odnosiła się do czynników wewnętrznych, lecz do tych, które oddziałują spoza gospodarstwa rolnego, dlatego też w podsumowaniu tej części pracy nie wspomina się o tych głosach.

Zdecydowanie najczęściej podnoszono problem niskich cen na sprzedawane surowce rolne (36 odpowiedzi) oraz zbyt wysokich cen środków

produkcji (35 odpowiedzi). W wielu z tych odpowiedzi podkreślano zgubny wpływ niestabilności cen. Co ciekawe, 4 respondentów odnotowało wysokie ceny płodów rolnych jako czynnik korzystnie wpływający na trwałość inwestycji. Podkreślano również niską opłacalność produkcji, zbyt wysoki import surowców z zagranicy oraz rosnące koszty usług (księgowość, doradztwo).

Wielu spośród ankietowanych podkreślało rolę czynników uwzględnionych już we wcześniejszym pytaniu, czyli negatywny wpływ braku ludzi do pracy (9 odpowiedzi), brak kapitału i ziemi lub zbyt wysokie ich ceny (po 5 wskazań). Z brakiem ziemi należy również łączyć nadmierne rozdrobnienie gruntów (4 odpowiedzi). Natomiast z brakiem kapitału – zbyt wysokie koszty kredytu (7 odpowiedzi).

Podkreślano też cechy związane z zakupionym w ramach wsparcia sprzętem. Na awarie maszyn oraz wysoki koszt napraw zwróciło uwagę 11 ankietowanych. Zauważyć jednak również należy, że aż 13 respondentów doceniło korzystny wpływ innowacji i zalet nowoczesnych maszyn. Często wymienianym czynnikiem (9 wskazań) korzystnie wpływającym na zachowanie trwałości jest również ciężka praca, determinacja i dbałość rolnika o prowadzoną produkcję. Podobnie oceniono poziom wiedzy i wykształcenie producenta rolnego (3 odpowiedzi). Z czynników związanych bezpośrednio z producentem rolnym, jednak oddziałujących w sposób niekorzystny, najczęściej wymieniano zły stan zdrowia oraz podeszły wiek (9 odpowiedzi).

Choć pytanie dotyczyło czynników wewnętrznych wiele odpowiedzi odnosiło się do czynników oddziałujących spoza gospodarstwa rolnego. Najczęściej wskazywano w tym aspekcie niekorzystny wpływ warunków klimatycznych (9 odpowiedzi) oraz negatywne oddziaływanie instytucji państwa, takich jak nadmierna biurokracja (9 odpowiedzi) a rzadziej również częste zmiany przepisów i uciążliwe kontrole weterynaryjne. Podkreślano również niekorzystny wpływ inflacji (8 odpowiedzi) oraz konsekwencje kryzysu gospodarczego (4 odpowiedzi).

Podsumowując, należy stwierdzić, że można zauważyć czynniki, które są dodatnio powiązane z deklarowanymi szansami na zachowanie trwałości realizowanych operacji. Przede wszystkim jest to wielkość areálu gospodarstwa beneficjenta. Im większe obszarowo gospodarstwo, tym szanse na zachowanie trwałości większe. W przypadku wielkości ekonomicznej gospodarstw ta zależność nie jest już tak klarowna, niemniej udział odpowiedzi świadczących o pewności zachowania trwałości w przypadku najmniejszych ekonomicznie gospodarstw jest mniejsza niż w przypadku tych największych. Udział tych

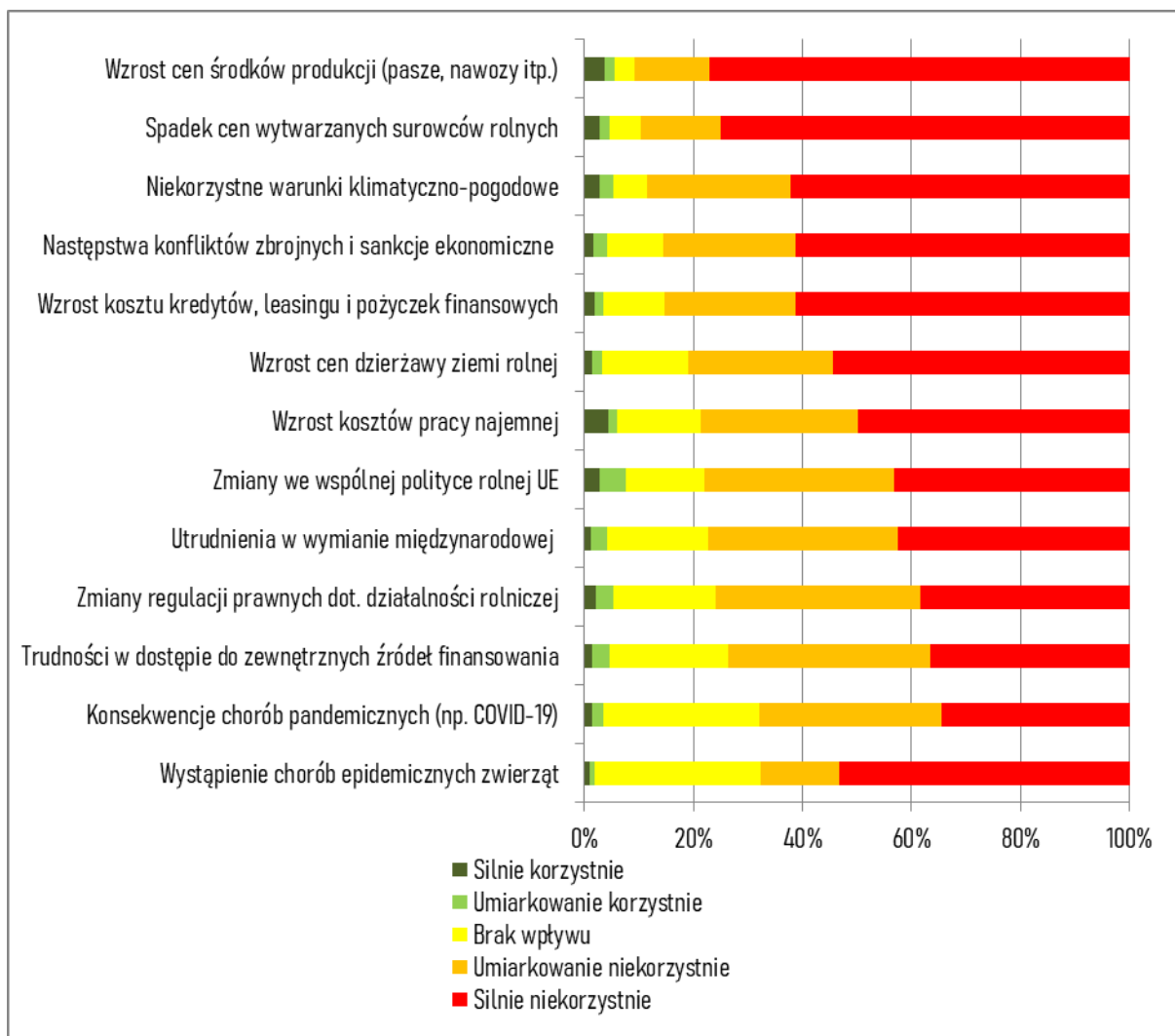
odpowiedzi jest także największy w przypadku największych wartościowo inwestycji. Beneficjenci zwracają również uwagę na niekorzystny wpływ braku kapitału, ziemi oraz siły roboczej na zachowanie trwałości.

Jakie czynniki zewnętrzne wpływają na trwałość operacji? Jak ograniczać ryzyka?

Kolejną istotną grupą czynników, które wpływają na zachowanie trwałości inwestycji są te pochodzące z otoczenia gospodarstw rolnych, jak i całego sektora. To one kształtują warunki, w których funkcjonują poszczególni producenci rolni. Respondenci proszeni byli o wskazanie najistotniejszych czynników wpływających ich zdaniem na utrzymanie trwałości inwestycji zrealizowanych dzięki wsparciu w ramach MGR. W tym celu wyróżniono 13 szczególnie istotnych czynników i poproszono o wskazanie, czy dany czynnik wpływa na trwałość, a jeśli tak to, czy korzystnie albo niekorzystnie oraz z jaką siłą. W formie graficznej odpowiedzi beneficjentów przedstawiono na rysunku 17, gdzie poszczególne czynniki uszeregowano w ten sposób, że podano je w kolejności udziału wskazań o niekorzystnym wpływie.

Jak można zaobserwować, czynnikami najczęściej wskazywanymi jako niekorzystnie wpływającymi na zachowanie trwałości są warunki cenowe. Wzrost cen środków produkcji jako czynnik wpływający silnie niekorzystnie wskazało 77% respondentów, a razem z odpowiedziami „umiarkowanie niekorzystnie” – 90,7% respondentów. Odpowiednie liczby dla czynnika wskazującego na spadek cen surowców rolnych wyniosły 74,9% oraz 89,6%. Trzy kolejne czynniki uzyskały odsetek odpowiedzi „silnie negatywnie” przekraczający 60%, a razem z „umiarkowanie negatywnie” – 85%. Są to niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe, następstwa konfliktów zbrojnych i polityka sankcji ekonomicznych (np. embarga, wojna na Ukrainie) oraz wzrost kosztu kredytów, leasingu i pożyczek finansowych.

Rysunek 17. Odpowiedzi na pytanie, które z wymienionych poniżej czynników zewnętrznych wpływają i w jaki sposób na zachowanie trwałość inwestycji realizowanych w ramach MGR

Źródło: Obliczenia własne.

Z kolei czynnikami najrzadziej ocenianymi jako wpływającymi negatywnie na trwałość inwestycji i jako w ogóle mającymi wpływ są konsekwencje chorób pandemicznych (67,6% odpowiedzi o niekorzystnym wpływie) oraz wystąpienie chorób epidemicznych zwierząt (68% takich odpowiedzi). Przy czym drugi z wymienionych czynników ma stosunkowo duży odsetek odpowiedzi wskazujących na silnie niekorzystny wpływ. Wynika to z różnego rozkładu odpowiedzi pomiędzy rolnikami prowadzącymi różne typy produkcji rolniczej. Specjalizujący się w produkcji zwierzęcej wskazywali dużo częściej ten czynnik jako mający silny wpływ na trwałość inwestycji niż prowadzący roślinne typy produkcji.

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku oceny wpływu czynników wewnętrznych, także tu w wyniku odpowiedniego sformułowania przeważają wyraźnie opinie o negatywnym wpływie. Niemniej pojawiają się również odpowiedzi wskazujące pozytywny wpływ wybranych czynników. Najwięcej takich opinii odnosi się do czynnika „zmiany we wspólnej polityce rolnej UE”

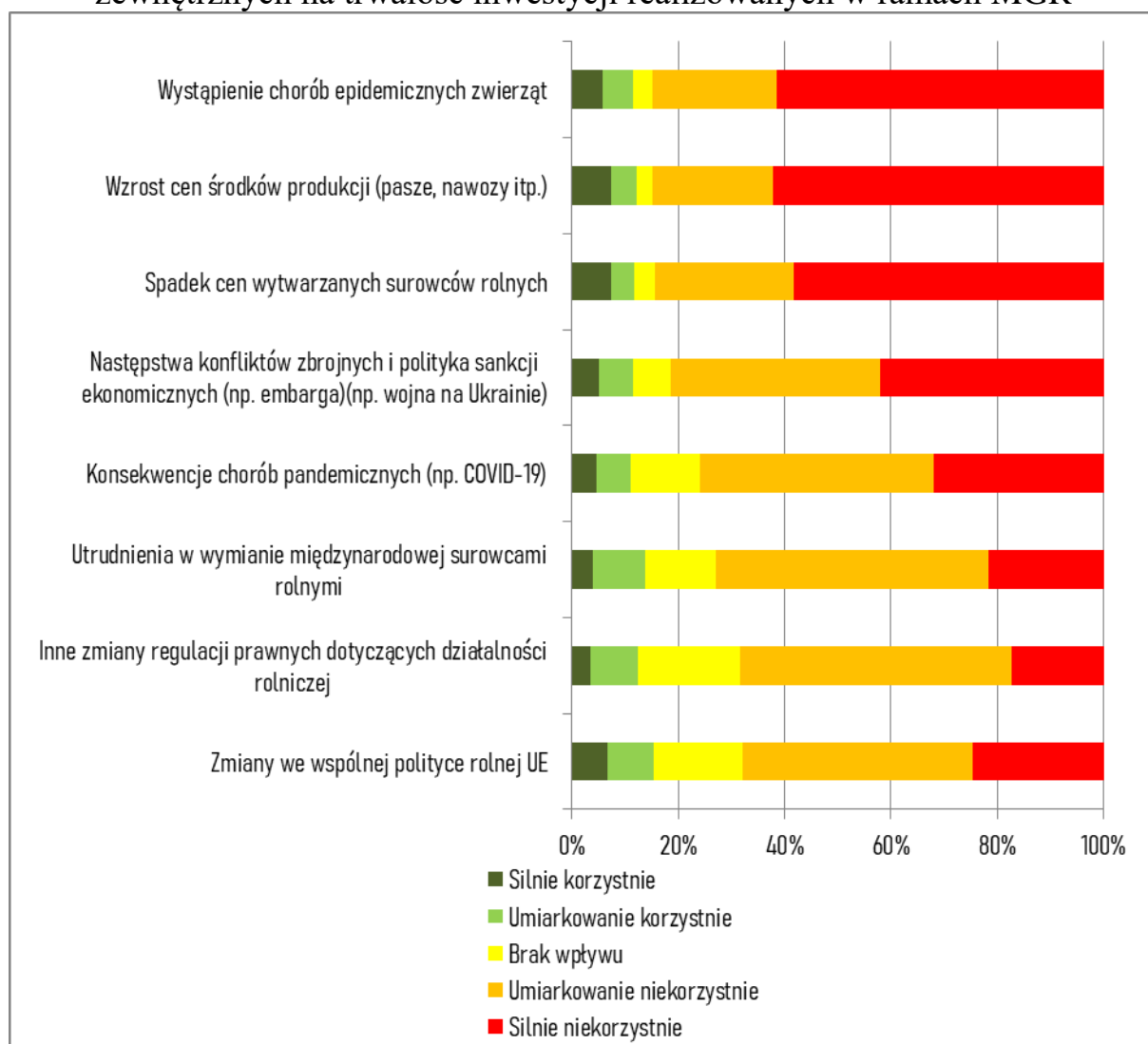
(7,6% odpowiedzi) oraz „wzrost kosztów pracy najemnej” (6% odpowiedzi). Korzystny wpływ pierwszego z wymienionych czynników wydaje się być naturalny w przypadku sektora, gdzie transfery decydują o bardzo istotnym składniku całości przychodów. Niemniej wciąż niewielka liczba opinii o korzystnym wpływie wynika najpewniej z doświadczeń rolników w kwestii zwiększania wymogów środowiskowych i związanych z dobrostanem zwierząt. Jeżeli zaś chodzi o drugi z wymienionych czynników, to odpowiadający w ten sposób beneficjenci najpewniej trafnie zauważyli, że inwestycje w kapitał trwałe pozwalają ograniczyć koszty związane z wykorzystaniem pracy. Stąd im wyższa będzie cena za pracę, tym większe korzyści wynikają z przeprowadzonej inwestycji i tym większa pewność, że będzie ona długotrwale zachowywała trwałość.

Ten sam zestaw czynników został poddany ocenie ekspertów ODR. Ich odpowiedzi odnoszące się do czterech czynników wskazywanych najczęściej (górną część rysunku 18.) oraz najrzadziej (dolną połowę rysunku 18.) w formie graficznej zaprezentowano na rysunku 18. Różnice w ocenie niekorzystnego wpływu poszczególnych czynników są tu mniejsze niż w przypadku oceny beneficjentów. Zauważa się jednakże dużo większy udział odpowiedzi wskazujących pozytywny wpływ wymienionych czynników.

Najistotniejszą różnicą pomiędzy ocenami beneficjentów i ekspertów jest umieszczenie przez tych drugich czynnika „wystąpienie chorób epidemicznych zwierząt” na pierwszym miejscu jako najmocniej wpływającego niekorzystnie na trwałość inwestycji. Wynika to najpewniej z bardziej całościowej oceny tego zjawiska, co jest konsekwencją styczności z producentami rolnymi specjalizującymi się w różnych typach produkcji. Jako silnie niekorzystny uznało ten czynnik aż 61,4% respondentów a jako niekorzystny – 84,8% ekspertów.

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku ocen beneficjentów, szczególnie często za niekorzystne uznawano czynniki cenowe odnoszące się zarówno do cen produktów sprzedawanych (84,5% odpowiedzi), jak i nabywanych (84,7% odpowiedzi). Podobnie też więcej tych wskazań odnosi się do wzrostu cen środków produkcji, co w okresie wzrostu cen surowców energetycznych jak i podwyższonej inflacji jest zrozumiałe. Czynnikiem powiązaniem z tym mówiącym o wzroście cen środków produkcji jest najpewniej w oczach respondentów czynnik „następstwa konfliktów zbrojnych i polityka sankcji ekonomicznych”. W klasyfikacji najczęściej wymienianych jako niekorzystne w obu ankietach zajął on czwarte miejsce (81,3% odpowiedzi), przy czym eksperci rzadziej wskazywali by był on silnie niekorzystny.

Rysunek 18. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o wpływ wybranych czynników zewnętrznych na trwałość inwestycji realizowanych w ramach MGR

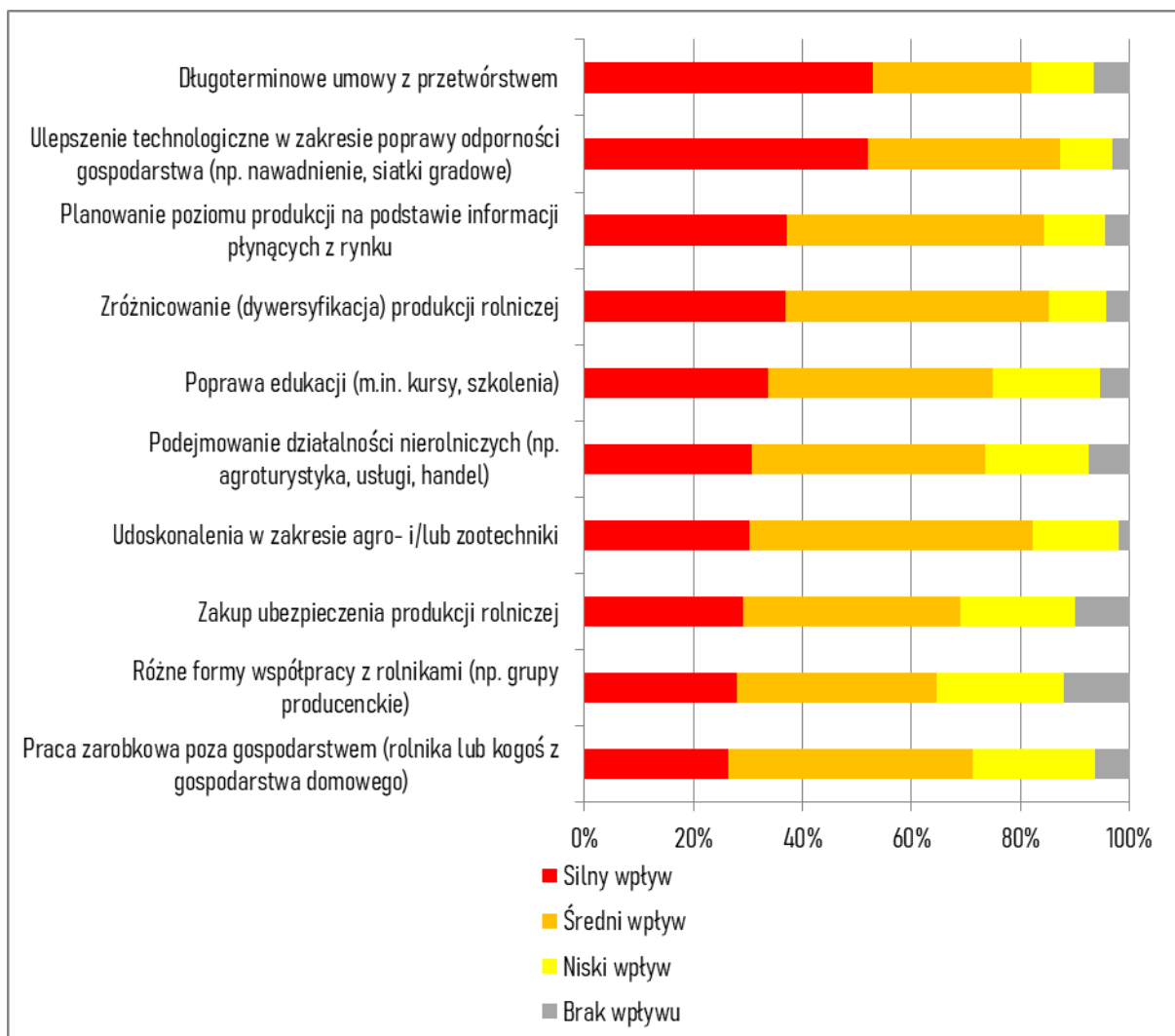
Źródło: Obliczenia własne.

Stosunkowo najrzadziej wskazywano na niekorzystny wpływ czynnika „zmiany we wspólnej polityce rolnej UE” (68% odpowiedzi), a także „inne zmiany regulacji prawnych dotyczących działalności rolniczej” (68,3% odpowiedzi). Jeżeli chodzi zaś o udział odpowiedzi wskazujących na pozytywny wpływ czynnika na zachowanie trwałości, to najwięcej takich ocen odnosi się do zmian w WPR (15,3% odpowiedzi) oraz, co na pierwszy rzut oka może dziwić, „niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe”. Należy jednak pamiętać, że uprawnionym jest myślenie, że czynniki niekorzystnie wpływające na efektywność działalności produkcyjnej najmocniej doświadczają tych producentów, którzy są słabo wyposażeni w kapitał trwały. Im gorsze warunki, tym stosunkowo większa korzyść z przeprowadzonych inwestycji, a co za tym idzie maleje szansa niedochowania trwałości.

Podsumowując wyniki analizy odpowiedzi na pytanie o wpływ czynników zewnętrznych na trwałość inwestycji realizowanych dzięki wsparciu w ramach MGR, należy jeszcze raz podkreślić, że głównym czynnikiem – tak w oczach beneficjentów, jak i ekspertów – są tu ceny. Dotyczy to zarówno cen nabywanych przez producentów rolnych środków produkcji, jak i cen sprzedawanych przez nich surowców rolnych. Przy czym należy zaznaczyć, że obie badane grupy częściej wskazywały na znaczenie wzrostu cen środków produkcji niż spadek cen surowców rolnych. Za niezwykle istotny czynnik uznać też należy konsekwencje konfliktów zbrojnych oraz sankcji ekonomicznych, które przekładają się na wspomniane wcześniej warunki cenowe. Na pierwszym miejscu są więc czynniki wpływająca na wzrost ryzyka cenowego. Na drugim miejscu, zdaniem respondentów, znajdują się czynniki związane ze wzrostem ryzyka produkcyjnego. Są to zarówno czynniki klimatyczno-pogodowe, jak również choroby epidemiczne zwierząt. Przy czym ten drugi czynnik – uznawany za najważniejszy zarówno przez ekspertów, jak i prowadzących produkcję zwierzęcą – rzadziej wskazywany jest przez producentów specjalizujących się w roślinnych typach produkcji. Duże znaczenie odgrywają też wskazania odpowiadające za niedostatek czynników produkcji, czyli kapitału, pracy i ziemi.

Kolejną niezbędną do rozważenia kwestią, jest określenie sposobów radzenia sobie z czynnikami, które zwiększają ryzyko niedochowania trwałości przez producentów rolnych. Pytanie o wskazanie najistotniejszych dróg dojścia do tak postawionego celu zadano ekspertom z ODR. W pierwszym kroku przedstawiono im 10 rozwiązań i zapytano, czy istotnie mogą one, ich zdaniem, wpłynąć na zminimalizowanie ryzyka niedochowania trwałości inwestycji, a jeśli tak, to w jakim stopniu. W kroku drugim zadano pytanie o wskazanie alternatywnych działań, mogących to ryzyko obniżyć.

Rysunek 19. Odpowiedzi ekspertów na pytanie działania mogące korzystnie wpłynąć na zmniejszenie ryzyka niedochowania trwałości inwestycji

Źródło: Obliczenia własne.

Wyniki analizy odpowiedzi ekspertów na wskazanie stopnia wpływu zaproponowanych działań na wzrost szansy zachowania trwałości przedstawiono na rysunku 19. Poszczególne działania uszeregowano zgodnie z udziałem odpowiedzi wskazujących na jego silny wpływ. Jak można zaobserwować, największy udział odpowiedzi wskazujących na silny wpływ odnosi się do działania „Długoterminowe umowy z przetwórstwem”. 52,9% respondentów wskazało na „silny wpływ”, a kolejnych 29% na „średni wpływ”. Na kolejnym miejscu znalazło się działanie „Ulepszenie technologiczne w zakresie poprawy odporności gospodarstwa (np. nawadnianie, siatki gradowe)”, gdzie udział odpowiedzi o silnym wpływie to 51,9%, a o wpływie średnim – 35,3%. Zasadniczo, odpowiedzi te odpowiadają uszeregowaniu wagi problemów związanych z czynnikami zewnętrznymi. Długoterminowe umowy mogą bowiem znacząco obniżyć ryzyko cenowe, na działanie którego wystawieni są producenci rolni, natomiast ulepszenia technologiczne są w stanie zminimalizować ryzyko produkcyjne. Tymczasem, to właśnie zbyt wysokie ryzyko cenowe oraz

produkcyjne stanowi zarówno zdaniem beneficjentów, jak i ekspertów największą przeszkodę w zachowaniu trwałości inwestycji.

Warto również zwrócić uwagę na stosunkowo duży udział odpowiedzi (37,1% wskazań) mówiących o silnym wpływie czynnika „planowanie poziomu produkcji na podstawie informacji płynących z rynku”. Jest to również działanie, którego celem ma być zmniejszenie ryzyka cenowego, poprzez większe uelastycznienie produkcji pod kątem trendów cenowych notowanych na rynku rolnym. Z drugiej jednak strony, takie zmiany w organizacji produkcji rolnej mogą stanowić zagrożenie dla zachowania trwałości inwestycji specjalistycznych, które wykorzystywane są wyłącznie w określonym typie produkcji rolniczej.

Eksperti zwracają również uwagę na potrzebę dywersyfikacji źródeł dochodu poprzez zróżnicowanie produkcji rolniczej (36,8% odpowiedzi wskazuje na silny wpływ). Warto tu zauważyć, że spośród trzech sposobów dywersyfikacji zaproponowanej w tym pytaniu największe poparcie znalazło to, które wskazuje na dywersyfikację wewnątrz prowadzonej produkcji. Podejmowanie działań nierolniczych czy praca zarobkowa poza gospodarstwem są wskazywane dużo rzadziej (odpowiednio 30,8% raz 26,3% odpowiedzi) jako remedium na problem niezachowania trwałości.

Stosunkowo najrzadziej – poza działaniem „Praca zarobkowa poza gospodarstwem (rolnika lub kogoś z gospodarstwa domowego)” – wskazywano na silny wpływ współdziałania z innymi producentami (28% odpowiedzi) oraz nabywania ochrony ubezpieczeniowej (29,2% odpowiedzi), choć w literaturze często podkreśla się efektywność tych rozwiązań w ograniczaniu ryzyka cenowego (współdziałanie) czy produkcyjnego (ubezpieczenia).

Na pytanie otwarte o alternatywne metody zwiększania szansy zachowania trwałości odpowiedziało 37,1% ekspertów, aczkolwiek największa liczba odpowiedzi wskazywała na brak innych rozwiązań. Spośród pozostałych odpowiedzi pewna część stanowiła powielenie już wcześniej wskazanych rozwiązań, aczkolwiek inaczej sformułowanych. Tak się rzecz miała w przypadku wskazywania pracy dodatkowej czy postulowaniu kontraktów długoterminowych. Duża liczba głosów opowiadała się za zwiększeniem stabilizacji cen, przy czym bez wskazywania konkretnych rozwiązań lub wskazywanie nierealnych jak np. ceny gwarantowane. Do równie trudno wykonalnych pomysłów zaliczyć należy ustanowienie stałej stopy procentowej, powiązanie płatności z produkcją, wzrost wartości złotego czy obniżenie cen energii. Niektóre z odpowiedzi wskazywały, że część ekspertów nie do końca

zrozumiało pytanie, bądź samo pojęcie trwałości operacji jest dla nich czymś zupełnie nowym.

Godnymi uwagi są natomiast odpowiedzi odnoszące się do potrzeby jednolitej interpretacji przepisów regulujących pracę rolników, umożliwienia wykorzystania zakupionych maszyn do świadczenia usług agrotechnicznych, konieczności ciągłej edukacji producentów rolnych czy rezygnacji z wymogu wzrostu wartości dodanej.

Podsumowując, należy jednak jeszcze raz podkreślić konieczność wspierania działań, które ograniczać będą ryzyko cenowe bądź produkcyjne. Wydaje się, że to właśnie ryzyko znacznego spadku opłacalności produkcji jest największym zagrożeniem dla trwałości inwestycji. Z pewnym dystansem należy natomiast podchodzić do pomysłów znacznej dywersyfikacji źródeł dochodu. Przeprowadzone inwestycje zachowują bowiem trwałość, jeśli producent rolny kontynuuje ten typ działalności, który wskazywał jako istotny w trakcie ubiegania się o wsparcie. Dywersyfikacja może być stosowana tylko do pewnego poziomu i wyłącznie jako jeden z wielu i nie kluczowy instrument zarządzania ryzykiem. Poza odpowiednim sformułowaniu ram programu wsparcia, należy więc przede wszystkim dbać o zachowanie pewnego stopnia opłacalności gospodarstw w tych typach produkcji, które prowadzą ich właściciele, a w przypadku zdarzeń losowych, mocno zagrażających tej opłacalności (np. ASF), wdrażać rozwiązania, które pozwolą dostrzec szanse na powrót do opłacalnej produkcji w niedalekim czasie.

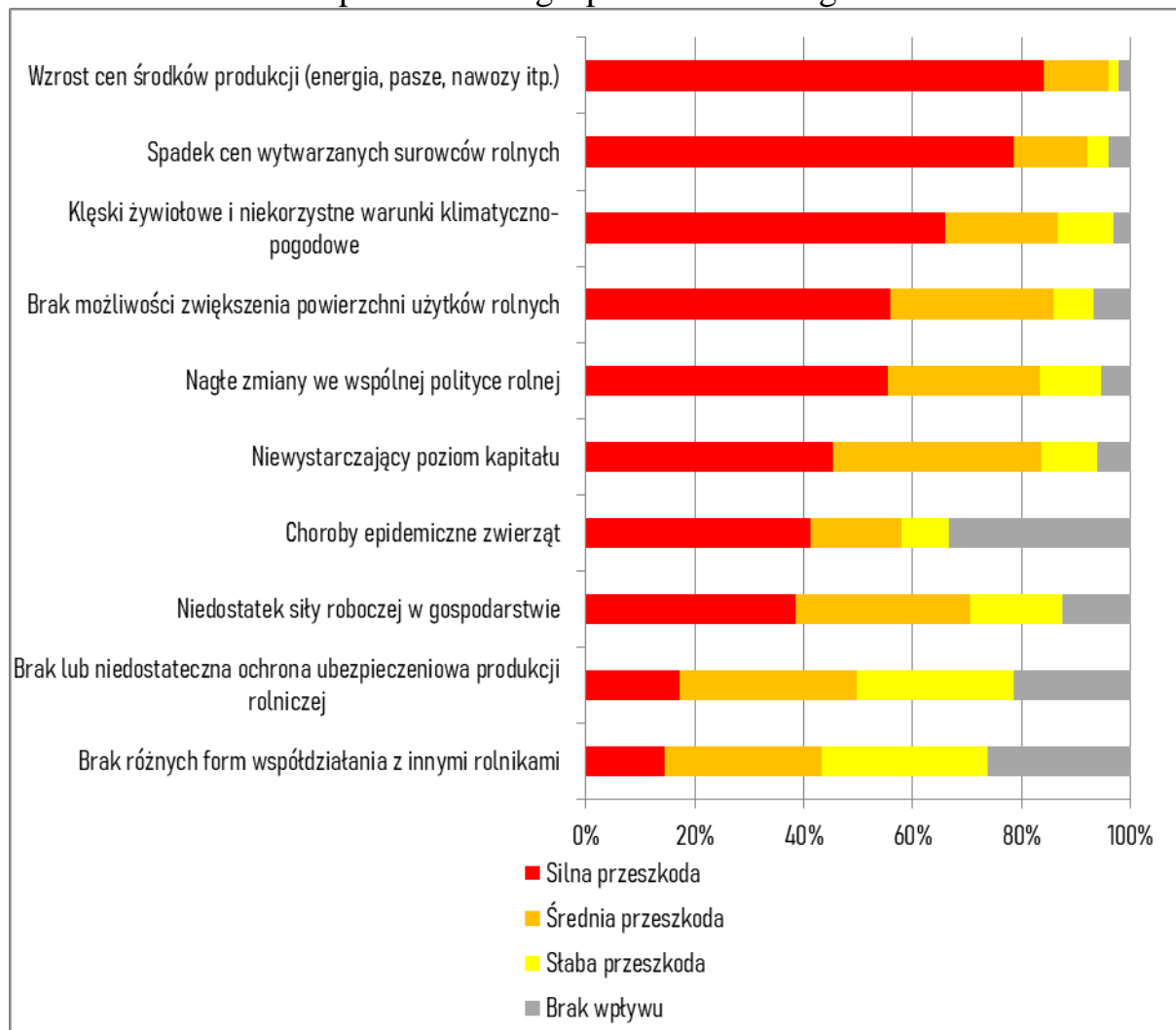
Na jakie główne utrudnienia w prowadzeniu gospodarstwa rolnego napotykają beneficjenci?

Niezależnie od pytań dotyczących zachowania trwałości, beneficjenci wyrażali swoje zdanie odnośnie głównych utrudnień związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Na rysunku 20. zaznaczono przedstawione respondentom czynniki stanowiące przeszkodę w prowadzeniu gospodarstwa rolnego uszeregowane wedle udziału odpowiedzi wskazujących na nie jako na silną przeszkodę.

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku odpowiedzi odnoszących się do wpływu czynników zewnętrznych na trwałość inwestycji, także i w przypadku głównych przeszkód w prowadzeniu gospodarstwa rolnego kluczowe jest znaczenie czynników cenowych. Producenci rolni wskazują przede wszystkim na rolę wzrostu cen środków produkcji oraz spadku cen sprzedawanych produktów rolnych. Udział odpowiedzi „Silna przeszkoda” wyniósł odpowiednio 84% oraz

78,5%. Mniej niż 10% beneficjentów uznało te czynniki za niską przeszkodę lub pozostające bez wpływu.

Rysunek 20. Odpowiedzi na pytanie o czynniki stanowiące przeszkodę w prowadzeniu gospodarstwa rolnego

Źródło: Obliczenia własne.

Dwa najczęściej wskazywane jako „Silna przeszkoda” czynniki odnoszą się do ryzyka cenowego. Znaczenie ryzyka produkcyjnego znajduje zaś odzwierciedlenie w dużym udziale liczby wskazań „Silna przeszkoda” (66% odpowiedzi) w stosunku do czynnika „Kłęski żywiołowe i niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe”. W tym przypadku sumaryczny udział odpowiedzi „Słaba przeszkoda” oraz „Brak wpływu” nie przekracza 15%. Do ryzyka produkcyjnego odnosi się również czynnik „Choroby epidemiczne zwierząt”. Jest to czynnik charakteryzujący się największym udziałem odpowiedzi o braku wpływu. Jak już o tym wspomniano, wynika to ze znacznego udziału wśród beneficjentów producentów niezajmujących się produkcją zwierzęcą. Odpowiedź taką wybierało bowiem aż 41% respondentów specjalizujących się w uprawach

polowych, 58,3% w uprawach ogrodniczych i ponad 60% w uprawach trwałych. Tylko jedna taka odpowiedź padła ze strony rolnika deklarującego typ produkcyjny „trzoda chlewna”.

Ponad pięćdziesięcioprocentowy udział odpowiedzi „Silna przeszkoda” odnosi się również do czynnika „Brak możliwości zwiększenia powierzchni użytków rolnych” oraz „Nagle zmiany we wspólnej polityce rolnej”. Problem niedostatku ziemi był już sygnalizowany zarówno przy ocenie czynników wewnętrznych, jak i zewnętrznych wpływających na trwałość inwestycji. W każdym przypadku to brak możliwości zwiększenia posiadanych zasobów ziemi był uznawany przez producentów rolnych za zdecydowanie ważniejszy niż niedostatek pracy czy kapitału. Mamy więc kolejne potwierdzenie ważności tego zagadnienia. Za pewne zaskoczenie można przyjąć, że niestabilność rozwiązań instytucjonalnych stanowi problem częściej wskazywany jako silna przeszkoda przez beneficjentów niż niedobory kapitału i pracy (odpowiednio 55,4%, 45,4% i 38,5% wskazań).

Pozostałe wymienione czynniki dużo rzadziej były oznaczane przez respondentów jako silna czy średni przeszkoda. W przypadku czynnika „Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej” sumaryczny udział odpowiedzi wskazujących na słaby bądź brak wpływu wyniósł 50,2% , natomiast w przypadku czynnika „Brak różnych form współdziałania z innymi rolnikami” udział ten równał się 56,8%.

Blisko połowa respondentów podzieliła się również swoimi spostrzeżeniami przy punkcie „Proszę wymienić inne znaczące przeszkody w prowadzeniu gospodarstwa rolnego w ostatnich latach”. Niezależnie jednak od prośby o wymienienie alternatywnych czynników zdecydowana większość odpowiedzi odnosiła się do problemów wskazanych wcześniej w pytaniu zamkniętym.

Najczęściej wymienianymi przeszkodami były te odnoszące się do czynnika cen, ich stabilności oraz opłacalności produkcji. Aż 27 odpowiedzi dotyczyło zbyt wysokich cen środków produkcji (najczęściej mowa była o paliwie). Dużo rzadziej wspomniano o niskich cenach surowców rolnych. O problemie stabilności cen wspomniało 25 beneficjentów. Narzekano również na wysokie ceny maszyn i urządzeń. Na problemy generowane przez wysoką inflację wskazało 7 respondentów.

O potrzebie stabilności beneficjenci wspominali nie tylko w kontekście warunków cenowych, lecz również podkreślając dobroczynny wpływ stabilności gospodarczej w ogóle czy stabilności w zakresie obowiązującego prawa.

Wypowiedzi te często poruszały problem zmian w prawie podatkowym, w szczególności zmian w podatku VAT. Odnosząc się do otoczenia instytucjonalnego, producenci rolni wymieniali również jako istotną przeszkodę nadmierną biurokrację (15 wskazań) oraz rosnące wymagania środowiskowe i związane z dobrostanem zwierząt (13 wskazań). Stosunkowo często poruszano przy tym problem wycofania z rynku niektórych środków ochrony roślin. Sporadycznie tylko rolnicy wspominali o niekorzystnej polityce rolnej czy nagłych zmianach w WPR.

Kolejną grupą wypowiedzi były te odnoszące się do klasycznych czynników produkcji, czyli pracy, ziemi i kapitału. Problemy z siłą roboczą i rosnące koszty płac wskazało 11 respondentów. Wysokie koszty kredytu i ograniczenia w dostępie do finansowania zewnętrznego podkreśliło kolejnych 5 producentów rolnych. Na brak ziemi wskazało zaś 10 respondentów. Kolejni narzekali na rosnące koszty czynszu dzierżawnego bądź na problem braku chęci posiadaczy ziemi do podpisywania umów na dzierżawę. Problem z wykorzystaniem ziemi przewinął się również przy okazji narzekań na rozdrobnioną strukturę agrarną na polskiej wsi (6 wskazań) oraz na wykorzystywanie ziemi na cele nierolnicze, w tym przede wszystkim budowlane (7 wskazań).

Powtarzały się również narzekania na konsekwencje wojny na Ukrainie (8 wskazań) i pandemii COVID-19 (7 wskazań). Z innych problemów podnoszonych przez beneficjentów należy również zwrócić uwagę na niekorzystny wpływ czynników pogodowych (12 wskazań), głównie związanych z występowaniem suszy, złą ocenę współpracy z pośrednikami (6 wskazań), problemy zdrowotne (5 wskazań), brak wystarczającej pomocy dla gospodarstw zwierzęcych oraz problemy związane z ASF (po 4 wskazania) czy szkody wyrządzane przez dzikie zwierzęta (3 wskazania). Pojawiały się również jednostkowe głosy zwracające uwagę na brak szkoleń dla rolników, problemy z magazynowaniem surowców rolnych, wysokie ceny transportu czy konsekwencje ograniczenia handlu ze Wschodem.

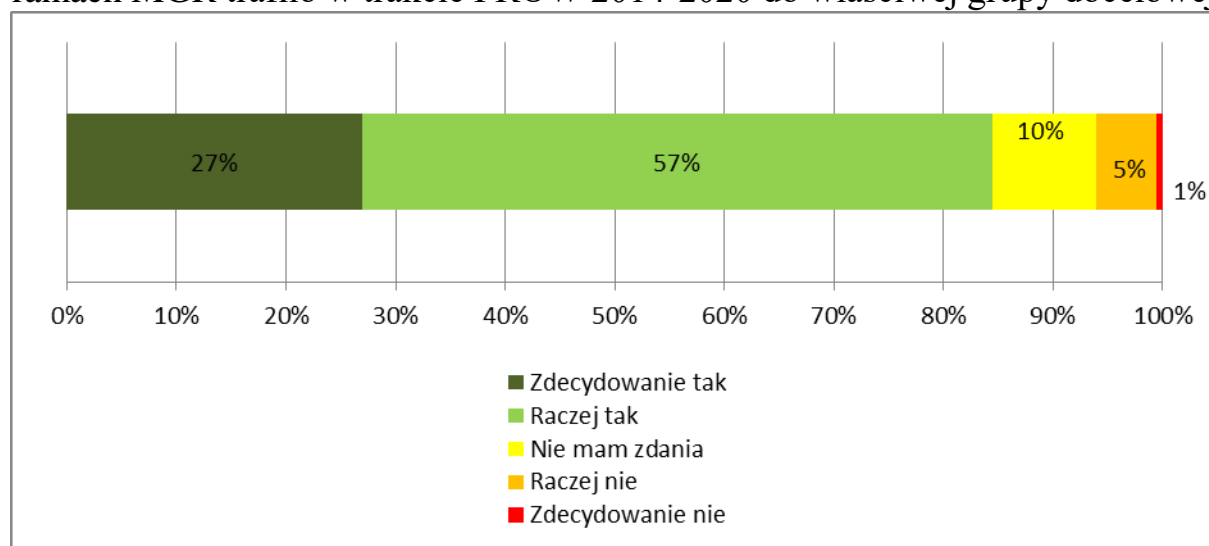
Podsumowując, za największą przeszkodę w prowadzeniu gospodarstwa rolnego beneficjenci uznają niekorzystne warunki cenowe, przy czym częściej zwracają oni uwagę na wzrost cen środków produkcji niż spadek cen surowców rolnych. Naturalne trudności powiązane są z niekorzystnymi warunkami klimatyczno-pogodowymi oraz występowaniem chorób epidemicznych zwierząt. Istotną niedogodnością są również częste zmiany polityki rolnej oraz rosnące koszty transakcyjne związane z wypełnianiem biurokratycznych wymogów.

Beneficjenci narzekają także na problem niedostatecznych zasobów klasycznych czynników produkcji. Najczęściej dotyczy to problemu niedoborów ziemi. Na drugim miejscu mowa jest o dostępie do kapitału, ale istotnym problemem jest również brak siły roboczej.

Czy wsparcie trafiło do właściwej grupy docelowej?

Niezmiernie ważnym zagadnieniem w przypadku każdego instrumentu polityki rolnej jest określenie właściwej grupy docelowej. By ocenić tę kwestię, poprosiliśmy o zdanie ekspertów pracujących w ODR poprzez serię trzech pytań. Pierwsze z nich dotyczyło oceny tego rodzaju wytycznych odnoszących się do działania MGR w trakcie obowiązywania PROW 2014-2020.

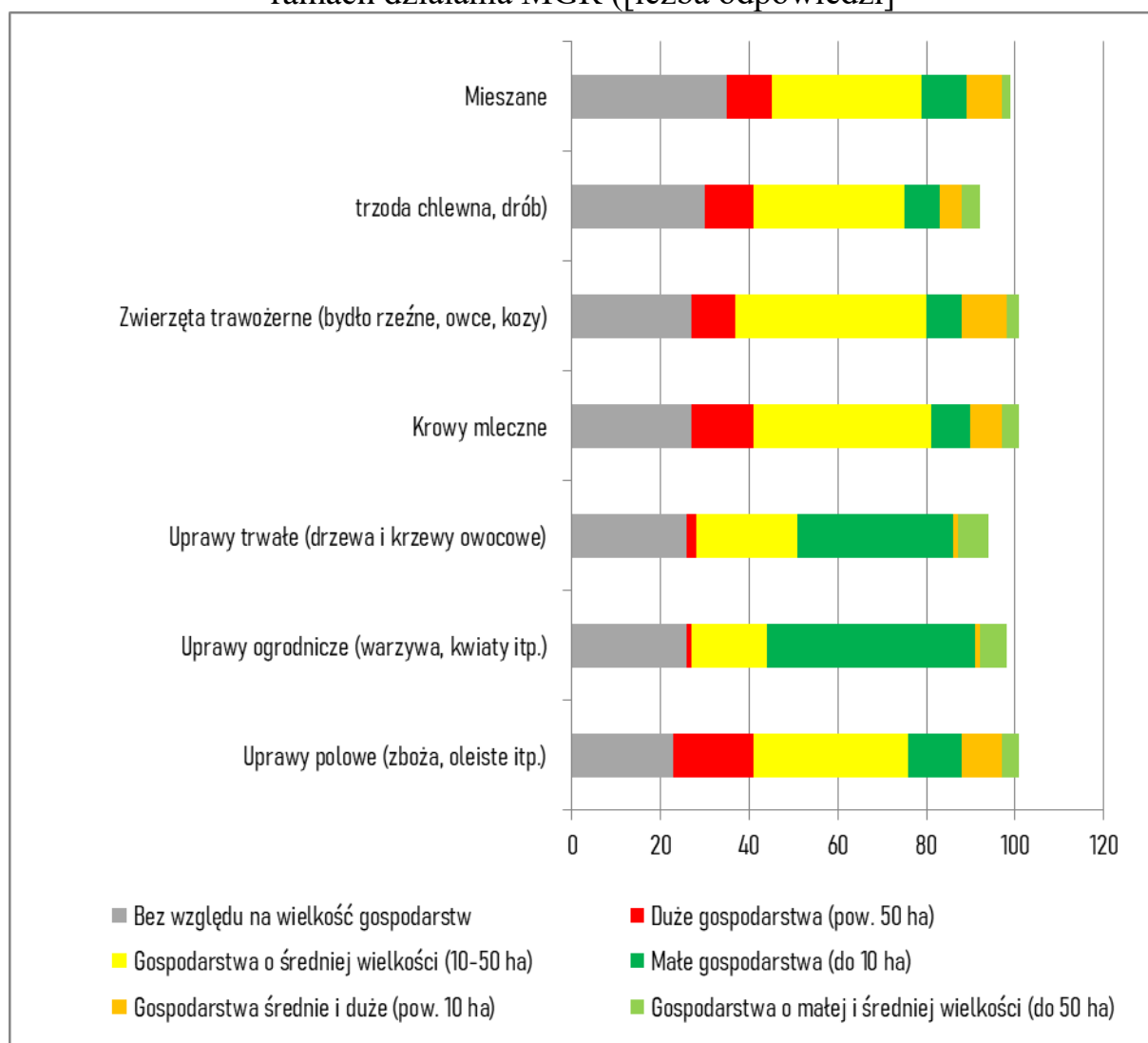
Rysunek 21. Odpowiedzi ekspertów na pytanie, czy wsparcie oferowane w ramach MGR trafiło w trakcie PROW 2014-2020 do właściwej grupy docelowej

Źródło: Obliczenia własne.

Rozkład odpowiedzi udzielonych przez ekspertów w formie graficznej przedstawiono na rysunku 21. Ponad jedna czwarta ankietowanych odpowiedziała z całkowitą pewnością, że wsparcie jest kierowane właściwie. Kolejne 57,5% respondentów wybrało odpowiedź „Raczej tak”. Oznacza to, że zdaniem 84,4% wsparcie kierowane jest właściwie. Co dziesiąty ekspert nie wyraził w tej kwestii swojego zdania. Natomiast jedynie jeden ekspert – co odpowiada 0,6% wszystkich odpowiedzi – uważa, że przepisy określające zbiorowość potencjalnych beneficjentów są zdecydowanie nietrafione. Jedynie 5,4% respondentów wybrało zaś odpowiedź „Raczej nie”. Warto dodać, że odpowiedzi negujące właściwe określenie grupy docelowej formułowali przede wszystkim eksperci z ponadtrzyletnim doświadczeniem.

Rysunek 22. Grupy gospodarstw wymagające zdaniem ekspertów wsparcia w ramach działania MGR ([liczba odpowiedzi]

Źródło: Obliczenia własne.

Kolejne pytanie kierowano do tych spośród ekspertów, zdaniem których, wsparcie w ramach MGR zostało źle zaadresowane. Oznaczałoby to, że odpowiedzi udzieli niewielka grupa osób, która przy poprzednim pytaniu zaznaczyła odpowiedź „Raczej nie” bądź „Zdecydowanie nie”. Najwyraźniej ten warunek umknął uwadze większości ankietowanych, gdyż liczba wskazujących rekomendowane grupy gospodarstw była znacznie większa. W pytaniu, które brzmiało: „Jeśli wsparcie nie zostało zaadresowane właściwie, które z poniżej wybranych grup gospodarstw, Pani/Pana zdaniem, należałoby wesprzeć?”, podzielono populację gospodarstw według typu produkcji oraz wielkości użytków rolnych. Odpowiedzi na to pytanie zaznaczono w formie graficznej na rysunku 22.

Eksperti najczęściej wskazywali na potrzebę wsparcia gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych, produkcji mleka oraz chowie zwierząt trawożernych (po 101 wskazań). Z kolei najrzadziej opowiadali się za wspieraniem gospodarstw typu o specjalizacji „Trzoda chlewna, drób” (92 wskazani). Niemniej różnice w ilości wskazań pomiędzy poszczególnymi typami były niewielkie. Zauważalne są natomiast różnice w wielkości obszarowej gospodarstw, które powinny być, zdaniem ekspertów, wspierane. W przypadku gospodarstw z grupy „Uprawy ogrodnicze” 71,4% odpowiedzi postulowało wspieranie gospodarstw małych i średnich, czyli takich, których użytki rolne nie przekraczają 50 ha. Podobnie w przypadku gospodarstw z grupy „Uprawy trwałe” 69,1% odpowiedzi wskazywało na takie preferencje.

Średnio około 28,3% odpowiedzi wskazywało na optowanie za wspieraniem bez względu na wielkość obszarową. Liczba tych wskazań była największa w przypadku gospodarstw o produkcji mieszanej (35,4% odpowiedzi). Jeżeli zaś chodzi o liczbę odpowiedzi sugerujących potrzebę wspierania wyłącznie dużych obszarowo gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha, to średnio było ich 9,6%, przy czym zauważa się tu znaczne zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi typami produkcyjnymi. Największy udział odpowiedzi o potrzebie wspierania wyłącznie dużych gospodarstw odnosiło się do gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych (17,8%) oraz w produkcji mleka (13,9%).

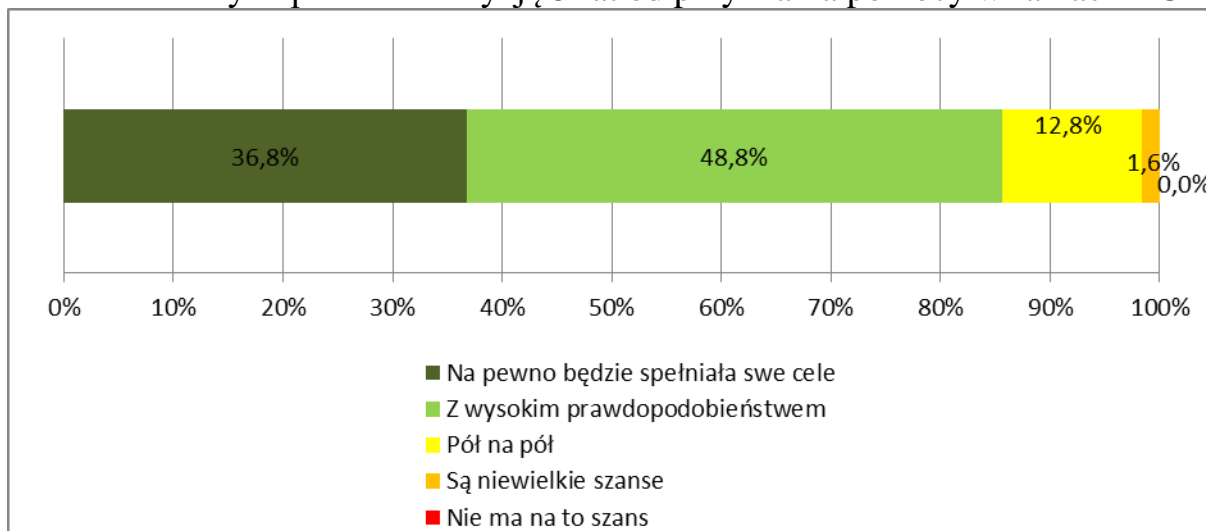
Podsumowując, wsparcie w ramach MGR zostało zdaniem większości wypowiedzianych się ekspertów zaadresowane właściwie. Jedynie 6% ankietowanych wyraziło zdanie odrębne. Stąd też może wynikać brak jasnych konkluzji odnośnie ewentualnych zmian w określeniu alternatywnej grupy docelowej. Zauważyć można jednakże, że większość ekspertów opowiada się za wspieraniem gospodarstw o średniej wielkości.

5. Wyniki badań ankietowych dla poddziałania Rozwój Usług Rolniczych

Czy i w jakim stopniu na trwałość wpływa rodzaj świadczonych usług?

Prezentacja wyników odnoszących się do beneficjentów poddziałania RUR będzie prowadzona w podobny sposób, jak miało to miejsce w części poświęconej MGR. Najważniejszą kwestią poruszaną w ankiecie była ocena szans zachowania trwałości. Na pytanie odpowiedziało 125 beneficjentów. Aż 46 z nich zadeklarowało pewność odnośnie zachowania trwałości w przyszłości. Kolejnych 61 ankietowanych wyraziło natomiast przekonanie, że trwałość zostanie zachowana z wysokim prawdopodobieństwem. Jedyne 18 respondentów udzieliło innej odpowiedzi. Co szczególnie warto podkreślić, to to, że nikt – w odróżnieniu od beneficjentów działania MGR – nie wybrał odpowiedzi „Nie ma na to szans”, a jedynie dwóch beneficjentów uznało, iż szanse na zachowanie trwałości są niewielkie. W formie graficznej rozkład odpowiedzi na pytanie o ocenę szans zachowania trwałości przedstawiono na rysunku 23.

Rysunek 23. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach RUR

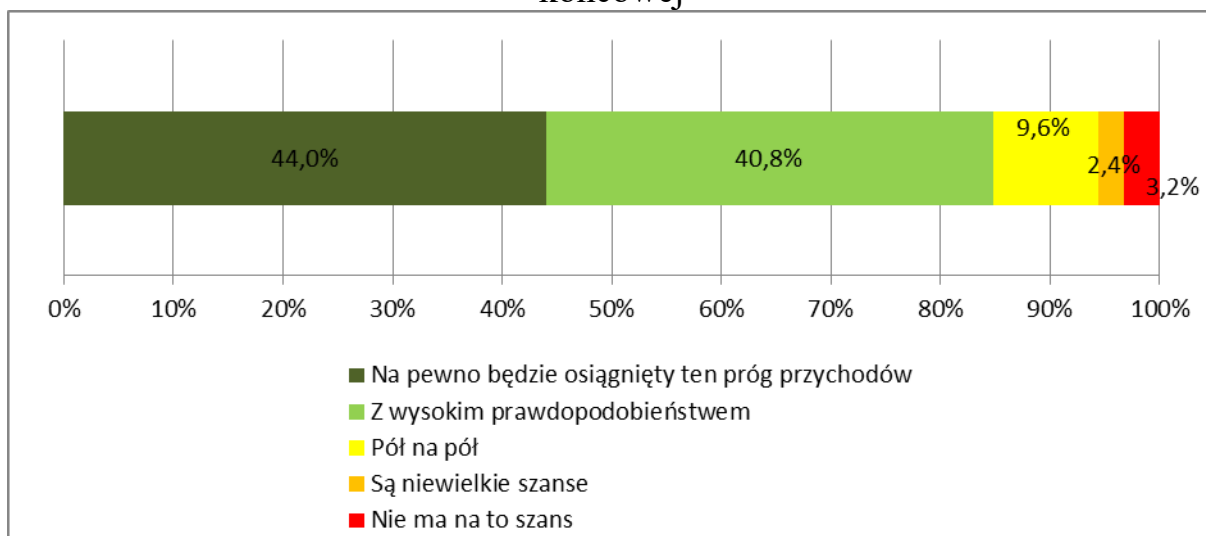

Źródło: Obliczenia własne.

Ankietowani byli również pytani o ocenę szans uzyskania jednego z wymogów stawianych przed beneficjentami poddziałania RUR, czyli 30% przychodów ze sprzedaży usług w trzecim roku obrotowym od przyznania pomocy bądź uzyskania płatności końcowej. Udzielone odpowiedzi wskazują na dużo większe trudności w uzyskaniu tego progu sprzedaży niż w zachowaniu pierwotnych celów inwestycji. Choć warto również odnotować, że aż 55

beneficjentów było całkowicie pewnych spełnienia tego celu. Kolejnych 51 wybrało zaś opcję „Z wysokim prawdopodobieństwem”. Jednak ponad 15% odpowiedzi wskazywało na znaczny pesymizm. Rozkład odpowiedzi na omawiane pytanie zaprezentowano w formie graficznej na rysunku 24.

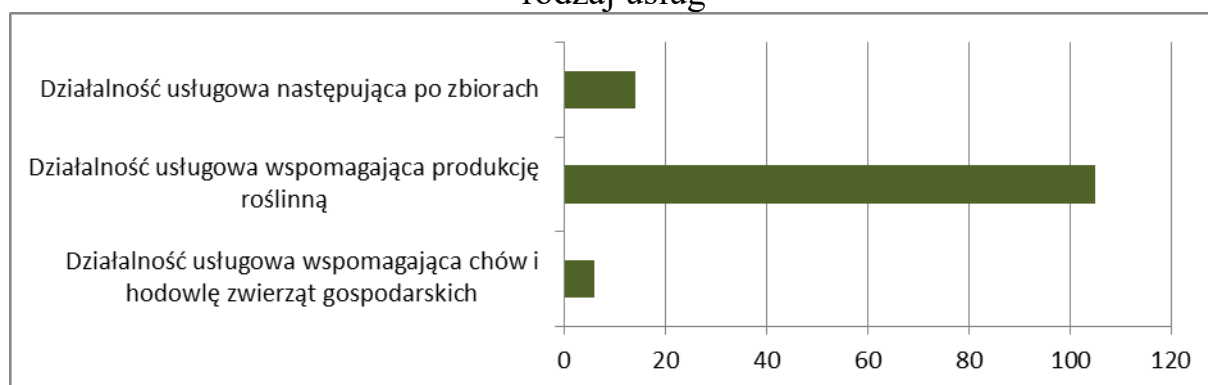
Rysunek 24. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans uzyskania 30% przychodów ze sprzedaży usług w trzecim roku obrotowym od przyznania pomocy/płatności końcowej

Źródło: Obliczenia własne.

Tym, co charakteryzuje beneficjentów RUR, jest fakt, że w zdecydowanej większości nie są oni producentami rolnymi. W populacji badanej jedynie 3 respondentów (2,56% całości) zaznaczyło we wniosku, że jest posiadaczem użytków rolnych. Podobnie w populacji generalnej jedynie 2,24 % posiada użytki rolne. Z tego też względu w pytaniu badawczym nie skupiamy się na typie produkcyjnym lecz na rodzaju świadczonych usług. Wewnętrzna struktura tychże usług cechuje się jednak mniejszą złożonością, niż miało to miejsce w przypadku typów produkcyjnych beneficjentów MGR.

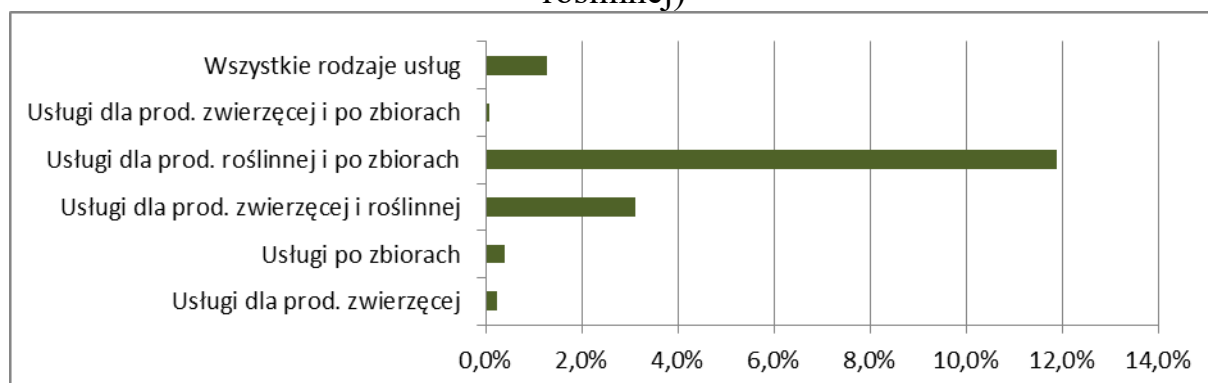
Rysunek 25. Oferowany przez ankietowanych dzięki wsparciu w ramach RUR rodzaj usług

Źródło: Obliczenia własne.

Na rysunku 25. przedstawiono udział ankietowanych wskazujących na świadczenie poszczególnych rodzajów usług. Poproszono respondentów o wskazanie głównej formy działania. Dokładnie 84% ankietowanych specjalizuje się w działalności usługowej wspomagającej produkcję roślinną. Działalność usługową następującą po zbiorach wskazało 11,2% respondentów, zaś działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich zadeklarowało 4,8% ankietowanych. W populacji generalnej beneficjentów poddziałania RUR udział podmiotów specjalizujących się w poszczególnych rodzajach usług jest najpewniej podobny, aczkolwiek z uwagi na możliwość łączenia rodzajów działalności gospodarczej dokładne ich porównanie nie jest możliwe. Spośród wszystkich beneficjentów aż 83% wskazało we wniosku prowadzenie działalności usługowej wspomagającej produkcję roślinną, zaś udział pozostałych rodzajów działalności przedstawiono na rysunku 26.

Rysunek 26. Udział beneficjentów deklarujących rodzaj wykonywanych usług w ogóle beneficjentów poddziałania RUR (bez usług wyłącznie dla produkcji roślinnej)

Źródło: Obliczenia własne.

Z uwagi na dużą dysproporcję w liczbie respondentów deklarujących jeden z trzech rodzajów wykonywanych usług w dalszej części pracy nie będzie analizy

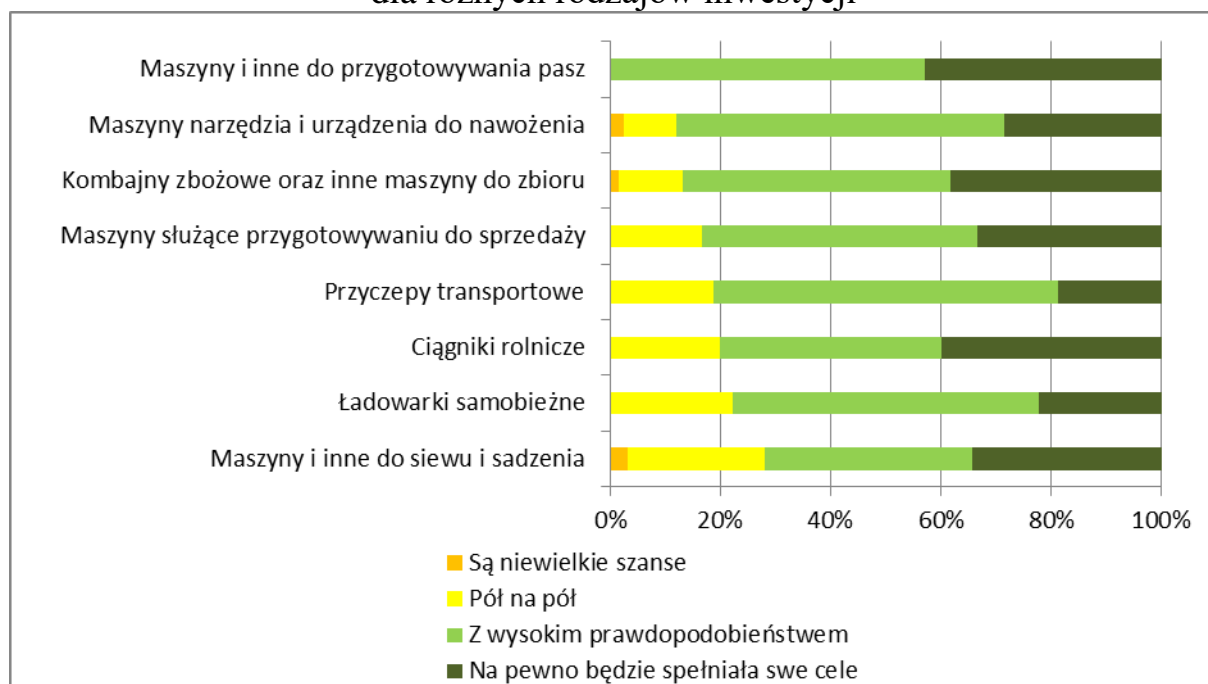
ocen szans zachowania trwałości w podziale na rodzaj świadczonych usług. Wynika to z faktu niewielkiej liczebności beneficjentów wskazujących na wykonywanie działalności usługowej po zbiorach (14 ankietowanych) oraz działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich (6 ankietowanych). Warto jednak nadmienić, że wśród ankietowanych, którzy wykonują działalność usługową wspomagającą produkcję zwierzęcą, po połowie zadeklarowało pewność lub wysokie prawdopodobieństwo zachowania trwałości. Każdy jest też pewny lub prawie pewny spełnienia wymogu progu sprzedaży. Wśród respondentów zajmujących się działalnością usługową po zbiorach tylko jedna osoba wybrała opcję „pół na pół” w pytaniu o ocenę szans na zachowanie trwałości zaś reszta zadeklarowała optymizm w tym względzie. Podobnie rzecz się miała w przypadku odpowiedzi na pytanie o szanse dojścia do procentowego progu sprzedaży.

Podsumowując, ankietowani beneficjenci poddziałania RUR są w zdecydowanej większości pewni zarówno zachowania trwałości inwestycji, jak i spełnienia wymogu osiągnięcia uzyskania 30% przychodów ze sprzedaży usług w odpowiednim okresie. Z uwagi na dużą dysproporcję w rozkładzie badanej populacji w odniesieniu do rodzaju świadczonych usług nie ma możliwości oceny wpływu teje działalności na trwałość.

Czy i w jakim stopniu na trwałość wpływa rodzaj zrealizowanych inwestycji?

Beneficjenci poddziałania RUR mieli możliwość nabycia szerokiego asortymentu sprzętu. Najczęściej też nie ograniczali się od zakupu jednego rodzaju maszyny czy urządzenia. W próbie ponad 1700 beneficjentów jedynie 320 (18,4%) wskazało we wniosku potrzebę zakupu jednego rodzaju maszyny, a 685 (39,4%) zadeklarowało, że kupi nie więcej niż dwa rodzaje maszyn. Podobnie w próbie nadawczej ankietowani wskazywali najczęściej na nabycie kilku rodzajów maszyn, narzędzi bądź urządzeń.

Rysunek 27. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach RUR dla różnych rodzajów inwestycji

Źródło: Obliczenia własne.

Ankietowani wskazali na 17 różnych rodzajów zakupów, jakie poczynili dzięki wsparciu w ramach RUR. Duża liczba rodzajów wynika z możliwości dopisania własnego rodzaju maszyny, jeśli beneficjent uznał, że żaden z wymienionych nie pasuje do jego inwestycji. Do analizy odpowiedzi na pytanie o szanse zachowania trwałości pod kątem różnic pomiędzy poszczególnymi typami nabytego sprzętu posłużyły odpowiedzi, których rozkład w formie graficznej przedstawiono na rysunku 27. Z uwagi na fakt, że niektóre rodzaje inwestycji dotyczyły niewielkiej liczby beneficjentów, analiza została ograniczona do 8 rodzajów nabytych maszyn. Progiem jest tu deklaracja więcej niż pięciu ankietowanych o przeprowadzonej inwestycji.

Na rysunku 27. przedstawiono rozkład odpowiedzi odnoszący się do szans zachowania trwałości dla beneficjentów przeprowadzających wyszczególnione rodzaj inwestycji, a te uszeregowano według skumulowanego udziału odpowiedzi wskazujących na pewność bądź wysokie prawdopodobieństwo zachowania trwałości. Jak już wspomniano, w przypadku beneficjentów poddziałania RUR nie odnotowano odpowiedzi „Nie ma na to szans”.

Najwyższy udział odpowiedzi wskazujących na pewność zachowania trwałości odnosi się do beneficjentów, którzy nabyli maszyny, narzędzia i urządzenia do przygotowywania pasz (42,9% odpowiedzi) oraz ciągniki rolnicze (40% odpowiedzi). Z kolei najrzadziej pewni zachowania trwałości byli

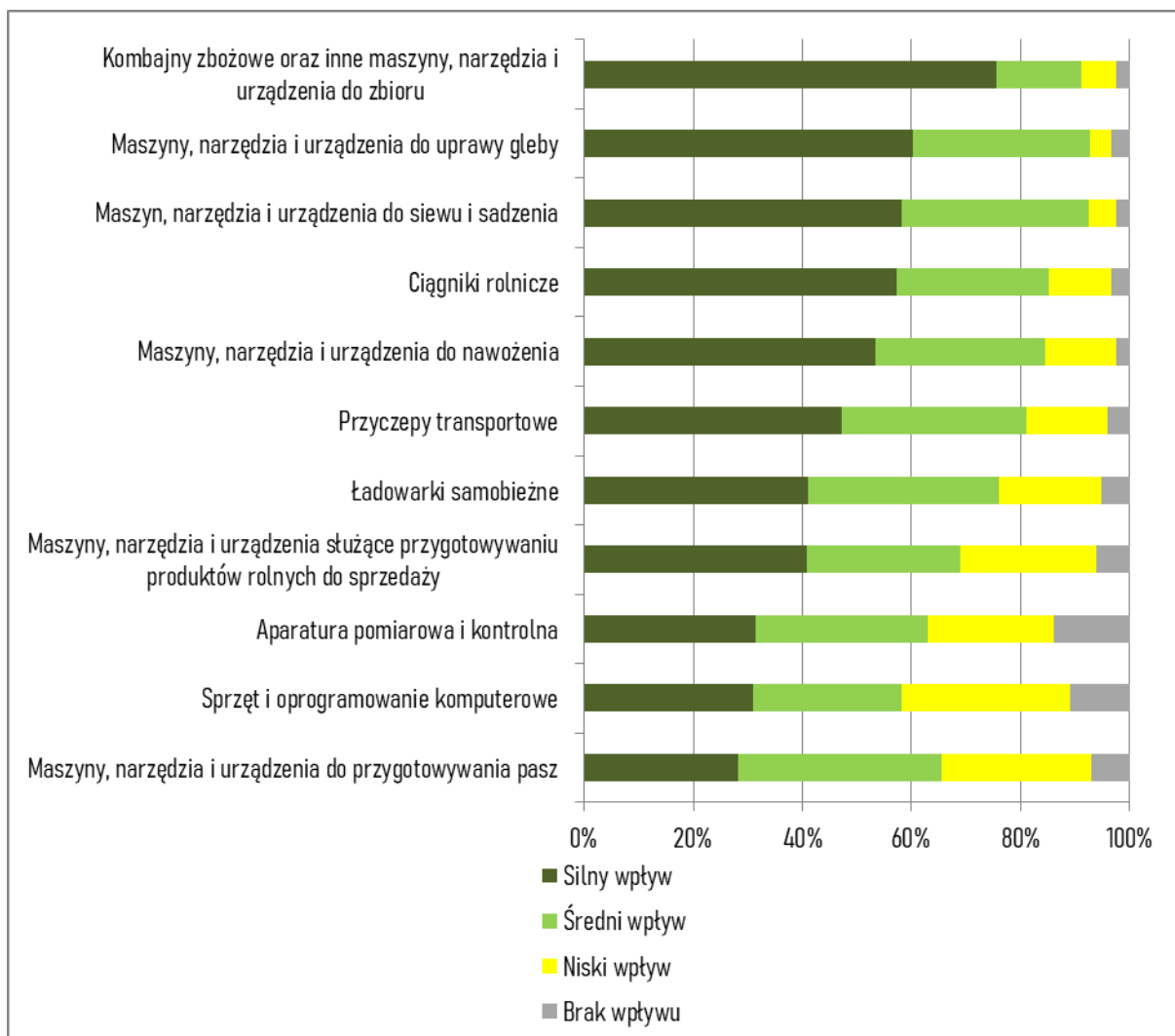
ankietowani, którzy zakupili przyczepy transportowe (18,8%) oraz ładowarki samobieżne (22,2%).

Jeżeli chodzi o skumulowany udział odpowiedzi deklarujących optymizm odnośnie dochowania trwałości, to największe wartości odnoszą się do zakupujących maszyny, narzędzia i urządzenia do przygotowywania pasz (100% odpowiedzi), maszyny narzędzia i urządzenia do nawożenia (88,1% odpowiedzi) a także kombajny zbożowe oraz inne maszyny narzędzia i urządzenia do zbioru (86,8% odpowiedzi). Należy jednak odnotować, że w przypadku sprzętu do przygotowywania pasz mamy do czynienia z niewielką ilością respondentów, którzy w ten sprzęt zainwestowali. Podobnie do wyników związanych z zakupem maszyn, narzędzi i urządzeń służących przygotowywaniu produktów rolnych do sprzedaży należy podchodzić z ostrożnością.

Największy udział odpowiedzi wskazujących na wątpliwości co do zachowania trwałości dotyczą beneficjentów, którzy nabyli maszyny, narzędzia i urządzenia do siewu i sadzenia (28,1% wskazań) oraz ładowarki samobieżne (22,2% wskazań).

O ocenę zależności pomiędzy pozytywnym wpływem na trwałość operacji a rodzajem inwestycji zapytaliśmy również ekspertów z ODR. Udzielone przez nich odpowiedzi pozostają w znacznej części zbieżne z tymi podawanymi przez beneficjentów. Eksperti najczęściej wskazywali na silny korzystny wpływ na trwałość zakupu kombajnów zbożowych oraz innych maszyn, narzędzi i urządzeń do zbioru (75,6% odpowiedzi). Znaczna liczba głosów o silnym korzystnym wpływie dotyczyła też maszyn, narzędzi i urządzeń do uprawy gleby (60,2% odpowiedzi), maszyn, narzędzi i urządzeń do siewu i sadzenia (58,2% odpowiedzi) oraz ciągników rolniczych (57,4% odpowiedzi).

Rysunek 28. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o korzystny wpływ na trwałość różnych rodzajów inwestycji realizowanych dzięki wsparciu w ramach RUR

Źródło: Obliczenia własne.

Z kolei najrzadziej eksperci mówili o silnym korzystnym wpływie w przypadku aparatury pomiarowej i kontrolnej (31,5% odpowiedzi), sprzętu i oprogramowania komputerowego (30,9% odpowiedzi) oraz maszyn, narzędzi i urządzeń do przygotowywania pasz (28,3% odpowiedzi).

Podsumowując, należy podkreślić, że rodzaj przeprowadzanej inwestycji ma wpływ na deklaracje szansy zachowania trwałości w przyszłości. Spośród tych rodzajów inwestycji, o których dane pochodzą od dużego grona ankietowanych, za najlepiej rokujące uznać należy kombajny zbożowe oraz inne maszyny narzędzia i urządzenia do zbioru a także maszyny, narzędzia i urządzenia do nawożenia. I to nawet pomimo faktu, że to wśród beneficjentów, którzy poczynili te inwestycje znalazły się jednostkowe głosy o niskich szansach na dochowanie trwałości. Podobnie korzystne zdanie o tego rodzaju zakupach mieli również eksperci. Z drugiej strony beneficjenci, którzy nabyli maszyny, narzędzia i urządzenia do siewu i sadzenia oraz ładowarki samobieżne, dużo częściej nie byli pewni zachowania trwałości. Wciąż należy jednak pamiętać, że nawet wśród tych

ostatnich odsetek odpowiedzi świadczących o braku pewności odnośnie trwałości nie przekraczał 30%. Eksperti najmniej korzystnie ocenili zaś te rodzaje inwestycji, które rzadko były udziałem ankietowanych przez nas beneficjentów. Mowa tu o sprzęcie i oprogramowaniu komputerowym oraz maszynach, narzędziach i urządzeniach do przygotowywania pasz.

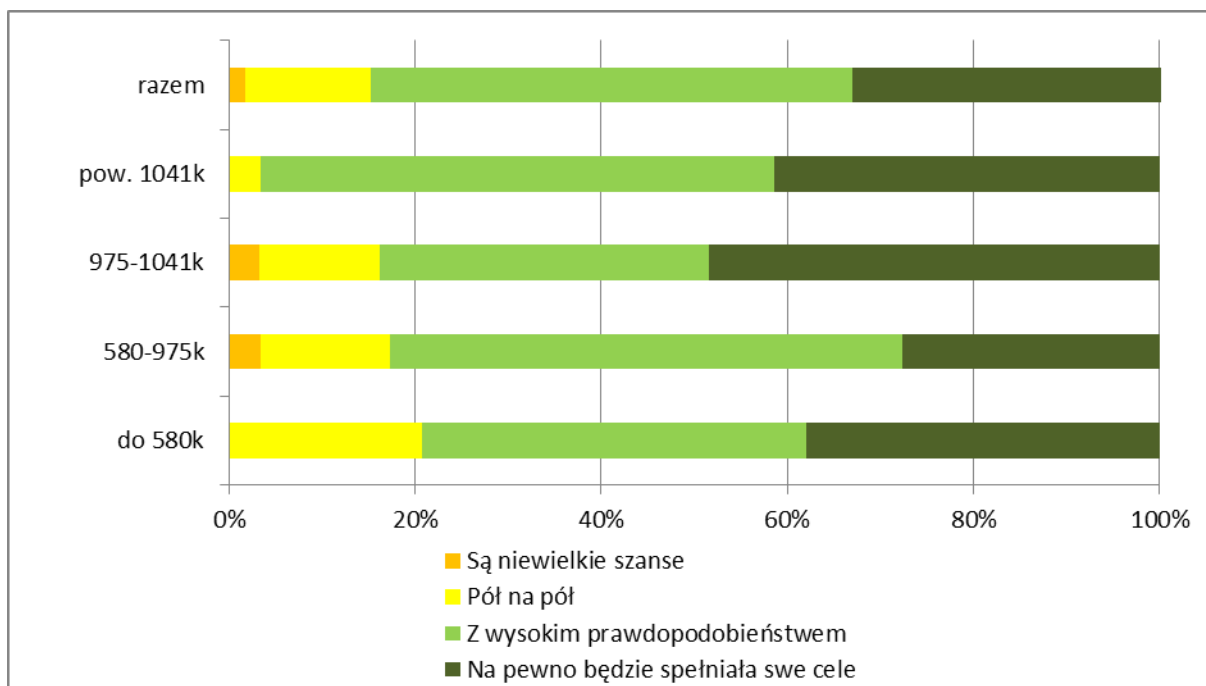
Jakie inne czynniki mają wpływ na trwałość realizowanych operacji?

Spośród szeregu czynników mogących mieć wpływ na ocenę szans zachowania trwałości na pierwszy plan w przypadku beneficjentów RUR wysuwa się kwestia wielkości przeprowadzanych inwestycji. Średnia wartość kwoty kosztów kwalifikowalnych w badanej próbie wyniosła 867.352 złotych i była o 3,1% niższa niż średnia dla wszystkich beneficjentów, która wynosiła 894734 złote. Należy również odnotować, że dla bardzo dużej liczby inwestycji kwota kosztów kwalifikowalnych była zbliżona do kwoty miliona złotych (kwota tych kosztów dla blisko 35% wszystkich inwestycji była mniejsza niż 1.050.000 złotych i większa niż 950.000 złotych).

Na wykresie 29. przedstawiono rozkład odpowiedzi na temat oceny zachowania trwałości w podziale beneficjentów na kwotę kosztów kwalifikowanych inwestycji przez nich przeprowadzanych. Granice progów wyznaczono w ten sposób, by liczebność każdej z podgrup była równa. Jak można wnioskować z wartości tych granic, także w próbie badanej dla bardzo dużej liczby inwestycji wartość kosztów kwalifikowanych jest bliska 1 miliona złotych.

Jak można to odnotować, wraz ze wzrostem wartości kosztów kwalifikowalnych inwestycji rośnie również skumulowany udział odpowiedzi o pewności i wysokim prawdopodobieństwie zachowania trwałości. O ile w przypadku inwestycji najmniejszych, dla których koszt kwalifikowalny nie przekracza 580 tysięcy złotych odpowiedzi te decydują o 79,3% całości, to dla grupy inwestycji, których koszty te przekraczają 1041 tysięcy złotych udział tych odpowiedzi wynosi 96,6%. Warto również zauważyć, że tylko dla tej ostatniej grupy udział tych odpowiedzi jest większy niż ich udział dla całej badanej populacji, gdzie decyduje on o 90,7% całości.

Rysunek 29. Odpowiedzi na pytanie o ocenę szans spełniania pierwotnych celów stawianych przed inwestycją 5 lat od przyznania pomocy w ramach RUR dla inwestycji o różnym poziom kosztów kwalifikowalnych

Źródło: Obliczenia własne.

Należy również odnotować, że najwyższy udział odpowiedzi oznaczających pewność zachowania trwałości (48,4% wskazań) odnosi się do grupy beneficjentów, dla których koszty kwalifikowalne wynoszą od 975 do 1041 tysięcy złotych. Z kolei najniższy udział tych odpowiedzi (27,6% wskazań) dotyczy grupy, gdzie koszty kwalifikowalne wynoszą od 580 do 975 tysięcy złotych. W obu tych grupach odnotowuje się również po jednej odpowiedzi „są niewielkie szanse”.

Innym istotnym czynnikiem mogącym wpływać na ocenę szans zachowania trwałości jest forma prawna reprezentowana przez ankietowanego. Osoby fizyczne stanowią o 73,7% ogółu respondentów. W populacji generalnej osoby fizyczne decydują o jeszcze większym odsetku, gdyż jest ich 88% ogółu wszystkich beneficjentów. Drugą znaczącą grupą w populacji badanej są osoby prawne stanowiące 22% całości. W populacji generalnej ich udział wśród beneficjentów jest o połowę niższy, gdyż decydują oni o 10,5% beneficjentów. Wspólnicy spółki cywilnej to 2,5% wszystkich ankietowanych oraz 0,5% ogółu beneficjentów, a jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej decydują o 1,7% respondentów i o 1% beneficjentów. Takie różnice pomiędzy populacją generalną a badaną świadczyć mogą zarówno o częstszym korzystaniu przez osoby fizyczne z pomocy przy wypełnianiu wniosków, jak i o rzadszym podawaniu przez nich kontaktu w formie poczty e-mail.

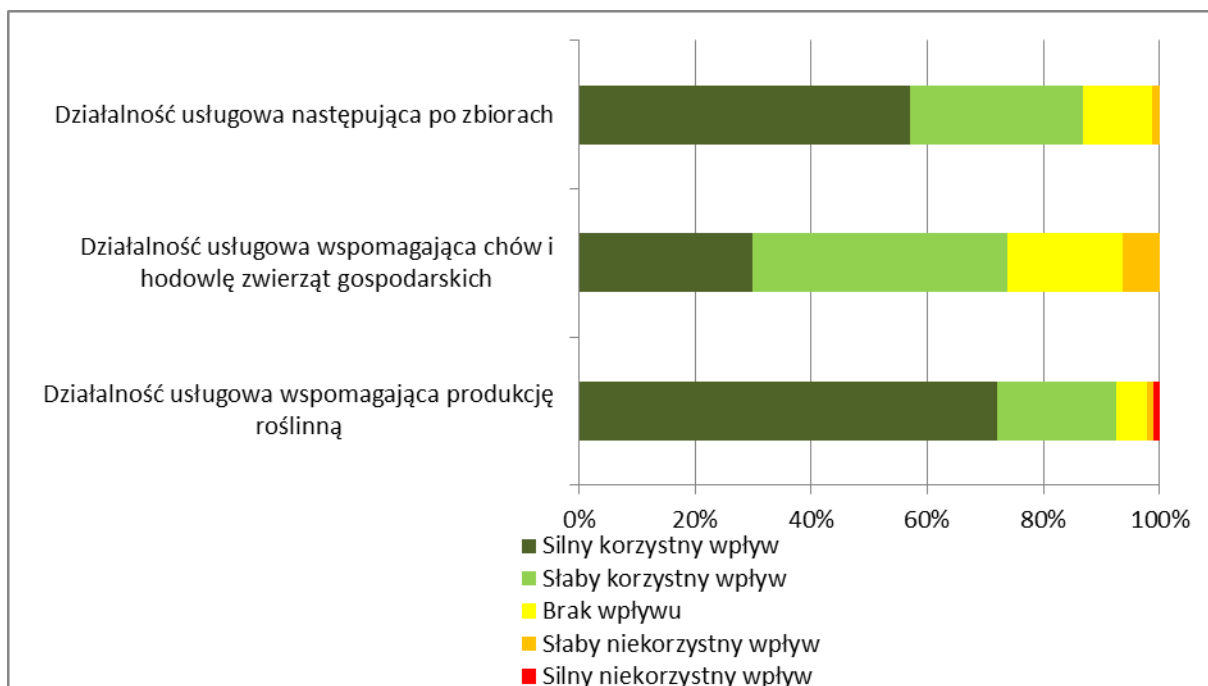
To, co się nasuwa przy analizie danych w podziale na formę prawną, to różnice w skumulowanym udziale odpowiedzi wskazujących na pewność i

przeświadczenie o wysokim prawdopodobieństwie zachowania trwałości. W przypadku osób fizycznych jedynie 81,6% ankietowanych deklaruje takie podejście. W grupie osób prawnych udział ten wynosi 96,2%, zaś dla pozostałych dwóch najmniej licznych grup wszyscy ankietowani wyrazili takie przekonanie. Osobami fizycznymi są również wszyscy respondenci, którzy wskazali na odpowiedź „są niewielkie szanse”. Oznacza to, że największe problemy z dochowaniem trwałości mogą mieć osoby fizyczne. Dalece mniej niepewne dochowanie trwałości pozostają osoby prawne. Należy też pamiętać, że z uwagi na niską liczebność respondentów reprezentujących formę prawną wspólnicy spółki cywilnej oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, nie można wydawać sądów na temat oceny szans trwałości w tych podgrupach.

Podobnie rzecz się ma z oceną wpływu rodzaju oferowanych usług na zachowanie trwałości. Jak wspomniano, aż 84% ankietowanych zadeklarowało jako główną działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną. Działalność usługową następującą po zbiorach wskazało zaś jedynie 11,2% respondentów, a tylko 6 respondentów zaznaczyło jako podstawową działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich. To zbyt duże dysproporcje, by móc ocenić wpływ rodzaju oferowanych usług na trwałość operacji, niemniej warto odnotować, że wśród ankietowanych prowadzących działalność wspierającą produkcję zwierzęcą wszyscy zadeklarowali, iż trwałość zostanie dochowana na pewno lub z dużym prawdopodobieństwem. Głosy podające w wątpliwość zachowanie trwałości odpowiadały za 7,1% oferujących usługi następujące po zbiorach oraz za 14,6% specjalizujących się w działalności usługowej wspomagającej produkcję roślinną.

Tymczasem eksperci poproszeni o ocenę, w jaki sposób rodzaj operacji wspieranej w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych wpływa na jej trwałość, wskazali najczęściej właśnie działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną jako silnie korzystnie wpływającą na trwałość (72% wskazań). Kolejnych 20,4% ekspertów zaznaczyło w kontekście tego rodzaju usług opcję „słaby korzystny wpływ”. Stosunkowo najrzadziej na korzystny wpływ na zachowanie trwałości eksperci wskazali na działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich. Opcję „silny korzystny wpływ” zaznaczyło 30% z nich, a opcję „słaby korzystny wpływ” kolejne 43,8% ankietowanych. W formie graficznej rozkład odpowiedzi ekspertów na tak zadane pytanie zaprezentowano na rysunku 30.

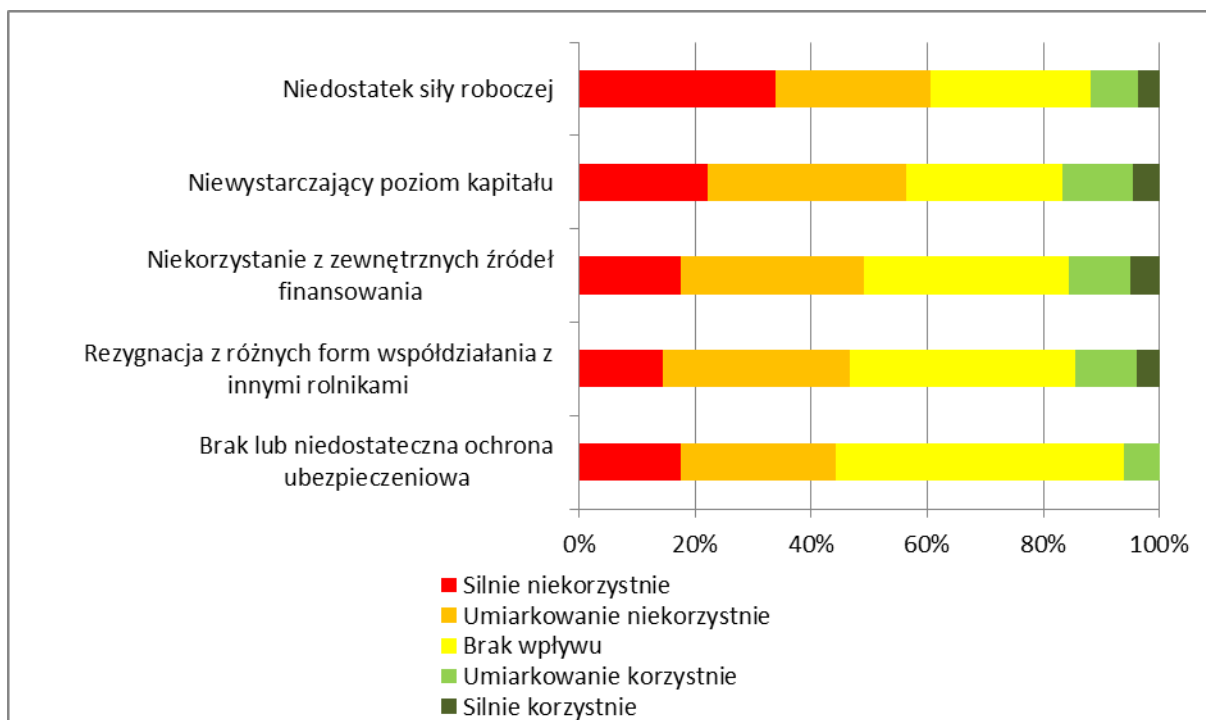
Rysunek 30. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o wpływ na trwałość rodzaju operacji wspieranej w ramach poddziałania RUR

Źródło: Obliczenia własne.

Cenne informacje na temat wpływu innych czynników na trwałość realizowanych operacji uzyskano też dzięki pytaniu, w którym ankietowani ustosunkowywali się do relacji pomiędzy trwałością a pięcioma czynnikami, które można wspólnie nazwać czynnikami wewnętrznymi. Na rysunku 31. zaznaczono rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ wymienionych czynników. Zostały one uszeregowane wedle zsumowanego udziału odpowiedzi wskazujących na niekorzystny wpływ. Zdaniem największej liczby ankietowanych to niedostatek siły roboczej ma niekorzystny wpływ na dochowanie trwałości (60,5 % odpowiedzi). Także niewystarczający poziom kapitału często oceniany jest jako niekorzystny dla trwałości (56,5% odpowiedzi). Oba te czynniki mają również najmniejszy udział odpowiedzi mówiących o braku wpływu.

Rysunek 31. Odpowiedzi na pytanie, które z wymienionych poniżej czynników wewnętrznych wpływają i w jaki sposób na zachowanie trwałość inwestycji realizowanych w ramach RUR

Źródło: Obliczenia własne.

Najrzadziej wskazywano na niekorzystny wpływ na dochowanie trwałości braku lub niedostatecznej ochrony ubezpieczeniowej. Ten czynnik ma jednak równocześnie najmniejszy udział odpowiedzi deklarujących jego pozytywny wpływ (6,2% odpowiedzi), a zdecydowana większość ankietowanych jest przekonana o braku wpływu zakupu polis ubezpieczeniowych na trwałość (43,4% odpowiedzi).

Eksperti poproszeni o odpowiedź na takie samo pytanie, wskazywali najczęściej (64,7% odpowiedzi) na niewystarczający poziom kapitału jako czynnik niekorzystnie wpływający na zachowanie trwałości. Także niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania uznane było przez dużą część odpowiadających za mający negatywny wpływ na trwałość (56,6%). Na niedostatek siły roboczej w tym kontekście wskazało natomiast 53,4% ankietowanych ekspertów. Podobnie jak beneficjenci, bardzo duża liczba ekspertów uznała, że brak lub niedostateczne ubezpieczenie nie ma wpływu na trwałość (34,6% odpowiedzi).

Podsumowując, należy podkreślić duże znaczenie skali inwestycji na ocenę szans zachowania trwałości. Im większa inwestycja, tym większy udział głosów pewnych dochowania trwałości. Wydaje się również, że pewną rolę odgrywa forma prawna beneficjenta. Osoby fizyczne częściej wyrażają niepewność w kontekście zachowania trwałości inwestycji. Eksperti podkreślają wpływ wykonywanych usług. Ich zdaniem najmniej korzystnym wyborem z punktu widzenia poruszanych problemów jest działalność usługowa wspomagająca chów

i hodowlę zwierząt gospodarskich. Zarówno eksperci, jak i beneficjenci podkreślają natomiast silny niekorzystny wpływ braku kapitałów i siły roboczej w podmiotach oferujących usługi rolnicze.

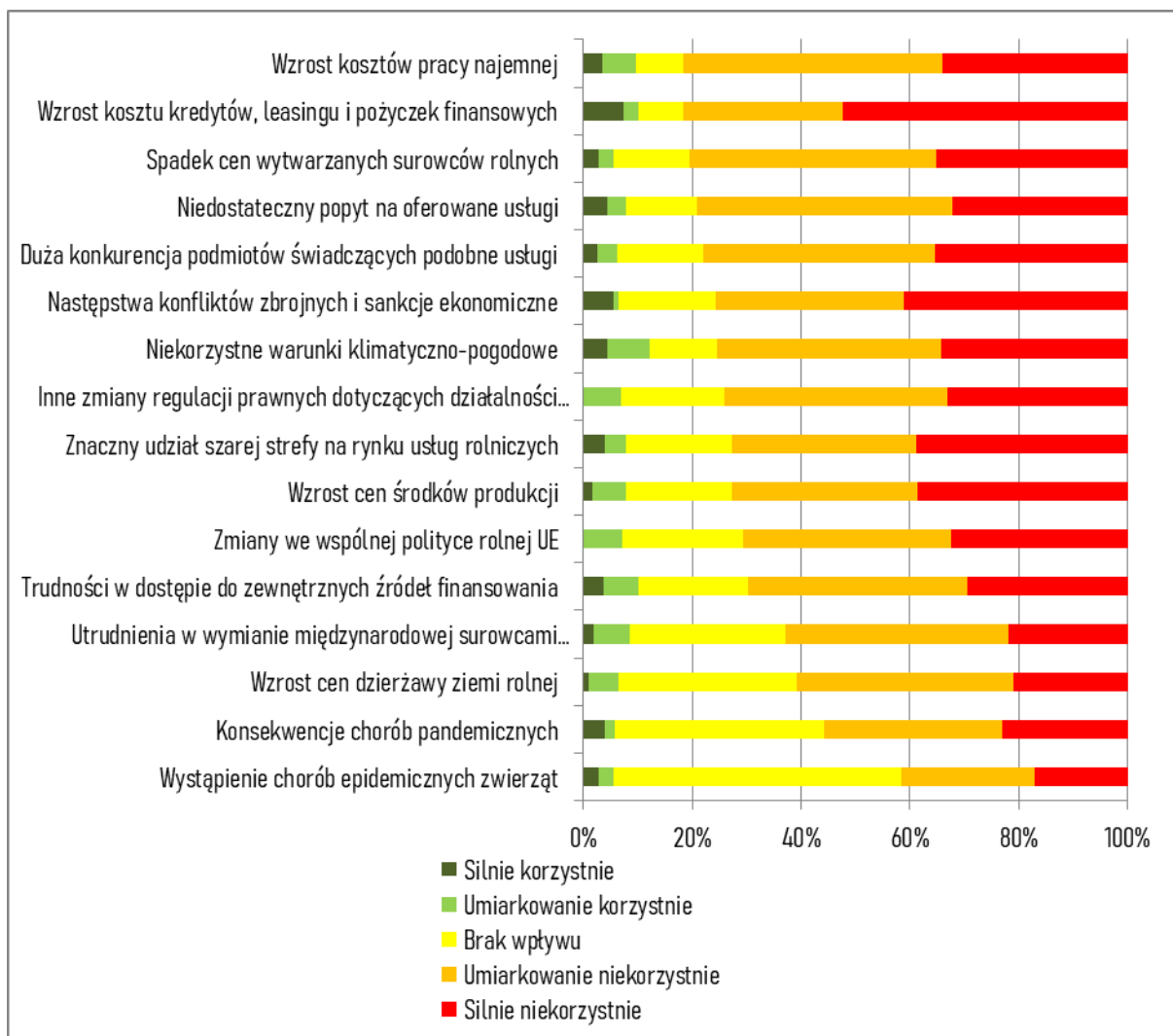
Jakie czynniki zewnętrzne wpływają na trwałość operacji?

Do odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule tej części pracy wykorzystano analizę odpowiedzi na dwa pytania zadane beneficjentom oraz cztery pytania zadane ekspertom z ODR. Najważniejsze pytanie skierowane do beneficjentów miało podobny kształt, jak miało to miejsce w przypadku kwestionariusza wypełnianego przez beneficjentów MGR. Z uwagi na różnice prowadzonych działalności, inny był jednak zestaw wyróżnionych czynników. Przede wszystkim był on szerszy i składał się z 16 punktów. Na rysunku 32. przedstawiono pełną listę czynników wraz z udziałem poszczególnych odpowiedzi. Czynniki uszeregowano wedle skumulowanego udziału odpowiedzi wskazujących na ich niekorzystny wpływ na trwałość inwestycji.

Respondenci najczęściej wskazywali na niekorzystny wpływ wzrostu kosztów pracy najemnej (33,9% odpowiedzi „silnie niekorzystnie” oraz 47,8% odpowiedzi „umiarkowanie niekorzystnie”) oraz wzrostu kosztu kredytów, leasingu i pożyczek finansowych (52,3% odpowiedzi „silnie niekorzystnie” oraz 29,4% odpowiedzi „umiarkowanie niekorzystnie”). Oba te czynniki wpływają na wzrost kosztów prowadzonej działalności, a szczególnie wysoka liczba odpowiedzi wskazujących na silnie niekorzystny wpływ wzrostu kosztów kredytowania świadczy o częstszym korzystaniu z finansowania zewnętrznego przez podmioty świadczące usługi, niż ma to miejsce w przypadku producentów rolnych.

Następne w kolejności pod względem udziału odpowiedzi o niekorzystnym wpływie na trwałość są czynniki decydujące o spadku popytu. W pierwszym przypadku, czyli czynniku „spadek cen wytwarzanych surowców rolnych”, mowa jest o wpływie pośrednim poprzez kondycję finansową gospodarstw rolnych. W drugim przypadku jest to literalnie zaznaczone w samej nazwie czynnika „niedostateczny popyt na oferowane usługi”.

Rysunek 32. Odpowiedzi na pytanie, które z wymienionych poniżej czynników zewnętrznych wpływają i w jaki sposób na zachowanie trwałości inwestycji realizowanych w ramach RUR

Źródło: Obliczenia własne.

Powyżej 70% wskazań jako oddziaływanie niekorzystne przypadło na następujące czynniki: „Znaczny udział szarej strefy na rynku usług rolniczych”, „Duża konkurencja ze strony podmiotów świadczących podobne usługi”, „Zmiany we wspólnej polityce rolnej UE”, „Inne zmiany regulacji prawnych dotyczących działalności rolniczej”, „Niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe”, „Następstwa konfliktów zbrojnych i sankcje ekonomiczne” oraz „Wzrost cen środków produkcji”. Pierwsze dwa wymienione czynniki odnoszą się do strony podażowej i wskazują na dużą presję ze strony legalnych i nielegalnych podmiotów konkurujących o tego samego klienta. Kolejne cztery mają wpływ na sytuację podmiotów świadczących usługi, a przez to i na zachowanie trwałości inwestycji przez nich poczynionych poprzez możliwe obniżanie poziomu popytu ze strony producentów rolnych. Ostatni wymieniony czynnik odpowiada zaś za stronę kosztową i wzrost cen paliw.

Stosunkowo najrzadziej jako czynniki negatywnie wpływające na trwałość inwestycji wskazywane są takie czynniki jak: „Konsekwencje chorób pandemicznych” oraz „Wzrost cen dzierżawy ziemi rolnej”.

Warto również wskazać na czynnik, który stosunkowo najczęściej wskazywany był jako oddziałujący korzystnie na zachowanie trwałości, czyli „Niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe” (12,3% wskazań). Z kolei największy udział odpowiedzi „Silnie korzystnie” (7,3% wskazań) odnosi się do czynnika „Wzrost kosztu kredytów, leasingu i pożyczek finansowych”. Wydaje się, że te odpowiedzi zakładały wzrost popytu na usługi świadczone przez podmioty respondentów na skutek wystąpienia bądź to gorszej pogody, bądź utrudnień dla producentów rolnych w kredytowaniu zakupu maszyn własnych.

Na pytanie o alternatywne do tych wyżej wskazanych czynniki zewnętrzne wpływające na utrzymanie trwałości inwestycji uzyskano 35 odpowiedzi. Niestety ankietowani wskazywali najczęściej takie czynniki, które już znalazły się w poprzednim pytaniu, aczkolwiek nieraz formułowali problem przy użyciu innych słów. Najczęściej jako czynnik negatywny wskazywano szarą strefę oraz konkurencję innych podmiotów z branży. Siedmiu ankietowanych podkreśliło niekorzystny wpływ wzrostu kosztów związanych z kupnem i serwisem maszyn oraz kosztem paliwa. Pisano również o kluczowym znaczeniu opłacalności w rolnictwie oraz wskazywano jako korzystny czynnik rozdrobnienie gospodarstw rolnych. Niektórzy beneficjenci podkreślali również niekorzystny wpływ epidemii COVID-19, niestabilność cen a także szybko zmieniające się prawo.

Z kolei eksperci z ODR podkreślali przede wszystkim znaczenie takich czynników jak: „Wzrost kosztów pracy najemnej” (88,5% odpowiedzi wskazujących na bardzo duże znaczenie) oraz „Wzrost cen środków produkcji” (86,6% odpowiedzi). Jako kluczowe uznali więc te czynniki, które decydują o stronie kosztowej działalności prowadzonej przez beneficjentów. Często wskazywano również na takie czynniki jak „Spadek cen wytwarzanych surowców rolnych” (81,3% wskazań) oraz „Trudności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania” (81% odpowiedzi). Opinie ekspertów pokrywają się więc w znacznym stopniu z ocenami samych beneficjentów.

Jeżeli zaś chodzi o wskazania alternatywnych wobec wymienionych w pierwszym pytaniu czynników zewnętrznych wpływających na zachowanie trwałości, to podkreślają oni przede wszystkim znaczenie awaryjności maszyn i kosztów ich eksploatacji uznając te czynniki za zdecydowanie niekorzystne. Kilku ekspertów zwróciło uwagę na znaczenie otoczenia makroekonomicznego.

Wskazano również na rolę czynnika ludzkiego podkreślając „mentalność człowieka”.

Podsumowując, do najważniejszych czynników zewnętrznych wpływających na możliwości zachowania trwałości uznać należy poziom cen pozyskiwania siły roboczej oraz kapitału a także czynniki wpływające na popyt zgłaszany ze strony producentów rolnych. Jako najistotniejsze elementy decydujące o poziomie popytu wskazano na poziom cen surowców rolnych. Za ważny czynnik uznać należy także konkurencję ze strony innych usługodawców oraz szarą strefę.

Na jakie główne utrudnienia w rozwijaniu usług napotykają beneficjenci?

Beneficjentów poddziałania MGR pytano o przeszkody w funkcjonowaniu gospodarstwa rolnego. Z uwagi na fakt, że zdecydowana większość beneficjentów poddziałania RUR nie prowadzi działalności rolniczej, pytanie takie nie ma racji bytu. Zamiennie, można było poprosić o wskazanie barier w prowadzeniu działalności gospodarczej, jednak te kwestie wydają się być zbyt oddalone od problemów samego rolnictwa. Dlatego też skupiono się na tym aspekcie działalności beneficjentów poddziałania RUR, który najbliższy jest zagadnieniom związanym bezpośrednio z rolnictwem, czyli na popycie zgłaszanym przez producentów rolnych na oferowane przez beneficjentów usługi.

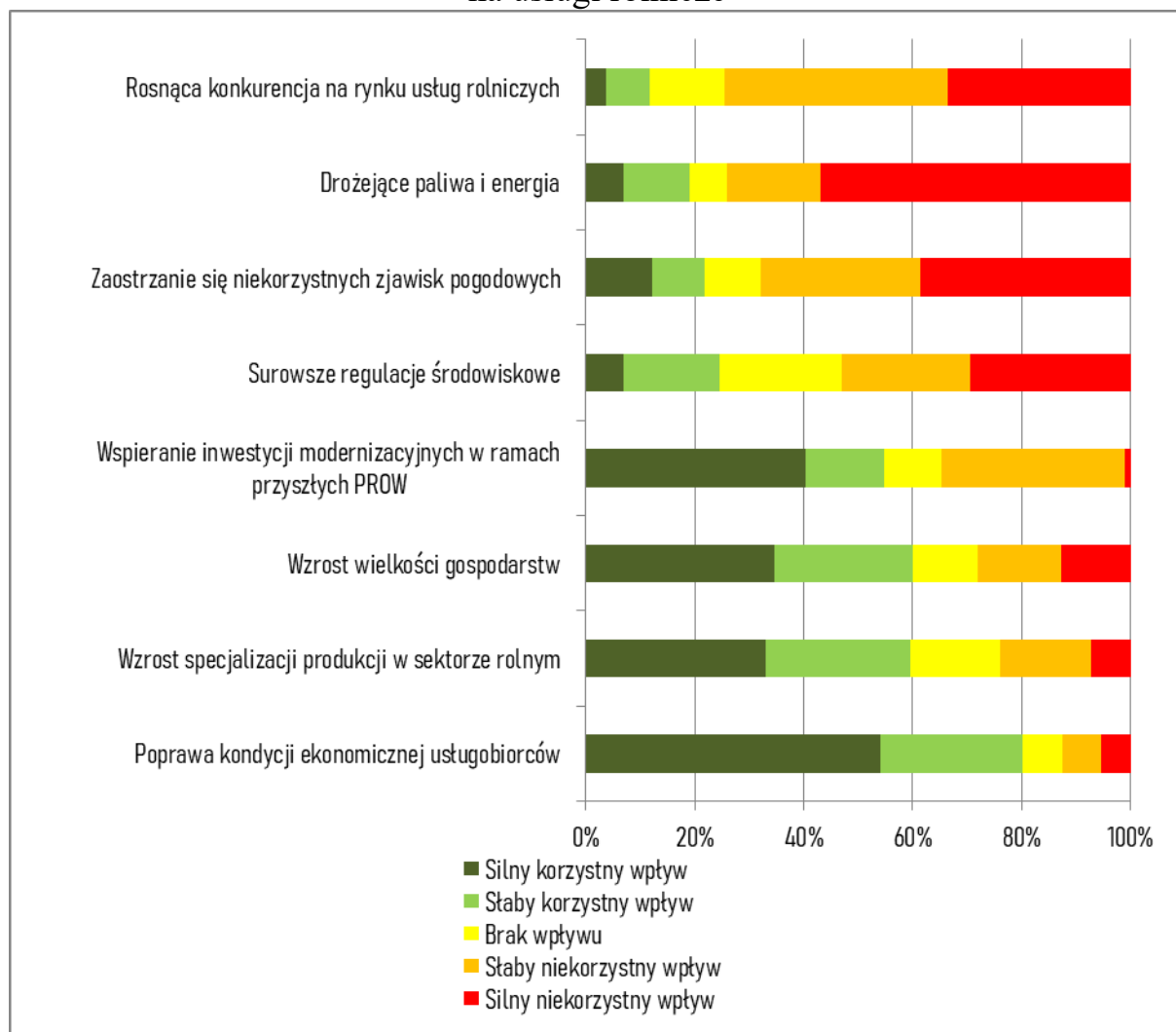
Ankietowani odpowiedzieli na pytanie o czynniki, które będą, ich zdaniem, wpływały na przyszły popyt na usługi rolnicze. Wskazano 8 najważniejszych czynników, mogących decydować o zmianach popytu na usługi rolnicze, a także dano beneficjentom możliwość wskazania alternatywnych źródeł zmian w tym zakresie. Wspomniane czynniki to:

- Wzrost wielkości gospodarstw
- Wzrost specjalizacji produkcji w sektorze rolnym
- Poprawa kondycji ekonomicznej usługobiorców
- Drożejące paliwa i energia
- Surowsze regulacje środowiskowe
- Rosnąca konkurencja na rynku usług rolniczych
- Wspieranie inwestycji modernizacyjnych w ramach przyszłych PROW.

Rozkład odpowiedzi dla poszczególnych wyróżnionych czynników przedstawiono na rysunku 33, gdzie czynniki uszeregowano wedle udziału odpowiedzi o niekorzystnym wpływie na popyt na usługi rolnicze. W tym pytaniu czynniki nie zostały sformułowane w sposób wskazujący na negatywne

konotacje, stąd duża liczba wskazujących na korzystny wpływ wybranych czynników.

Rysunek 33. Odpowiedzi na pytanie o czynniki wpływające na przyszły popyt na usługi rolnicze

Źródło: Obliczenia własne.

Blisko 75% ankietowanych wskazało na negatywny wpływ rosnącej konkurencji na popyt na usługi rolnicze. Wynika to najpewniej z faktu, że rosnąca konkurencja może znacząco obniżać opłacalność prowadzonej działalności. Wydaje się jednak, że sama konkurencja na rynku usług rolniczych poprzez wpływ na spadek cen usług może de facto generować dodatkowy popyt. Takich wątpliwości nie ma przy okazji oceny wpływu drożejących paliw i energii. Aż 56,9% beneficjentów uznało, że wpływ tego czynnika na popyt będzie silnie niekorzystny. Jednocześnie wciąż blisko 20% respondentów zauważa mechanizmy mogące prowadzić do wzrostu popytu na usługi rolnicze wraz z

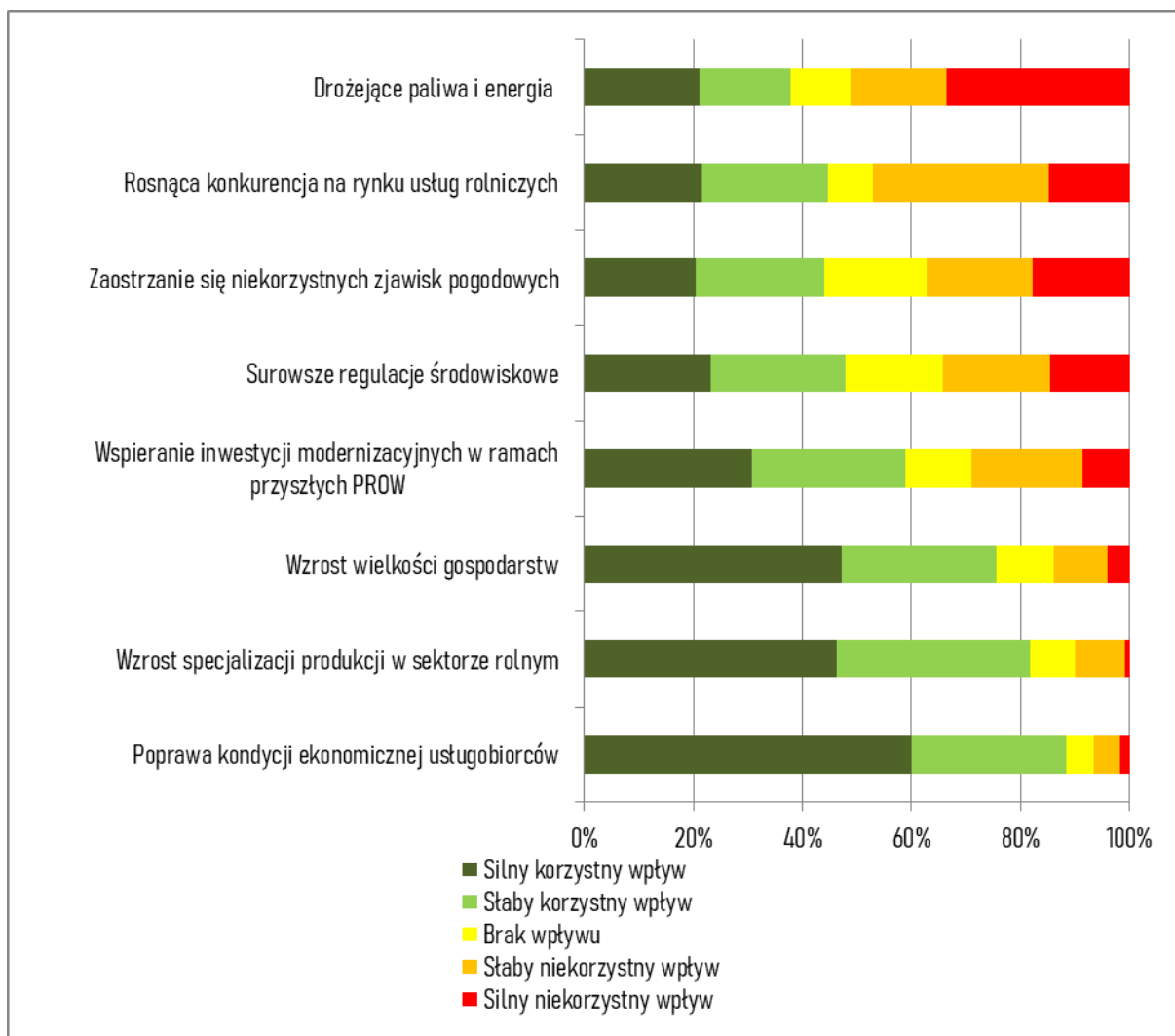
rosnącymi cenami paliw i energii. Wzrost tych cen może bowiem prowadzić do ograniczania zakresu działań, które producent rolny będzie wykonywał samodzielnie. Zaostrzanie się negatywnych zjawisk pogodowych również większość ankietowanych uznała za niekorzystny czynnik, co może wynikać z negatywnego jego wpływu na opłacalność produkcji rolniczej.

W przypadku czterech czynników zauważa się jednak przewagę opinii o pozytywnym wpływie na przyszły poziom popytu na usługi rolnicze. Mowa tu o poprawie kondycji ekonomicznej usługobiorców (80,2% odpowiedzi), wzroście wielkości gospodarstw (60% odpowiedzi) oraz wzroście specjalizacji produkcji w sektorze rolnym (59,6% odpowiedzi). Ostatnim czynnikiem postrzeganym przez większość beneficjentów jako korzystny jest wspieranie inwestycji modernizacyjnych w ramach przyszłych PROW (54,8% odpowiedzi). W tym przypadku mamy jednak do czynienia ze stosunkowo dużą liczbą respondentów wskazujących na wpływ niekorzystny (34,6% odpowiedzi). Wynika to najpewniej z odmiennego postrzegania grupy docelowej tego wsparcia. Część ankietowanych zauważa z pewnością, że wraz z rosnącą liczbą beneficjentów takiego działania jak MGR, popyt na usługi rolnicze maleje, a rośnie szansa pojawienia się szarej strefy na rynku usług rolniczych.

Oceny ekspertów w tej samej kwestii zawierają przede wszystkim dużo większy udział odpowiedzi wskazujących na korzystny wpływ poszczególnych czynników na zmiany w wielkości popytu na usługi rolnicze. Samo jednak uszeregowanie czynników pozostaje w dużym stopniu zbieżne ze wskazanym przez beneficjentów, co można prześledzić na rysunku 34.

Czynnikami wskazywanymi najczęściej jako mające niekorzystny wpływ są tak samo drożące paliwa i energia (51,3% odpowiedzi) oraz rosnąca konkurencja na rynku usług rolniczych (47,1% odpowiedzi). Dużo więcej ekspertów zauważa jednak możliwe pozytywne skutki oddziaływania tych czynników (odpowiednio 37,8% oraz 44,6% odpowiedzi). Podobnie jak miało to miejsce w przypadku ocen beneficjentów, trzecim najczęściej wskazywanym czynnikiem o niekorzystnym wpływie na popyt zgłaszany przez producentów rolnych jest zaostrzanie się niekorzystnych zjawisk pogodowych (37,3% odpowiedzi). Już w przypadku tego czynnika uwidacznia się przewaga ocen o korzystnym wpływie (44,1% odpowiedzi). Jednocześnie jest to czynnik mający najwięcej wskazań mówiących o braku wpływu (18,6% odpowiedzi).

Rysunek 34. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o ocenę czynników wpływających na przyszły popyt na usługi rolnicze

Źródło: Obliczenia własne.

Ponad 80% ekspertów jest również przekonana o wpływie poprawy kondycji ekonomicznej producentów rolnych i wzrostu specjalizacji na przyszły wzrost popytu na usługi rolnicze. W przypadku czynnika „wzrost wielkości gospodarstw” udział takich ocen wynosi 75,6% wszystkich odpowiedzi.

Eksperci podobnie jak bezpośredni beneficjenci nie są również zgodni co do oceny wpływu czynnika „Wspieranie inwestycji modernizacyjnych w ramach przyszłych PROW”, gdzie 59% odpowiedzi mówi o wpływie korzystnym a 29,1% – o niekorzystnym. Eksperci dużo częściej wskazują w tym przypadku na silny negatywny wpływ (8,5% odpowiedzi), co może świadczyć o częstszym identyfikowaniu beneficjentów tych przyszłych działań jako producentów rolnych a nie podmioty świadczące usługi.

Beneficjenci oraz eksperci poproszeni zostali również o wskazanie innych czynników, które mogą wpływać na przyszły popyt na usługi rolnicze. Aż 35 podmiotów świadczących usługi udzieliło odpowiedzi aczkolwiek zdecydowana

większość dotyczyła czynników wspomnianych w poprzednim pytaniu. Spośród innych wskazań warto podkreślić dostrzeżenie szansy na wzrost popytu w rosnących cenach maszyn, braku dodatkowej siły roboczej w rolnictwie oraz poprawie jakości oferowanych usług. Beneficjenci zauważyli również zagrożenie spadkiem popytu w malejącej liczbie małych gospodarstw. Znaczenie liczby małych gospodarstw dostrzegło również 5 ekspertów. Eksperci podkreślali również pozytywną rolę wzrostu cen maszyn w kontekście wzrostu popytu na usługi rolnicze.

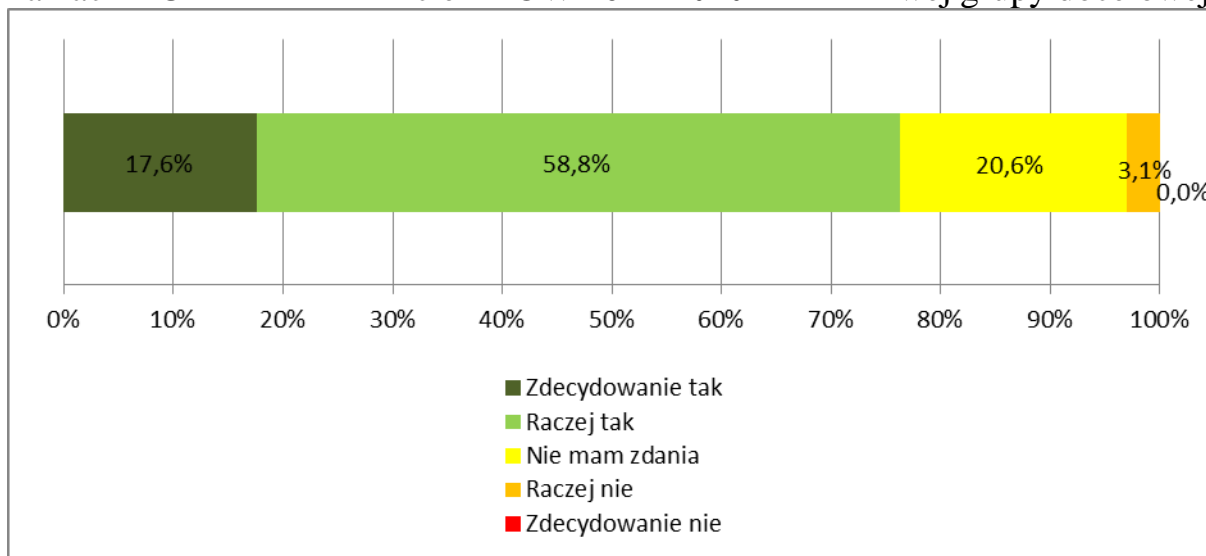
Podsumowując, jedną z najważniejszych barier w rozwijaniu usług rolniczych jest rosnący poziom cen paliwa i energii a także rosnąca konkurencja na tym rynku. Zagrożeniem jest też zaostrzanie się niekorzystnych zjawisk pogodowych a także coraz surowsze regulacje środowiskowe.

Czy wsparcie trafiło do właściwej grupy docelowej?

Poszukiwanie odpowiedzi na zagadnienie wskazane w tytule tej części opracowania rozpoczęto od zadania ekspertom pytania, czy obecna formuła podziałania RUR poprawnie, ich zdaniem, zidentyfikowała grono adresatów wsparcia. Na rysunku 35. wskazano rozkład odpowiedzi na tak zadane pytanie. Jak widać, aż 76,3% ankietowanych ekspertów wyraziło opinię o właściwym zaadresowaniu wsparcia w ramach RUR, przy czym 17,6% ogółu wyraziło zdecydowaną zgodę w tym względzie. Ponad 1/5 respondentów nie była w stanie zająć stanowiska w badanej sprawie. Natomiast 4 ekspertów wyraziło opinię, że wsparcie raczej nie trafiło do właściwej grupy docelowej. Nikt zaś nie zaznaczył opcji „zdecydowanie nie”.

Tym ekspertom, którzy nie byli przekonani co do właściwego zidentyfikowania grupy docelowej, zadano otwarte pytanie, w którym mieli możliwość wskazania, kogo należałoby przede wszystkim wesprzeć. Udzielono 13 pełnych odpowiedzi. Najwięcej odpowiedzi (6 wskazań) podkreślało zbędność wymogu prowadzenia przez wcześniejsze 2 lata działalności usługowej w tym zakresie. Zdaniem ekspertów pozbawiło to dostępu do wsparcia wielu potencjalnych beneficjentów, co wpłynęło na zmniejszenie oferty świadczonych usług. Eksperci wskazywali na rolników jako tę grupę, w którą najbardziej uderzył wymóg prowadzenia wcześniej działalności usługowej. Pojedyncze głosy wskazywały również na potrzebę wsparcia usług polegających na przetwórstwie produktów podstawowych a także na mocniejsze zorientowanie się na niewielkie gospodarstwa prowadzące produkcję sadowniczą i ogrodniczą.

Rysunek 35. Odpowiedzi ekspertów na pytanie, czy wsparcie oferowane w ramach RUR trafiło w trakcie PROW 2014-2020 do właściwej grupy docelowej

Źródło: Obliczenia własne.

Podsumowując, należy jasno stwierdzić, że wsparcie trafiło do właściwej grupy docelowej. Tylko nieliczni eksperci nie zgadzają się z tak sformułowaną tezą. Niezależnie od tego, eksperci zwracają uwagę na możliwe sposoby poszerzenia grupy docelowej o rolników, którzy dopiero rozpoczynają działalność usługową poprzez rezygnację z wymogu prowadzenia działalności w tym zakresie przez dwa lata przed wnioskowaniem o wsparcie.

Jakiego rodzaju usługi na rzecz rolników powinny być wspierane?

Bezpośrednio do zagadnienia optymalnego określenia zakresu usług na rzecz rolników, które powinno być wspierane, odnosi się postawione ekspertom pytanie: „Jakiego rodzaju usługi na rzecz rolników powinny być wspierane w ramach wspólnej polityki rolnej?”. Ekspertom w tym pytaniu mieli możliwość odniesienia się do następujących rodzajów działalności usługowej:

- Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną
- Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich
- Działalność usługowa następująca po zbiorach
- Usługi związane z leśnictwem
- Usługi związane z rolnictwem w zakresie zabezpieczenia lub utrzymania urządzeń wodnych. Roboty związane z budową obiektów inżynierii wodnej
- Usługi związane z rolnictwem i leśnictwem w zakresie mycia i dezynfekcji

- Usługi związane z rolnictwem w zakresie wykorzystywania technologii cyfrowych
- Przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa

- Przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw
- Wytwarzanie wyrobów mleczarskich
- Produkcja gotowych paszy i karmy dla zwierząt
- Obróbka nasion dla celów rozmnażania roślin
- Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach
- Sprzedaż detaliczna prowadzona na straganach i targowiskach
- Magazynowanie i przechowywanie towarów
- Przetwarzanie danych; zarządzanie stronami internetowymi
- Działalność rachunkowo - księgową; doradztwo podatkowe
- Działalność weterynaryjna
- Działalność wspomagająca edukację
- Naprawa i konserwacja maszyn.

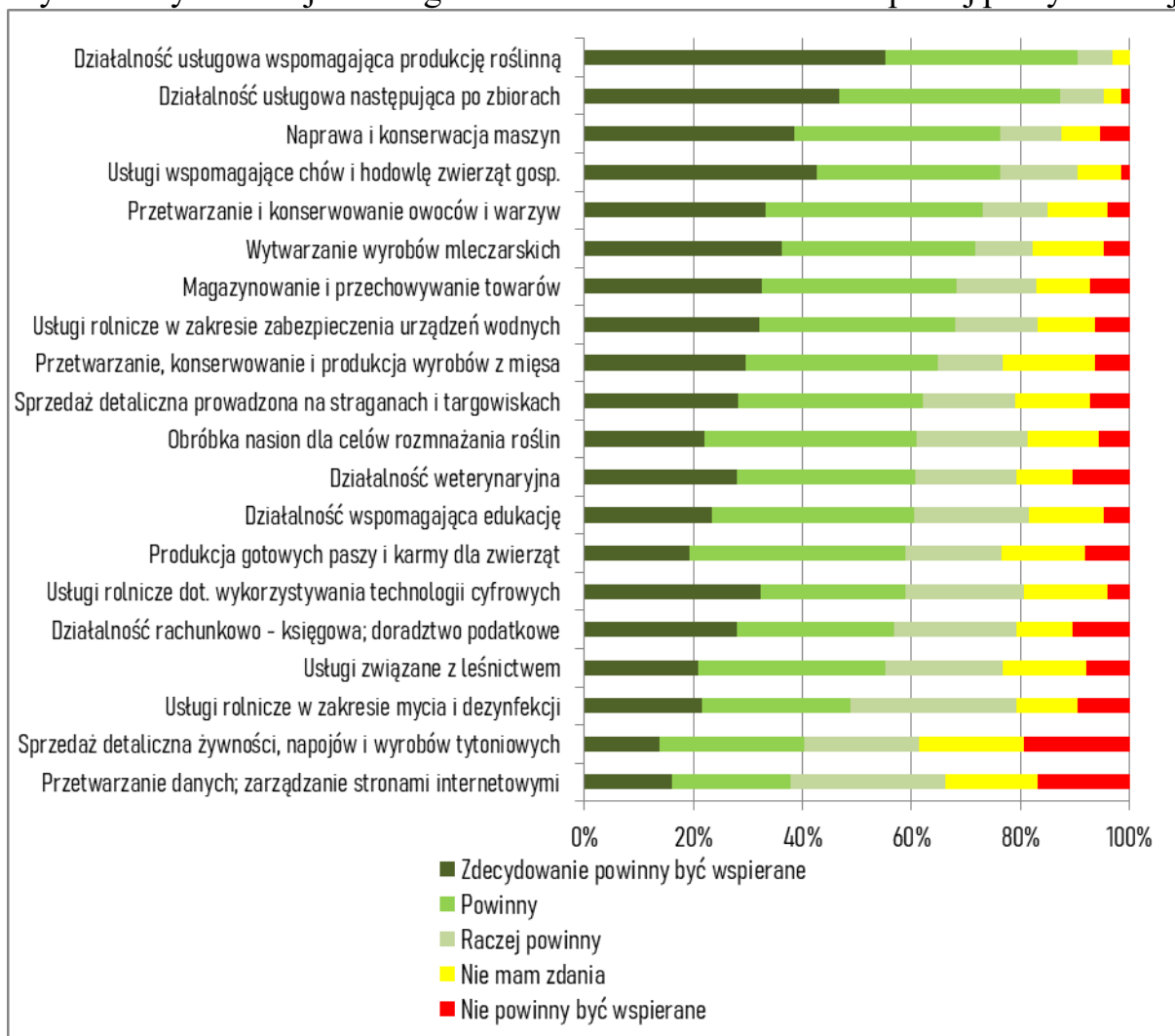
Wymieniono je wszystkie z uwagi na fakt, że pełne nazwy poszczególnych działalności usługowych nie pomieściły się na rysunku 36. Rysunek ten przedstawia rozkład odpowiedzi ekspertów przy każdej z wymienionych działalności. Działalności na tym rysunku uszeregowano wedle skumulowanego udziału odpowiedzi „Zdecydowanie powinny być wspierane” i „Powinny być wspierane”. Warto również dodać, że siedem z wymienionych rodzajów działalności już obecnie jest wspieranych w ramach RUR, co zaznaczono w kwestionariuszu.

Na początku należy wyjaśnić, że z uwagi na znaczne zróżnicowanie ilości odpowiedzi od ekspertów z poszczególnych ODR, nie analizowano przestrzennego zróżnicowania rekomendacji. Ogólnie największy udział odpowiedzi wskazujących na potrzebę wspierania otrzymały działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną (96,9% wskazań) oraz działalność usługowa następująca po zbiorach (95,2% wskazań). W przypadku tych działalności udział odpowiedzi „Zdecydowanie powinny być wspierane” wyniósł odpowiednio 55,1% oraz 46,8% odpowiedzi. Także trzeci rodzaj usług wspierany od początku obowiązywania PROW 2014-2020, czyli „Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich” uzyskała dużą liczbę odpowiedzi wskazujących na potrzebę dalszego wspierania (90,6% odpowiedzi).

Najwyższy udział odpowiedzi opowiadających się za wspieraniem (87,4% wskazań) spośród działalności usługowych niewspieranych obecnie uzyskała „naprawa i konserwacja maszyn”. Podobnie rzecz się ma z następującymi działalnościami usługowymi: „Przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw” (84,9% odpowiedzi), „Magazynowanie i przechowywanie towarów”

(82,9% odpowiedzi), „Wytwarzanie wyrobów mleczarskich” (82,3% odpowiedzi), „Obróbka nasion dla celów rozmnażania roślin” (81,3% odpowiedzi) oraz „Działalność wspomagająca edukację” (81,5% odpowiedzi).

Rysunek 36. Odpowiedzi ekspertów na pytanie o zasadność wspierania wymienionych rodzajów usług na rzecz rolników w ramach wspólnej polityki rolnej

Źródło: Obliczenia własne.

Stosunkowo najmniej opinii o potrzebie wspierania, w szczególności o zdecydowanej potrzebie wspierania, uzyskały takie działalności usługowe jak: „Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach” (odpowiednio 61,3% oraz 13,7% odpowiedzi), „Przetwarzanie danych; zarządzanie stronami internetowymi” (odpowiednio 66,1% oraz 16,1% odpowiedzi) oraz dwie od niedawna wspierane działalności czyli „Usługi związane z leśnictwem” (odpowiednio 76,8% oraz 20,8% odpowiedzi) „Usługi związane z rolnictwem i leśnictwem w zakresie mycia i dezynfekcji” (odpowiednio 79,2% oraz 21,6% odpowiedzi).

Na koniec przeglądu ocen ekspertów należy również dodać, że największy udział odpowiedzi „Nie powinny być wspierane” poza już wymienionymi dotyczył działalności weterynaryjnej oraz działalności rachunkowo-księgowej z doradztwem podatkowym (po 10,4% wskazań).

Podsumowując, lista działalności usługowych, które powinny być wspierane w ramach wspólnej polityki rolnej może i powinna zostać poszerzona. Eksperti najmocniej podkreślają potrzebę dołączenia do już dotychczas wspieranych działalności usług związanych z naprawą i konserwacją maszyn, z przetwarzaniem i konserwowaniem owoców i warzyw oraz z magazynowaniem i przechowywaniem towarów. Wielu z nich zwraca również uwagę na to, że warto się zastanowić nad usługami dla sektora rolniczego w zakresie wytwarzania wyrobów mleczarskich, obróbki nasion dla celów rozmnażania roślin czy działalności wspomagających edukację.

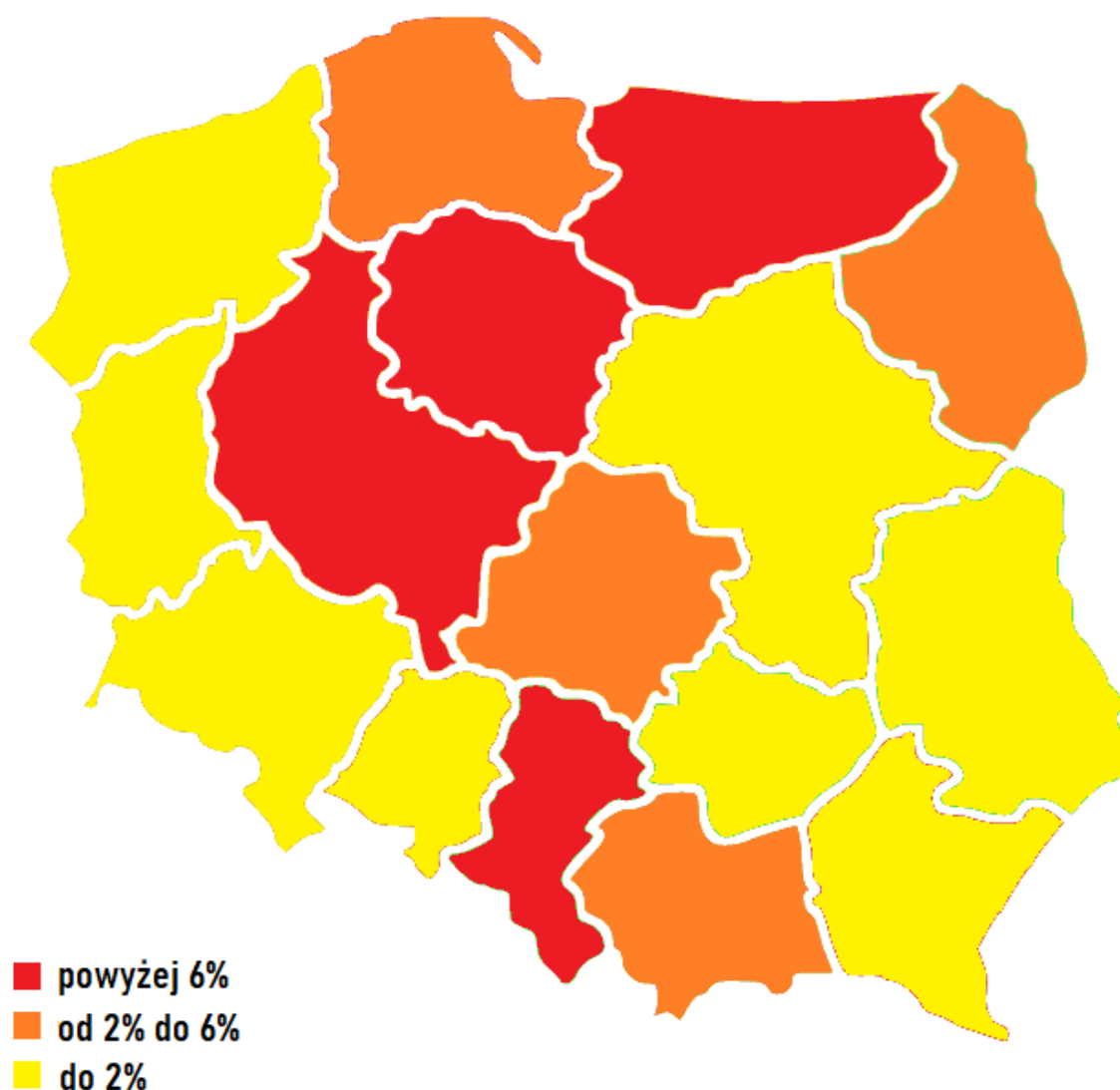
Jak wygląda regionalizacja usług rolniczych?

Informacje na temat regionalizacji usług rolniczych na poziomie województwa uzyskano dzięki wglądowi w dane na temat wszystkich beneficjentów poddziałania RUR. Jak już o tym wspomniano w opracowaniu, każdy z beneficjentów zaznaczył we wniosku o przyznanie pomocy, jaki zakres działalności prowadzi. Na 1740 beneficjentów, 1445 prowadzi wyłącznie działalność usługową wspomagającą produkcję roślinną oznaczaną wedle Polskiej Klasyfikacji Działalności kodem 01.61.Z. Czterech beneficjentów prowadzi wyłącznie działalność usługową wspomagającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich (01.62.Z). Kolejnych siedmiu prowadzi wyłącznie działalność usługową następującą po zbiorach (01.63.Z). Jeżeli jednak weźmie się pod uwagę również tych beneficjentów, którzy łączą dwie (262 przypadki) bądź trzy działalności (22 przypadki), to udział poszczególnych rodzajów usług rolniczych wygląda następująco:

- Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną – 1728 beneficjentów (99,3% ogółu)
- Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich – 81 beneficjentów (4,7% ogółu)
- Działalność usługowa następująca po zbiorach – 237 beneficjentów (13,6% ogółu)

Z uwagi na możliwość łączenia poszczególnych działalności udziały nie sumują się do 100%.

Rysunek 38. Udział działalności usługowej wspomagającej chów i hodowlę zwierząt gospodarskich w ogóle prowadzonych działalności przez beneficjentów poddziałania RUR w podziale wojewódzkim

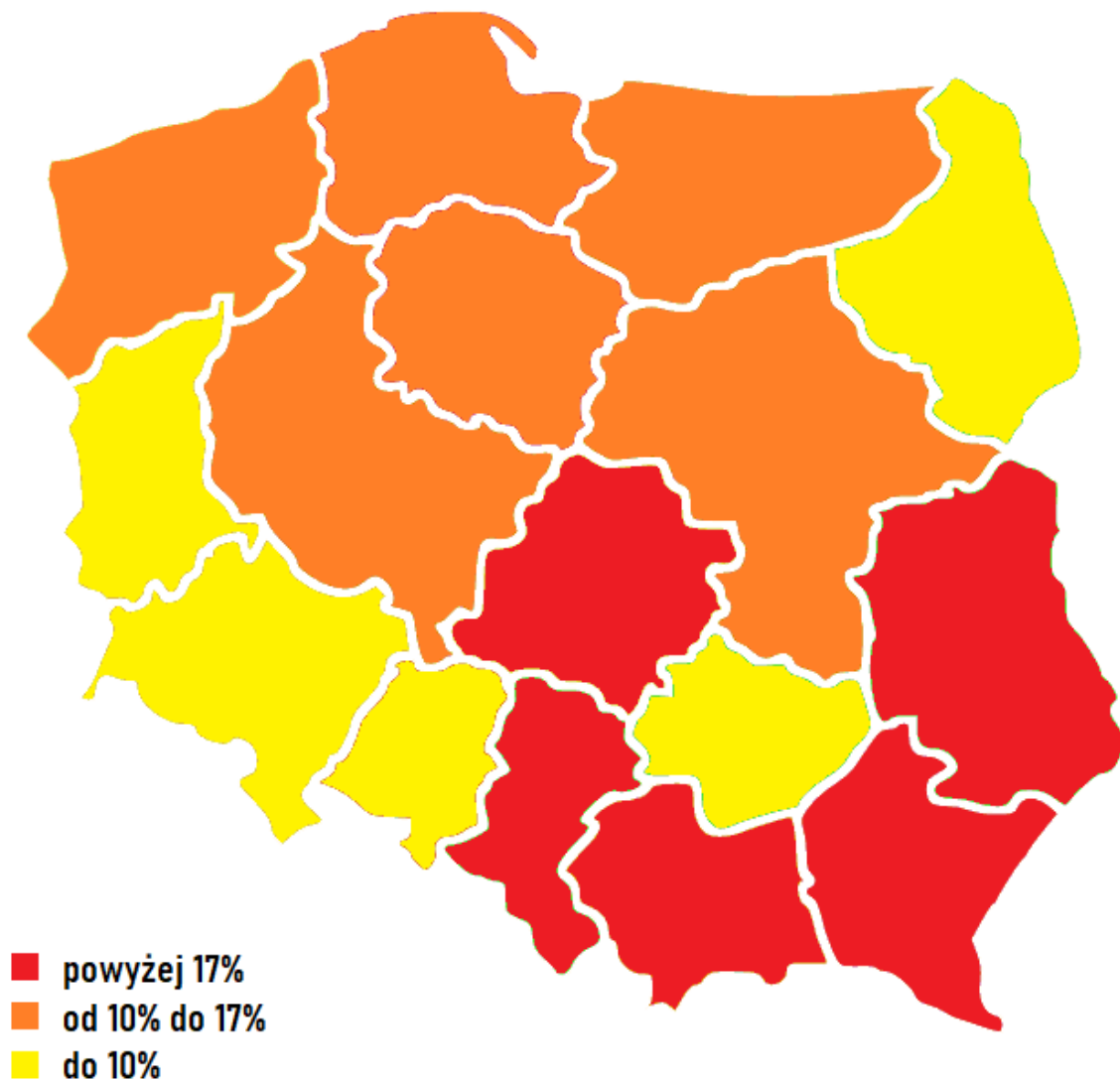
Źródło: Obliczenia własne.

Na rysunku 38. zaprezentowano udział działalności usługowej wspomagającej chów i hodowlę zwierząt gospodarskich w podziale wojewódzkim. Ten rodzaj działalności usługowej nie jest w ogóle prowadzony w trzech województwach: dolnośląskim, opolskim i świętokrzyskim. W kolejnych pięciu województwach oznaczonych na rysunku 38. kolorem żółtym udział ten jest również znikomy i nie przekracza 2%. W kolejnych czterech województwach udział ten waha się pomiędzy 2% a 6% i wynosi odpowiednio: w pomorskim – 3,3%, w małopolskim – 4,2%, w podlaskim i łódzkim po 5,8%. Niewiele większy jest udział tego rodzaju działalności usługowej w województwie warmińsko-mazurskim (6,4%) oraz wielkopolskim (6,6%). Stosunkowo wysoki udział

działalności usługowej wspomagającej chów i hodowlę zwierząt gospodarskich w ogóle działalności prowadzonych przez beneficjentów poddziałania RUR dotyczy województwa kujawsko-pomorskiego (8,6%), zaś najwyższy jest dla województwa śląskiego (11,5%).

Największe zróżnicowanie regionalne dotyczy udziału działalności usługowej następującej po zbiorach, co zaprezentowano na rysunku 39. W przypadku tego rodzaju działalności zauważa się również wyraźne zwiększenie udziału w województwach południowowschodniej Polski. W województwie lubuskim obserwuje się najniższy poziom udziału tego rodzaju usług, który wynosi zaledwie 1,8%. Niewiele większy jest w województwie podlaskim (4,1%). W pozostałych trzech województwach oznaczonych kolorem żółtym udział ten przekracza 5%. Północna i centralna Polska to region, gdzie udział działalności usługowej następującej po zbiorach przyjmuje średnie wartości. Spośród tych sześciu województw oznaczonych kolorem pomarańczowym najniższy udział odnosi się do województw mazowieckiego (12,1%) oraz wielkopolskiego (12,4%). Z kolei najwyższy dotyczy województw kujawsko-pomorskiego (14,4%) oraz pomorskiego (16,5%). Wśród pięciu województw o najwyższym udziale tego rodzaju usług wyróżnić należy trzy województwa, gdzie udział ten przekracza 20%. Są to województwa śląskie (21,8%), małopolskie (22,9%) oraz lubelskie (25,2%).

Rysunek 39. Udział działalności usługowej następującej po zbiorach w ogóle prowadzonych działalności przez beneficjentów poddziałania RUR w podziale wojewódzkim

Źródło: Obliczenia własne.

Podsumowując, należy zauważyć, że w przypadku najczęściej wykazywanego rodzaju działalności nie stwierdzono praktycznie żadnego istotnego zróżnicowania przestrzennego. W każdym województwie udział ten przekracza 98%. Stosunkowo znaczne zróżnicowanie dotyczy działalności usługowej następującej po zbiorach, z którym najczęściej spotyka się w województwach o najsilniej rozdrobnionej strukturze agrarnej, gdzie udział gospodarstw o znacznej sile ekonomicznej jest niewielki. Natomiast różnice w udziale działalności usługowej wspomagającej chów i hodowlę zwierząt gospodarskich pomiędzy poszczególnymi województwami do pewnego stopnia

można wytłumaczyć ilością względną gospodarstw o średniej i dużej wielkości ekonomicznej, które zajmują się produkcją zwierzęcą.

Czy na trwałość usług ma wpływ wielkość gospodarstw?

Jak już wspomniano, zdecydowana większość beneficjentów poddziałania RUR nie posiada ziemi na własność. W populacji generalnej wszystkich beneficjentów na pytanie o posiadanie użytków rolnych jedynie 39 (2,24% ogółu) odpowiedziało twierdząco. Podobnie w przypadku ankietowanych tylko 3 z nich (2,56% ogółu) zaznaczyło we wniosku fakt posiadania użytków rolnych. Stąd też nie ma możliwości odpowiedzi na pytanie zaznaczone w tytule niniejszej części opracowania.

Jaka jest struktura podmiotów świadczących usługi?

Jak wspomniano już o tym w poprzednich częściach opracowania, zdecydowana większość beneficjentów poddziałania RUR zaznaczyła we wniosku o przyznanie pomocy, że nie posiada użytków rolnych. Na 1740 beneficjentów jedynie 39 zadeklarowało posiadanie użytków rolnych. Ci beneficjenci stanowią zaledwie 2,24% ogółu. 1701 beneficjentów nie posiada zaś ziemi.

Jeżeli chodzi o formę prawną reprezentowaną przez beneficjentów, to, jak już o tym pisano, zdecydowaną większość stanowiły osoby fizyczne. Odnotowano 1531 takich beneficjentów, którzy decydowali o 88% ogółu. Drugą w kolejności formą prawną pod względem częstości występowania jest osoba prawna. Taką formę zadeklarowało 183 beneficjentów, co stanowi 10,5% ogółu. Zarejestrowano również 17 jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, czyli 1% wszystkich beneficjentów. Wspólnicy spółki cywilnej są najmniej licznie reprezentowaną formą prawną. Liczebność tych beneficjentów wynosi 9, co stanowi 5 promili ogółu beneficjentów.

6. Podsumowanie

Niezbędne jest, po pierwsze, precyzyjne zdefiniowanie pojęcia „trwałości” (*durability*), a, po drugie, zaproponowanie procedury jej pomiaru i oceny. Coraz bardziej złożone uwarunkowania przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne, a także polityczne produkcji rolnej w Polsce znacznie utrudniają adaptację aparatu metodologicznego i metodycznego z teorii inwestowania in genere do oceny trwałości operacji finansowanych w gospodarstwach rolnych w ramach PS WPR.

Zrozumienie przesłanek wyjaśniających zachowanie trwałości inwestycji modernizacji czy dotyczących usług rolniczych wymaga odwołania się do podejścia opcji realnych, zgodnie z którym wskazane byłoby niepodjęcie natychmiast inwestycji o niepewnym zwrocie i wysokich kosztach utopionych, nawet jeśli zostanie osiągnięta dodatnia wartość bieżąca netto (NPV). Wynika to z faktu, iż mogą pojawić się nowe informacje wskazujące na niepewność zakładanego zwrotu z inwestycji. Zgodnie z podejściem ROA, rekomendowane byłoby podjęcie inwestycji później niż według kryterium NPV, ponieważ zwrot z inwestycji musi pokrywać zarówno koszty alternatywne, jak i koszty inwestycji. Dotychczasowa praktyka kładzie nacisk na ocenę rentowności inwestycji z uwzględnieniem wskaźników uwzględniających wartość pieniądza w czasie (NPV, IRR i ich modyfikacje), mało jednak uwagi poświęca się na ujęcie ryzyka i niepewności inwestycji. Do oceny ex post inwestycji subsydiowanych (np. panel danych gospodarstw uczestniczących w sieci FADN) przydatne byłoby zastosowanie złożonych metod analitycznych (m.in. modele regresji). Oceny ex ante natomiast powinny coraz częściej korzystać z dorobku ekonomii eksperymentalnej (tj. metoda eksperymentu ekonomicznego).

Ankietowani beneficjenci obu analizowanych poddziałań deklarują znaczny optymizm w zakresie zachowania trwałości. W przypadku MGR 55,8% ankietowanych odpowiedziało, że przeprowadzona przez nich inwestycja na pewno będzie spełniała pierwotne cele przed nią stawiane po 5 latach od przyznania pomocy. Kolejnych 34,5% beneficjentów zadeklarowało, że dojdzie do tego z wysokim poziomem prawdopodobieństwa. Jedynie 10% respondentów udzieliło jednej z pozostałych trzech odpowiedzi. W przypadku RUR na pytanie o ocenę szans na dochowanie trwałości odpowiedziało 125 beneficjentów. Aż 36,8% zadeklarowało pewność odnośnie zachowania trwałości w przyszłości. Kolejnych 48,4% ankietowanych wyraziło natomiast przekonanie, że trwałość zostanie zachowana z wysokim prawdopodobieństwem. Jedynie 18 beneficjentów udzieliło innej odpowiedzi. Co więcej, żaden z beneficjentów nie wybrał odpowiedzi „Nie ma na to szans”.

Zidentyfikowano wiele czynników mogących mieć istotny wpływ na szanse zachowania trwałości. Dla beneficjentów poddziałania MGR są one większe w przypadku gospodarstw specjalizujących się w produkcji mlecznej czy ogrodniczej. Korzystnie na trwałość wpływają inwestycje polegające na zakupie maszyn i urządzeń do siewu i sadzenia oraz na postawieniu budynku lub budowli do produkcji rolniczej. Szanse na zachowanie trwałości rosną też wraz ze wzrostem skali prowadzonych inwestycji. Największymi barierami w dochowaniu trwałości są problemy z pozyskaniem odpowiedniego, zdaniem producentów rolnych, poziomu posiadanych klasycznych czynników produkcji (ziemia, kapitał, praca). Istotny jest dla omawianych zagadnień również wpływ warunków cenowych. Z tego powodu, zdaniem ekspertów, należy poszukiwać sposobów na ograniczanie ryzyka cenowego.

Udało się również określić najważniejsze utrudnienia w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Zarówno beneficjenci MGR, jak i eksperci podkreślają znaczenie ryzyka cenowego, w tym przede wszystkim w odniesieniu do cen środków produkcji. Istotną rolę odgrywają również czynniki decydujące o wysokim poziomie ryzyka produkcyjnego, czyli niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe oraz choroby epidemiczne zwierząt.

Także w wyniku analizy poddziałania RUR zidentyfikowano ważne czynniki mogące wpływać na szanse dochowania trwałości. Za najlepiej rokujące rodzaje inwestycji uznać należy kombajny zbożowe oraz inne maszyny narzędzia i urządzenia do zbioru a także maszyny, narzędzia i urządzenia do nawożenia. Tu też wykazano istnienie dodatniej relacji pomiędzy skalą inwestycji a szansami zachowania trwałości, a istotnym dla niej zagrożeniem są ograniczenia w dostępie do pracy i kapitału.

Najistotniejszymi czynnikami zewnętrznymi mogącymi zagrozić trwałości są koszty cen pozyskiwania siły roboczej oraz kapitału a także czynniki decydujące o popycie na usługi rolnicze. Wśród tych ostatnich najważniejszy jest poziom cen surowców rolnych. Duże znaczenie przypisać należy także konkurencji ze strony innych usługodawców oraz szarej strefie. Jeżeli zaś chodzi o główne bariery w rozwijaniu usług rolnych, to są to przede wszystkim rosnący poziom cen paliwa i energii oraz zaostrzająca się konkurencja na tym rynku.

Zarówno w przypadku analizy poddziałania MGR, jak i RUR eksperci wskazują na poprawne zaadresowanie wsparcia. W przypadku MGR znaczna część ekspertów optuje za większym wsparciem. Natomiast w przypadku RUR, wskazują oni na potrzebę rozszerzenia listy wspieranych rodzajów działalności usługowych, przede wszystkim o te związane z naprawą i konserwacją maszyn, z

przetwarzaniem i konserwowaniem owoców i warzyw oraz z magazynowaniem i przechowywaniem towarów.

Wyniki tych badań warto byłoby skonfrontować z wynikami innych badaczy zajmujących się podobnymi zagadnieniami. Niestety literatura fachowa odnosząca się do problemu trwałości inwestycji jest stosunkowo uboga. O ile badania nad zachowaniami inwestycyjnymi rolników stanowią istotny nurt ekonomiki rolnictwa, to problem zaniechania wykorzystywania przeprowadzonych inwestycji można uznać za praktycznie nieporuszony. O dywesticjach w rolnictwie pisali m.in. (Wojewodzik, 2010; Kim i inni, 2020) niemniej problem ten jest analizowany pod zupełnie innym kątem. Autorzy niniejszego opracowania nie spotkali się z takim podejściem do tego tematu, który pozwalałby na sensowne porównanie uzyskanych wyników z wynikami prac innych badaczy.

Głównym wnioskiem płynącym z badań jest ściśle uzależnienie trwałości przeprowadzanych operacji od długookresowych trendów cenowych panujących na rynkach surowców rolnych oraz rynkach środków produkcji dla rolnictwa. Kondycja ekonomiczna gospodarstw rolnych jest najważniejszą zmienną decydującą o trwałości. Nie wychwycono zaś żadnych innych elementów, które mogłyby oddziaływać negatywnie na trwałość analizowanych operacji. Stąd też podstawowa rekomendacja to konieczność utrzymania wsparcia zarówno jeżeli chodzi o MGR jak i RUR. Obecny ich kształt jest oceniany bardzo pozytywnie. Jeżeli chodzi o rekomendowane zmiany, to w przypadku MGR należałoby się mocno zastanowić nad uzależnieniem stosowania wymogu wzrostu GVA od zmian warunków cenowych. Być może istnieje możliwość wprowadzenia warunkowych progów wzrostu. Natomiast w przypadku RUR rekomenduje się dalsze poszerzenie rodzajów wspieranych działalności zgodnie z tym, co zaznaczono w tekście.

Literatura

1. Benjamin C., Phimister E. (2002). Does Capital Market Structure Affect Farm Investment? A Comparison using French and British Farm-Level Panel Data, „American Journal of Agricultural Economics”, vol. 84, issue 4, s. 1115-1129.
2. Błasiak-Nowak B., Rajczewska M. (2014). Trwałość projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych–realizacja regionalnych programów operacyjnych. „Kontrola Państwowa”, 6(59), s. 62-72.
3. Cambridge Dictionary (2022), Durability. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/durability> (10.11.2022).
4. Colen L., Gomez y Paloma S., Latacz-Lohmann U., Lefebvre M., Préget R., Thoyer S., *Economic Experiments as a Tool for Agricultural Policy Evaluation: Insights from the European CAP*, „Canadian Journal of Agricultural Economics”, 2016, vol. 64., iss. 4, s. 667-694.
5. Czubak W. (2012). Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej wspierających inwestycje w gospodarstwach rolnych, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, 3(25), s. 57-67
6. Dixit A. K., Pindyck R.S. (1994). Investment under Uncertainty, Princeton, NJ: Princeton, University Press.
7. ETO (2022). .: Trwałość projektów rozwoju obszarów wiejskich...Sprawozdanie specjalne (PL 2022 12).
8. Fertő I. , Bakucs Z., Bojnec Š., Latruffe L., *East-west European farm investment behaviour - The role of financial constraints and public support*, „Spanish Journal of Agricultural Research”, vol. 15, iss. 1, 2017.
9. Gallerani V., Gomez Y Paloma S., Raggi M., Viaggi D. (2008), *Investment behavior in conventional and emerging farming systems under different policy scenarios*, JRC Scientific and Technical Reports, European Commission Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, Seville, Spain 2008. Pobrane z: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC40561/jrc40561.pdf> (7.11.2022).
10. Gomez Y Paloma, S. Majewski E., Raggi M., Viaggi D., *Facing the future: strategies and investment behaviour of polish farmers*, Paper prepared for presentation at the 104th (joint) EAAE-IAAE Seminar Agricultural Economics and Transition: What was expected, what we observed, the lessons learned, Corvinus University of Budapest (CUB) Budapest, Hungary. September 6-8, 2007.
11. Grzymkowska A. (2022). Trwałość projektu, https://mfiles.pl/pl/index.php/Trwa%C5%82o%C5%9B%C4%87_projektu

12. Hay D.A., Morris D.L., Industrial economics and organisation. Theory and evidence, Oxford University Press, Oxford 1991.
13. Jajuga K. (2009). Wprowadzenie do inwestycji finansowych. Depozyty i instrumentu rynku pieniężnego. KNF, Warszawa, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Wprowadzenie%20do%20inwestycji%20finansowych_17592.pdf
14. Józwiak W., Zieliński M., Ziętara W. (2016). Susze a sytuacja polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, 346(1), ss. 42-56.
15. Kirchweger, S. Kantelhardt, J., The dynamic effects of government-supported farm-investment activities on structural change in Austrian agriculture, „Land Use Policy”, 2015, vol. 48, November 2015, pp. 73–93.
16. Kim Y., Yu J., Pendell D.L. (2020) Effects of crop insurance on farm disinvestment and exit decisions, European Review of Agricultural Economics, Volume 47, Issue 1.
17. Kister A., Skrzypek-Ahmed S., Tarkowski K. (2014). Formy wsparcia finansowego lubelskich szpitali. Zeszyty Naukowe WSEI seria: EKONOMIA, 8(1).
18. Kot T., Weremiuk A. (2012). Wskaźniki w zarządzaniu strategicznym. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
19. Krawczuk M. (2022). Zasada trwałości projektu realizowanego ze środków unijnych, <https://www.gov.pl/web/popcwsparcie/zasada-trwalosci-projektu-realizowanego-ze-srodkow-unijnych>
20. Kulawik, J. (2016). Dylematy budżetowego wspierania inwestycji rolniczych, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, 347(2), s. 52-72.
21. Kusz D., Gędek S., Kata R. (2015). Egzogeniczne uwarunkowania inwestycji w rolnictwie polskim, (w:) Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w pierwszej dekadzie członkostwa Polski w UE (red. A. Czyżewski, B. Klepacki), s. 54-68, Wyd. PTE, Warszawa 2015.
22. Kusz D., Sobolewski M. (2016). Zmiany efektywności gospodarstw rolniczych korzystających z pomocy publicznej w działalności inwestycyjnej, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesie, t. 18, z. 3.
23. LaDue E.L., Miller L.H., Kwiatkowski J.H. (1988). Factors Influencing Farm Investment Behavior, Proceedings of Regional Research Committee NC-161, Financing Agriculture In A Changing Environment: Macro, Market, Policy And Management Issues, Mclean, Virginia, October 4-5.
24. Maart S.Ch., Musshoff O., Odening M., Schade Ch. (2011). Closingdown the Farm: AnExperimentalAnalysis of DisinvestmentTiming,"2011 International Congress, August 30-September 2, 2011, Zurich, Switzerland114375, European Association of Agricultural Economists.

25. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2020). Trwałość w projektach współfinansowanych z funduszy UE..., Warszawa.
26. Olsen J.V., Lund M., *Incentives and socioeconomic factors influencing investment behavior in agriculture*, Proceedings of 17th International Farm Management Congress, Bloomington/Normal, Illinois, USA 2009.
27. Olsen J.V., Lund M., The impact of socio-economic factors and incentives on farmers' investment behavior, „Acta Agriculturae Scandinavica, Section C — Food Economics”, 2011, vol. 8, iss. 3, ss. 173-185.
28. Powszechny Spis Rolny 2020 (2022, grudzień 29). <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/psr-2020>.
29. Rogowski W. (2009), Współczesne rozumienie pojęcia i klasyfikacji inwestycji (w:) S. Kasiewicz, W. Rogowski, Inwestycje hybrydowe – nowe ujęcie oceny efektywności, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
30. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
31. Sandbichler M., Kantelhardt J., Kapfer M., Moser T., Franzel M., *More than income benefits? The impact of farm investments on farmers' perceived quality of life. Evidence from Austria*, 19th International Farm Management Congress, SGGW, Vol.1. July 2013, Congress Proceedings Warsaw, Poland
32. Słownik Języka Polskiego PWN (2022), Trwałość. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/trwa%C5%82o%C5%9B%C4%87.html>
33. Špička J., Naglova Z., Gurtler M. (2017). Effects of the investment support in the Czech meat processing industry, „Agric. Econ. – Czech”, 63 (Online).
34. Vollmer, E., Hermann, D. and Musshoff, O. (2017), An Experimental Approach to the Investment Timing of Conventional and Organic Hog Farmers. „Canadian Journal of Agricultural Economics”, 65, s. 293-315.
35. Wielki Słownik Języka Polskiego (2022). Trwałość. <https://wsjp.pl/haslo/podglad/9551/trwalosc/5221567/barw>
36. Wojewodziec T. (2010). Dywestycje w gospodarstwach rolnych – istota, definicje, podział, *Więś i Rolnictwo*, Nr 2 (147).
37. Ziarkowski R. (2004). Opcje rzeczowe oraz ich zastosowanie w formułowaniu i ocenie projektów inwestycyjnych, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice.

Załącznik 1. Kwestionariusze ankietowe

Ankieta skierowana do beneficjentów MGR

Szanowni Państwo,

poniżej w krótkiej ankiecie zawarliśmy kilka prostych pytań odnoszących się do problemu trwałości inwestycji zrealizowanych przez Państwa dzięki wsparciu w ramach poddziałania Modernizacja Gospodarstw Rolnych.

Pierwsze pięć pytań dotyczy Państwa gospodarstwa.

Kolejne dwa odnoszą się do oceny trwałości poczynionej przez Państwa inwestycji.

Następne dotyczą czynników wewnętrznych i zewnętrznych mogących wpłynąć na trwałość Państwa inwestycji.

Ostatnie pytanie podejmuje kwestię najważniejszych przeszkód w prowadzeniu przez Państwa gospodarstwa rolnego.

Dla jasności, warto wspomnieć, że trwałość inwestycji oznacza, iż jest ona przez Państwa wykorzystywana efektywnie i zgodnie z celem zapisanym we wniosku o wsparcie także wiele lat po jej przeprowadzeniu. O trwałości decyduje też, czy dzięki tej inwestycji możliwe będzie osiągnięcie i utrzymanie przez 5 lat od dnia przyznania pomocy 10% wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie.

Serdecznie dziękujemy za poświęcony czas! Dzięki Państwa zaangażowaniu, możliwe są zmiany wspólnej polityki rolnej na bardziej przyjazną polskim rolnikom!

Pytanie 1.

Podmiotem, który uzyskał wsparcie w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych jest:

- Osoba fizyczna
- Osoba prawna (np. spółka kapitałowa, spółdzielnia)
- Spółka osobowa w rozumieniu kodeksu spółek handlowych
- Wspólnicy spółki cywilnej
- Oddział przedsiębiorcy zagranicznego

Pytanie 2.

W którym roku udzielono wsparcia w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

- 2016
- 2017
- 2018
- 2019
- 2020
- 2021
- 2022

Pytanie 3.

Które z gałęzi produkcji rolniczej dominują w sprzedaży gospodarstwa (czyli odpowiadają za ponad 66% całej sprzedaży) w ostatnich trzech latach?

- Uprawy polowe (zboża, oleiste itp.)
- Uprawy ogrodnicze (warzywa, kwiaty itp.)
- Uprawy trwałe (drzewa i krzewy owocowe)
- Krowy mleczne
- Zwierzęta trawożerne (bydło rzeźne, owce, kozy)
- Trzoda chlewna
- Drób
- Żadna, czyli mówimy o produkcji mieszanej

Pytanie 4.

Na jakiej powierzchni ogółem (własnej i dzierżawionej) prowadzi Pani/Pan działalność rolniczą?

- do 5 ha
- 5-10 ha
- 10-20 ha
- 20-50 ha
- 50-100 ha
- powyżej 100 ha

Pytanie 5.

Jakiego rodzaju inwestycje przeprowadzono dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

- Zakup narzędzi i maszyn do uprawy gleby
- Zakup maszyn do nawożenia
- Zakup ciągników rolnych
- Zakup maszyny i urządzenia do siewu i sadzenia
- Zakup przyczep transportowych
- Zakup sprzętu komputerowego
- Zakup innego rodzaju sprzętu ruchomego
- Postawienie budynku lub budowli do produkcji rolniczej
- Modernizacja budynku lub budowli do produkcji rolniczej
- Nawodnienia w gospodarstwie rolnym

Pytanie 6.

Jak ocenia Pani/Pan szanse, że inwestycja przeprowadzona dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych będzie po 5 latach od przyznania pomocy spełniała swoje pierwotne cele?

- Nie ma na to szans
- Są niewielkie szanse
- Pół na pół
- Z wysokim prawdopodobieństwem
- Na pewno będzie spełniała swe cele

Pytanie 7.

Jak ocenia Pani/Pan szanse, że dzięki inwestycji przeprowadzonej dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych uzyskany i utrzymany będzie przez 5 lat od dnia przyznania pomocy 10% wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwie?

- Nie ma na to szans
- Są niewielkie szanse
- Pół na pół
- Z wysokim prawdopodobieństwem
- Na pewno będzie osiągnięty ten wzrost

Pytanie 8.

Które z wymienionych poniżej czynników wewnętrznych, zlokalizowanych w samym gospodarstwie, wpływają i w jaki sposób na zachowanie trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

Czyli co i jak wpływa na to, że inwestycja po latach będzie spełniania swe pierwotne cele i pozwoli na uzyskanie wzrostu wartości dodanej?

	Nie mam zdania	Słabie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Prowadzenie zróżnicowanej (mieszanej) produkcji rolniczej						
Niewystarczający poziom kapitału						
Brak możliwości zwiększenia powierzchni użytków rolnych						
Niedostatek siły roboczej w gospodarstwie						
Niestosowanie się do zaleceń dobrej praktyki rolniczej (np. opóźnienia zabiegów, złe dawki itp.)						
Brak następcy w gospodarstwie						
Rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami						
Brak długoterminowych umów na dostawę wytwarzanych surowców rolnych						
Jednoczesne podejmowanie pracy poza gospodarstwem oraz prowadzenie działalności nierolniczych						
Niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania						
Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej						

Pytanie 9.

Jakiego rodzaju inne czynniki wewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość oraz zaznaczyć wpływ (korzystny czy niekorzystny)

Pytanie 10.

Które z wymienionych poniżej czynników zewnętrznych, zlokalizowanych w otoczeniu gospodarstwa rolnego, wpływają i w jaki sposób na trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

To pytanie jest podobne do poprzedniego, ale odnosi się do czynników, na które rolnik nie ma żadnego wpływu.

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe						
Wystąpienie chorób epidemicznych zwierząt						
Wzrost cen środków produkcji (pasze, nawozy itp.)						
Wzrost kosztów pracy najemnej						
Wzrost cen dzierżawy ziemi rolnej						
Spadek cen wytwarzanych surowców rolnych						
Zmiany we wspólnej polityce rolnej UE						
Inne zmiany regulacji prawnych dotyczących działalności rolniczej						
Konsekwencje chorób pandemicznych (np. COVID-19)						
Utrudnienia w wymianie międzynarodowej surowcami rolnymi						
Następstwa konfliktów zbrojnych i polityka sankcji ekonomicznych (np. embarga, wojna na Ukrainie)						
Trudności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania						
Wzrost kosztu kredytów, leasingu i pożyczek finansowych						

Pytanie 11.

Jakiego rodzaju inne czynniki zewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość oraz zaznaczyć wpływ (korzystny czy niekorzystny)

Pytanie 12.

Niezależnie od przeprowadzonej inwestycji, które z poniżej wymienionych czynników stanowią przeszkodę w prowadzeniu Pani/Pana gospodarstwa rolnego?

	Brak wpływu	Słaba przeszkoda	Średnia przeszkoda	Silna przeszkoda
Niewystarczający poziom kapitału				
Brak możliwości zwiększenia powierzchni użytków rolnych				
Niedostatek siły roboczej w gospodarstwie				
Brak różnych form współdziałania z innymi rolnikami				
Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej				
Kłęski żywiołowe i niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe				
Choroby epidemiczne zwierząt				
Wzrost cen środków produkcji (energia, pasze, nawozy itp.)				
Spadek cen wytwarzanych surowców rolnych				
Nagłe zmiany we wspólnej polityce rolnej				

Pytanie 13.

Proszę wymienić inne znaczące przeszkody w prowadzeniu gospodarstwa rolnego w ostatnich latach

Ankieta skierowana do beneficjentów RUR

Szanowni Państwo,

poniżej w krótkiej ankiecie zawarliśmy kilka prostych pytań odnoszących się do problemu trwałości inwestycji zrealizowanych przez Państwa dzięki wsparciu w ramach poddziałania Rozwój usług rolniczych.

Pierwsze trzy pytania dotyczą Państwa gospodarstwa.

Dwa następne odnoszą się do inwestycji zrealizowanej dzięki wsparciu w ramach omawianego poddziałania.

Kolejne dwa dotyczą oceny trwałości poczynionej przez Państwa inwestycji.

Następne podejmują problem czynników wewnętrznych i zewnętrznych mogących wpłynąć na trwałość Państwa inwestycji oraz odnoszą się do problemu popytu na usługi rolnicze w przyszłości.

Ostatnie pytanie dotyczy kwestii najważniejszych przeszkód, jakie napotykają Państwo przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego.

Dla jasności, warto wspomnieć, że trwałość inwestycji oznacza, że nabyte przez Państwa środki są wykorzystywane efektywnie i zgodnie z celem zapisanym we wniosku o wsparcie także wiele lat po jej przeprowadzeniu. O trwałości decyduje też, czy osiągnięto co najmniej 30% przychodów ze sprzedaży usług w trzecim roku obrotowym od przyznania pomocy/płatności końcowej.

Serdecznie dziękujemy za poświęcony czas! Dzięki Państwa zaangażowaniu, możliwe są zmiany wspólnej polityki rolnej na bardziej przyjazną polskim rolnikom!

Pytanie 1.

Podmiotem, który uzyskał wsparcie w ramach poddziałania 6.4. Rozwój Usług Rolniczych jest:

- Osoba fizyczna
- Osoba prawna (np. spółka kapitałowa, spółdzielnia)
- Jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej
- Wspólnicy spółki cywilnej
- Oddział przedsiębiorcy zagranicznego

Pytanie 2.

W którym roku udzielono wsparcia w ramach poddziałania 6.4. Rozwój Usług Rolniczych?

- 2016
- 2017
- 2018
- 2019
- 2020
- 2021
- 2022

Pytanie 3.

Na jakiej powierzchni ogółem (własnej i dzierzawionej) prowadzi Pani/Pan działalność rolniczą:

- do 5 ha
- 5-10 ha
- 10-20 ha
- 20-50 ha
- 50-100 ha
- powyżej 100 ha
- Nie posiadam ziemi

Pytanie 4.

Jaki rodzaj usług oferuje Pani/Pan dzięki wsparciu otrzymanemu w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

- Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną
- Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich
- Działalność usługowa następująca po zbiorach

Pytanie 5.

Na zakup jakiego rodzaju środków wykorzystane zostały przez Panią/Pana fundusze pozyskane dzięki wsparciu w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

- Maszyny, narzędzia i urządzenia do uprawy gleby

- Kombajny zbożowe oraz inne maszyny, narzędzia i urządzenia do zbioru
- Maszyny, narzędzia i urządzenia do nawożenia
- Maszyn, narzędzia i urządzenia do siewu i sadzenia
- Ciągniki rolnicze
- Przyczepy transportowe
- Ładowarki samobieżne
- Maszyny, narzędzia i urządzenia do przygotowywania pasz
- Maszyny, narzędzia i urządzenia służące przygotowywaniu produktów rolnych do sprzedaży
- Sprzęt i oprogramowanie komputerowe
- Aparatura pomiarowa i kontrolna
- Inna odpowiedź

Pytanie 6.

Jak ocenia Pani/Pan szanse, że inwestycja przeprowadzona dzięki wsparciu w ramach poddziałania 6.4. Rozwój Usług Rolniczych będzie po 5 latach od przyznania pomocy spełniała swoje pierwotne cele?

- Nie ma na to szans
- Są niewielkie szanse
- Pół na pół
- Z wysokim prawdopodobieństwem
- Na pewno będzie spełniała swe cele

Pytanie 7.

Jak ocenia Pani/Pan szanse, że dzięki inwestycji przeprowadzonej dzięki wsparciu w ramach poddziałania 6.4. Rozwój Usług Rolniczych osiągnięte będzie co najmniej 30% przychodów ze sprzedaży usług w trzecim roku obrotowym od przyznania pomocy/płatności końcowej?

- Nie ma na to szans
- Są niewielkie szanse
- Pół na pół
- Z wysokim prawdopodobieństwem
- Na pewno będzie osiągnięty ten próg przychodów

Pytanie 8.

Które z wymienionych poniżej czynników wewnętrznych, zlokalizowanych w samym podmiocie świadczącym usługi, wpływają i w jaki sposób na zachowanie trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 6.4. Rozwój Usług Rolniczych?

Czyli co i jak wpływa na to, że inwestycja po latach będzie spełniania swe pierwotne cele i pozwoli na uzyskanie wzrostu wartości dodanej?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Niewystarczający poziom kapitału						
Niedostatek siły roboczej						
Brak następcy						
Rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami						
Niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania						
Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa						

Pytanie 9.

Jakiego rodzaju inne czynniki wewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość oraz zaznaczyć wpływ (korzystny czy niekorzystny)

Pytanie 10.

Które z wymienionych poniżej czynników zewnętrznych, zlokalizowanych w otoczeniu podmiotu świadczącego usługi, wpływają i w jaki sposób na trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 6.4. Rozwój usług rolniczych?

To pytanie jest podobne do poprzedniego, ale odnosi się do czynników, na które usługodawca nie ma żadnego wpływu.

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe						
Wystąpienie chorób epidemicznych zwierząt						
Wzrost cen środków produkcji (pasze, nawozy itp.)						
Wzrost kosztów pracy najemnej						
Wzrost cen dzierżawy ziemi rolnej						
Spadek cen wytwarzanych surowców rolnych						
Zmiany we wspólnej polityce rolnej UE						
Inne zmiany regulacji prawnych dotyczących działalności rolniczej						
Konsekwencje chorób pandemicznych (np. COVID-19)						
Utrudnienia w wymianie międzynarodowej surowcami rolnymi						
Następstwa konfliktów zbrojnych i polityka sankcji ekonomicznych (np. embargo, wojna na Ukrainie)						
Trudności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania						
Niedostateczny popyt na oferowane usługi						
Duża konkurencja ze strony innych podmiotów świadczących podobne usługi						
Znaczny udział szarej strefy na rynku usług rolniczych						
Wzrost kosztu kredytów, leasingu i pożyczek finansowych						

Pytanie 11.

Jakiego rodzaju inne czynniki zewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość oraz zaznaczyć wpływ (korzystny czy niekorzystny)

Pytanie 12.

Jakie czynniki, Pani/Pana zadaniem, będą wpływały na przyszły popyt na usługi rolnicze?

	Nie mam zdania	Słaby korzystny wpływ	Słaby korzystny wpływ	Brak wpływu	Słaby niekorzystny wpływ	Silny niekorzystny wpływ
Wzrost wielkości gospodarstw						
Wzrost specjalizacji produkcji w sektorze rolnym						
Poprawa kondycji ekonomicznej usługobiorców						
Drożejące paliwa i energia						
Surowsze regulacje środowiskowe						
Rosnąca konkurencja na rynku usług rolniczych						
Wspieranie inwestycji modernizacyjnych w ramach przyszłych PROW						
Zaostrzanie się niekorzystnych zjawisk pogodowych						

Pytanie 13.

Jakiego rodzaju inne czynniki, Pani/Pana zdaniem, będą miały wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na przyszły poziom popytu na usługi rolnicze?

Proszę wymienić dowolną ilość oraz zaznaczyć wpływ (korzystny czy niekorzystny)

Ankieta skierowana do ekspertów – MGR

Poniższa ankieta składa się z trzech krótkich części oraz wstępu, gdzie prosimy o zaznaczenie regionu, w którym Państwo pracują, oraz wskazanie Państwa doświadczenia odnośnie poruszanych kwestii.

W pierwszej części, pytamy Państwa o zdanie odnośnie wpływu typu produkcyjnego, wielkości gospodarstwa i rodzaju inwestycji na zachowanie trwałości inwestycji realizowanych w ramach PROW 2013-2020.

W drugiej, rozszerzamy listę czynników mogących wpływać na trwałość inwestycji oraz zadajemy pytanie o możliwe działania minimalizujące ryzyko zachowania trwałości.

W ostatniej, prosimy o opinie odnośnie pożądanых, Państwa zdaniem, grup adresatów wsparcia inwestycyjnego.

Należy również podkreślić, że trwałość inwestycji jest tutaj rozumiana szeroko, co oznacza, nie tylko utrzymanie działalności rolniczej, brak zmian własności nabytych środków oraz utrzymanie charakteru działalności, której służy poczyniona inwestycja, lecz również osiągnięcie co najmniej 10% wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie w okresie 5 lat, a w przypadku wybranych inwestycji również utrzymanie przez 5 lat podanej we wniosku liczby zwierząt gospodarskich.

Pytanie 1.

Proszę wskazać, w strukturze którego Ośrodka Doradztwa Rolniczego jest Pani/Pan zatrudniony:

- Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Lubelski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Opolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego

- Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Warmińsko-Mazurski Doradztwa Rolniczego
- Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Zachodniopomorski Doradztwa Rolniczego

Pytanie 2.

Proszę wskazać, jak długie ma Pani/Pan doświadczenie związane z pomocą przy przygotowywaniu wniosków dotyczących poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych

- Ponadtrzyletnie
- Trzyletnie lub krótsze
- Brak takiego doświadczenia

Pytanie 3.

W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, typ produkcyjny gospodarstwa wpływa na trwałość inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

	Nie mam zdania	Słabie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Uprawy polowe (zboża, oleiste itp.)						
Uprawy ogrodnicze (warzywa, kwiaty itp.)						
Uprawy trwałe (drzewa i krzewy owocowe)						
Krowy mleczne						
Zwierzęta trawożerne (bydło rzeźne, owce, kozy)						
Zwierzęta ziarnożerne (trzoda chlewna, drób)						
Mieszane						

Pytanie 4.

W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, wielkość gospodarstwa wpływa na trwałość inwestycji przeprowadzonych dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
do 5 ha						
5-10 ha						
10-20 ha						
20-50 ha						
50 - 100 ha						
pow. 100 ha						

Pytanie 5.

W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, na trwałość wpływa rodzaj inwestycji przeprowadzonej dzięki wsparciu w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Zakup narzędzi i maszyn do uprawy gleby						
Zakup maszyn do nawożenia						
Zakup ciągników rolnych						
Zakup maszyny i urządzenia do siewu i sadzenia						
Zakup przyczep transportowych						
Zakup sprzętu komputerowego						
Zakup innego rodzaju sprzętu ruchomego						
Postawienie budynku produkcyjnego						
Modernizacja budynku produkcyjnego						
Nawodnienia w gospodarstwie rolnym						

Pytanie 6.

Które z wymienionych poniżej czynników wewnętrznych, zlokalizowanych w samych gospodarstwach, wpływają i w jaki sposób na trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Prowadzenie zróżnicowanej (mieszanej) produkcji rolniczej						
Niewystarczający poziom kapitału						
Brak możliwości zwiększenia powierzchni użytków rolnych						
Niedostatek siły roboczej w gospodarstwie						
Niestosowanie się do zaleceń dobrej praktyki rolniczej (np. opóźnienia zabiegów, złe dawki itp.)						
Brak następcy w gospodarstwie						
Rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami						
Brak długoterminowych umów na dostawę wytwarzanych surowców rolnych						
Jednoczesne podejmowanie pracy poza gospodarstwem oraz prowadzenie działalności nierolniczych						
Niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania						
Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej						

Pytanie 7.

Jakiego rodzaju inne czynniki wewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 8.

Które z wymienionych poniżej czynników zewnętrznych, zlokalizowanych w otoczeniu gospodarstwa rolnego, wpływają i w jaki sposób na trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe						
Wystąpienie chorób epidemicznych zwierząt						
Wzrost cen środków produkcji (pasze, nawozy itp.)						
Wzrost kosztów pracy najemnej						
Wzrost cen dzierżawy ziemi rolnej						
Spadek cen wytwarzanych surowców rolnych						
Zmiany we wspólnej polityce rolnej UE						
Inne zmiany regulacji prawnych dotyczących działalności rolniczej						
Konsekwencje chorób pandemicznych (np. COVID-19)						
Utrudnienia w wymianie międzynarodowej surowcami rolnymi						
Następstwa konfliktów zbrojnych i polityka sankcji ekonomicznych (np. embarga, wojna na Ukrainie)						
Trudności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania						

Pytanie 9.

Jakiego rodzaju inne czynniki zewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 10.

Które z poniżej wymienionych działań mogą, Pani/Pana zdaniem, korzystnie wpłynąć na zmniejszenie ryzyka niedochowania trwałości inwestycji?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Udoskonalenia w zakresie agri- i/lub zootechniki						
Zróżnicowanie (dywersyfikacja) produkcji rolniczej						
Planowanie poziomu produkcji na podstawie informacji płynących z rynku						
Ulepszenie technologiczne w zakresie poprawy odporności gospodarstwa (np. nawadnienie, siatki gradowe)						
Zakup ubezpieczenia produkcji rolniczej						
Poprawa edukacji (m.in. kursy, szkolenia)						
Różne formy współpracy z rolnikami (np. grupy producenckie)						
Długoterminowe umowy z przetwórstwem						
Praca zarobkowa poza gospodarstwem (rolnika lub kogoś z gospodarstwa domowego)						
Podejmowanie działalności nierolniczych (np. agroturystyka, usługi, handel)						

Pytanie 11.

Jakie inne działania, poza wymienionymi powyżej, mogą Pani/Pana zdaniem istotnie zmniejszyć ryzyko niedochowania trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 12.

Czy wsparcie oferowane w ramach poddziałania 4.1.3. Modernizacja Gospodarstw Rolnych trafiło w trakcie obowiązywania PROW 2013-2020 do właściwej grupy docelowej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie mam zdania
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

Pytanie 13.

Jeśli wsparcie nie zostało zaadresowane właściwie, które z poniżej wybranych grup gospodarstw, Pani/Pana zdaniem, należałoby wesprzeć?

Jeśli wsparcie trafiło Pani/Pana zdaniem do właściwej grupy docelowej lub wskazany poniżej podział uznaje Pani/Pan za nietrafiony proszę o zaznaczenie odpowiedzi "Nie dotyczy"

	Nie dotyczy	Małe gospodarstwa (do 10 ha)	Gospodarstwa o średniej wielkości (10-50 ha)	Duże gospodarstwa (pow. 50 ha)	Bez względu na wielkość gospodarstw
Uprawy polowe (zboża, oleiste itp.)					
Uprawy ogrodnicze (warzywa, kwiaty itp.)					
Uprawy trwałe (drzewa i krzewy owocowe)					
Krowy mleczne					
Zwierzęta trawożerne (bydło rzeźne, owce, kozy)					
Zwierzęta ziarnożerne (trzoda chlewna, drób)					
Mieszane					

Pytanie 14.

Jeśli wsparcie nie zostało zaadresowane właściwie, jakie rodzaje inwestycji, Pani/Pana zdaniem, należałyby wesprzeć?

Jeśli wsparcie trafiło Pani/Pana zdaniem do właściwej grupy docelowej lub wskazany poniżej podział uznaje Pani/Pan za nietrafiony proszę o zaznaczenie odpowiedzi "Nie dotyczy"

	Nie dotyczy	Małe gospodarstwa (do 10 ha)	Gospodarstwa o średniej wielkości (10-50 ha)	Duże gospodarstwa (pow. 50 ha)	Bez względu na wielkość gospodarstw
Budowa obiektów służących produkcji rolniczej					
Remont i modernizacje takich obiektów					
Zakup narzędzi i maszyn wykorzystywanych do produkcji rolniczej					
Zakup sprzętu komputerowego					
Budowa i modernizacja obiektów wpływających na warunki prowadzenia działalności (przygotowanie do sprzedaży itp.)					
Nabywanie patentów i licencji					
Zakładanie i modernizacja plantacji wieloletnich lub sadów					

Ankieta skierowana do ekspertów – RUR

Poniższa ankieta składa się z trzech krótkich części oraz wstępu, gdzie prosimy o zaznaczenie regionu, w którym Państwo pracują, oraz wskazanie Państwa doświadczenia odnośnie poruszanych kwestii.

W pierwszej części, pytamy Państwa o zdanie odnośnie wpływu rodzaju inwestycji oraz wybranych czynników wewnętrznych i zewnętrznych na zachowanie trwałości operacji realizowanych w ramach PROW 2013-2020.

W drugiej, zadajemy pytanie o możliwe działania minimalizujące ryzyko zachowania trwałości oraz czynniki decydujące o popycie na usługi rolnicze.

W ostatniej, prosimy o opinie odnośnie pożądanых, Państwa zdaniem, grup adresatów wsparcia.

Należy również podkreślić, że trwałość operacji jest tutaj rozumiana szeroko, co oznacza, nie tylko utrzymanie działalności rolniczej, brak zmian własności nabytych środków oraz utrzymanie charakteru działalności, której służy poczyniona inwestycja, lecz również utrzymanie przez 3 lata wielkości i sposobu prowadzenia wspieranej działalności gospodarczej czy osiągnięcie w odpowiednim okresie (3 lata) co najmniej 30% przychodów ze sprzedaży usług, na poczet których otrzymano wsparcie.

Dla większej czytelności ankiety Poddziałanie M6.4 – Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej Typ operacji – Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych będzie nazywane skrótowo "Rozwój Usług Rolniczych"

Pytanie 1.

Proszę wskazać, w strukturze którego Ośrodka Doradztwa Rolniczego jest Pani/Pan zatrudniony:

- Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Lubelski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego

- Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Opolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Warmińsko-Mazurski Doradztwa Rolniczego
- Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
- Zachodniopomorski Doradztwa Rolniczego

Pytanie 2.

Proszę wskazać, jak długie ma Pani/Pan doświadczenie związane z pomocą przy przygotowywaniu wniosków dotyczących poddziałania 6.4. Rozwój Usług Rolniczych:

- Ponadtrzyletnie
- Trzyletnie lub krótsze
- Brak takiego doświadczenia

Pytanie 3.

W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, rodzaj operacji wspieranej w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych wpływa na jej trwałość?

	Nie mam zdania	Słaby korzystny wpływ	Staby korzystny wpływ	Brak wpływu	Słaby niekorzystny wpływ	Silny niekorzystny wpływ
Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną						
Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich						
Działalność usługowa następująca po zbiorach						

Pytanie 3.

W bardziej szczegółowym ujęciu, jakiego rodzaju zakupy wpływają, Pani/Pana zdaniem, na trwałość operacji realizowanych dzięki środkom wypłaconym w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

	Brak zdania	Silny wpływ	Średni wpływ	Niewielki wpływ	Brak wpływu
Maszyny, narzędzia i urządzenia do uprawy gleby					
Kombajny zbożowe oraz inne maszyny, narzędzia i urządzenia do zbioru					
Maszyny, narzędzia i urządzenia do nawożenia					
Maszyn, narzędzia i urządzenia do siewu i sadzenia					
Ciągniki rolnicze					
Przyczepy transportowe					
Ładowarki samobieżne					
Maszyny, narzędzia i urządzenia do przygotowywania pasz					
Maszyny, narzędzia i urządzenia służące przygotowywaniu produktów rolnych do sprzedaży					
Sprzęt i oprogramowanie komputerowe					
Aparatura pomiarowa i kontrolna					

Pytanie 4.

Które z wymienionych poniżej czynników wewnętrznych, zlokalizowanych w samych podmiotach świadczących usługi, wpływają i w jaki sposób na trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

	Nie mam zdania	Silnie korzystnie	Umiarkowanie korzystnie	Brak wpływu	Umiarkowanie niekorzystnie	Silnie niekorzystnie
Prowadzenie zróżnicowanej (mieszanej) produkcji rolniczej						
Niewystarczający poziom kapitału						
Brak możliwości zwiększenia powierzchni użytków rolnych						
Niedostatek siły roboczej w gospodarstwie						
Niestosowanie się do zaleceń dobrej praktyki rolniczej (np. opóźnienia zabiegów, złe dawki itp.)						
Brak następcy w gospodarstwie						
Rezygnacja z różnych form współdziałania z innymi rolnikami						
Brak długoterminowych umów na dostawę wytwarzanych surowców rolnych						
Jednoczesne podejmowanie pracy poza gospodarstwem oraz prowadzenie działalności nierolniczych						
Niekorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania						
Brak lub niedostateczna ochrona ubezpieczeniowa produkcji rolniczej						

Pytanie 5.

Jakiego rodzaju inne czynniki wewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 6.

Które z wymienionych poniżej czynników zewnętrznych, oddziałujących na otoczenie podmiotu świadczącego usługi, wpływają na trwałość inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

	Nie mam zdania	Silny wpływ	Istotny wpływ	Niewielki wpływ	Brak wpływu
Niekorzystne warunki klimatyczno-pogodowe					
Wystąpienie chorób epidemicznych zwierząt					
Wzrost cen środków produkcji (pasze, nawozy itp.)					
Wzrost kosztów pracy najemnej					
Wzrost cen dzierżawy ziemi rolnej					
Spadek cen wytwarzanych surowców rolnych					
Zmiany we wspólnej polityce rolnej UE					
Inne zmiany regulacji prawnych dotyczących działalności rolniczej					
Konsekwencje chorób pandemicznych (np. COVID-19)					
Utrudnienia w wymianie międzynarodowej surowcami rolnymi					
Następstwa konfliktów zbrojnych i polityka sankcji ekonomicznych (np. embarga, wojna na Ukrainie)					
Trudności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania					
Niedostateczny popyt na oferowane usługi					
Duża konkurencja ze strony innych podmiotów świadczących podobne usługi					
Znaczny udział szarej strefy na rynku usług rolniczych					

Pytanie 7.

Jakiego rodzaju inne czynniki zewnętrzne, Pani/Pana zdaniem, wywierają znaczący wpływ na utrzymanie trwałości inwestycji?

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 8.

Które z poniżej wymienionych działań mogą, Pani/Pana zdaniem, korzystnie wpłynąć na zmniejszenie ryzyka niedochowania trwałości inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

	Nie mam zdania	Silny wpływ	Średni wpływ	Niewielki wpływ	Brak wpływu
Udoskonalenia w zakresie agro- i/lub zootechniki					
Zróżnicowanie (dywersyfikacja) produkcji rolniczej					
Planowanie poziomu produkcji na podstawie informacji płynących z rynku					
Ulepszenie technologiczne w zakresie poprawy odporności gospodarstwa (np. nawadnienie, siatki gradowe)					
Zakup ubezpieczenia produkcji rolniczej					
Poprawa edukacji (m.in. kursy, szkolenia)					
Różne formy współpracy z rolnikami (np. grupy producenckie)					
Długoterminowe umowy z przetwórstwem					
Praca zarobkowa poza gospodarstwem (rolnika lub kogoś z gospodarstwa domowego)					
Podejmowanie działalności nierolniczych (np. agroturystyka, usługi, handel)					

Pytanie 9.

Jakie inne działania, poza wymienionymi powyżej, mogą Pani/Pana zdaniem istotnie zmniejszyć ryzyko niedochowania trwałości inwestycji realizowanych w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych?

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 10.

Jakie czynniki, Pani/Pana zdaniem, będą wpływały na przyszły popyt na usługi rolnicze?

	Nie mam zdania	Silny korzystny wpływ	Słaby korzystny wpływ	Brak wpływu	Słaby niekorzystny wpływ	Silny niekorzystny wpływ
Wzrost wielkości gospodarstw						
Wzrost specjalizacji produkcji w sektorze rolnym						
Poprawa kondycji ekonomicznej usługobiorców						
Drożejące paliwa i energia						
Surowsze regulacje środowiskowe						
Rosnąca konkurencja na rynku usług rolniczych						
Wspieranie inwestycji modernizacyjnych w ramach przyszłych PROW						
Zaostrzenie się niekorzystnych zjawisk pogodowych						

Pytanie 11.

Jakiego rodzaju inne czynniki, Pani/Pana zdaniem, będą miały wpływ oraz jaki (korzystny/niekorzystny) na przyszły poziom popytu na usługi rolnicze

Proszę wymienić dowolną ilość

Pytanie 12.

Czy wsparcie oferowane w ramach poddziałania 6.4 Rozwój Usług Rolniczych trafiło w trakcie obowiązywania PROW 2013-2020 do właściwej grupy docelowej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Nie mam zdania
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie

Pytanie 13.

Jeśli wsparcie nie zostało zaadresowane właściwie, jakie grupy podmiotów, Pani/Pana zdaniem, należałoby przede wszystkim wesprzeć?

Proszę wymienić dowolną liczbę grup wraz z krótkim uzasadnieniem.

Pytanie 14.

Jakiego rodzaju usługi na rzecz rolników powinny być wspierane w ramach wspólnej polityki rolnej? (O) - obecnie wspierane

	Nie mam zdania	Zdecydowanie powinny być wspierane	Powinny	Raczej powinny	Nie powinny być wspierane
(O) Działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną					
(O) Działalność usługowa wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich					
(O) Działalność usługowa następująca po zbiorach					
(O) Usługi związane z leśnictwem					
(O) Usługi związane z rolnictwem w zakresie zabezpieczenia lub utrzymania urządzeń wodnych Roboty związane z budową obiektów inżynierii wodnej					
(O) Usługi związane z rolnictwem i leśnictwem w zakresie mycia i dezynfekcji					
(O) Usługi związane z rolnictwem w zakresie wykorzystywania technologii cyfrowych					
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa					
Przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw					
Wytwarzanie wyrobów mleczarskich					
Produkcja gotowych paszy i karmy dla zwierząt					
Obróbka nasion dla celów rozmnażania roślin					
Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych prowadzona w wyspecjalizowanych sklepach					
Sprzedaż detaliczna prowadzona na straganach i targowiskach					
Magazynowanie i przechowywanie towarów					
Przetwarzanie danych; zarządzanie stronami internetowymi					
Działalność rachunkowo - księgowa; doradztwo podatkowe					
Działalność weterynaryjna					
Działalność wspomagająca edukację					
Naprawa i konserwacja maszyn					